

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

सं. क्र.

१८६४



REFBK 0019550

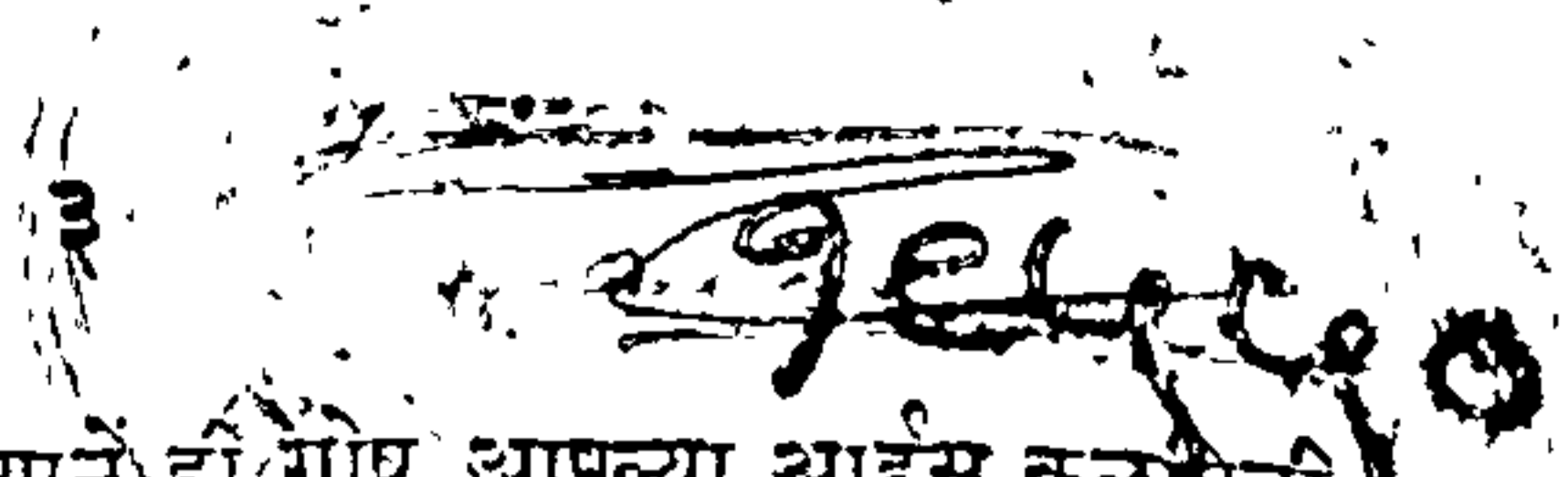
REFBK-0019550

प्रो० पंगु सांनीं
हातीं घेतलेलीं पुस्तके.

- १ सभापर्व (मुक्तेश्वर) टीपांसह
- २ निरंजन-माधवकाव्यविवेचन

(टीपा)

हीं दोन्ही पुस्तके पुढील वर्षी बी. ए.च्या
परीक्षेस नेमिलीं आहेत.



माचें दर्शन घ्यावें असें आलें व त्यानें ही गोष्ट आपल्या आईस कळविली. शत्रूंचा जास्त सुळसुळाट आहे तर हरपाळानें जाऊं नये असा प्रघानानें सल्ला दिला. पण हरपाळाचा फारच हट्ट पडला. देवटीं बरोबर हत्यारबंद रजपूत देऊन आईनें त्याची खानगी केली. अशा रीतीनें यात्रेनिमित्त निघाला असतां वाटेंत त्याची व त्याच्या लोकांची चुकामूक पडली. हरपाळ-देव रामटेकचा रस्ता सोडून ऋद्धिपुराकडे गेला, व तेथें पांचला (ही गोष्ट शके ११०७ विश्वावसुनाम संवत्सरे चैत्र शुद्ध १५ स घडली) ऋद्धिपुरास हरपाळदेवानें गोविंद प्रभू नांवाच्या अयाचितवृत्तीनें राहणाऱ्या पंडितांची गांठ घेतली. तेथें असतांनाच गोविंद प्रभूनें त्यास मंत्रोपदेश दिला व त्याचें नांव "चक्रधर" असें ठेविलें. त्यानेंही आपलें 'हरपाळ' हें नांव सोडून देऊन तो आपणास 'चक्रधर' असें म्हणवूं लागला.

अशीं कांहीं वर्षे गेल्यावर चक्रधरानें आपला विवाह केला व हा लग्न-समारंभ औरंगल शहरांतील कमळ नाईक नांवाच्या ब्राह्मणाच्या मुलीशीं शके ११२२ रौद्रनाम संवत्सरे ज्येष्ठ शुद्ध ७ मीस गोरजमुहूर्तावर मोठ्या थाटानें झाला. व नूतनपत्नी हंसांबा व चक्रधर हीं दोघें संसारसुख अनुभवूं लागलीं.

पुन्हा थोडीं वर्षे लोटल्यावर चक्रधरानें वैराग्याचे भरांत तें गांव सोडले व तो पुन्हा देशपर्यटणास व तीर्थयात्रेस निघाला.

पर्यटण करीत असतां चक्रधर अचळपुरास (इलिचपूर) आला. तेथें रामदे३०रा३० दरणा म्हणून एक संस्थानिक होता, त्याची व चक्रधराची गांठ पडून त्यानें त्यास आपल्या नगरास नेलें, व चक्रधरास तेथेंच कांहीं दिवस ठेवून घेतलें.

रामदे३० दरणा यानें श्रीचक्रधरास आपलें एकुलतें एक कन्यारत्न स्वीकारण्याबद्दल एके दिवशीं विनंति केली. पुष्कळ विनवण्या केल्यानंतर चक्रधरानें त्याचें म्हणणें कबूल केलें व लागलीच राजानें वैशाख शुद्ध २ स आपली कन्या उमादेवी हिचें चक्रधराशीं लग्न लाविलें. अशा तऱ्हेनें गृहस्थाश्रमांत तीन वर्षे घालविल्यावर श्रीचक्रधराचें मन संसाराकडून पुन्हा फिरलें, व तो पुन्हा उदासवृत्तीनें राहूं लागला. उमादेवी ऊर्फ गौरीदेवी इनें त्याची समजूत घालण्याचा पुष्कळ प्रयत्न केला, पण व्यर्थ ! त्याची उदासवृत्तीही जाईना व गौरीदेवीचें म्हणणेंही त्यास मान्य होईना. अशा

स्थितींत असतां चक्रधर हा चंद्रभागेत जलक्रीडा करण्यास गेला व त्या नादांत तो खोल पाण्यांत जाऊन पाहतां पाहतां दिसेनासा झाला. नदी कांठच्या लोकांनीं “ महाराज बुडाले ” अशी ओरड केली. गौरीदेवी ही बातमी कळतांच तिनें सभोंवतालच्या लोकांस “ हें खरें कां ? ” म्हणून विचारलें व लोकांनीं ‘खरें’ म्हणून सांगतांच तिनें जमिनीवर धाडकऱ् अंग टाकलें, व तिचें चैतन्य विलयास गेलें. इकडे चक्रधर कांठास लागून नदीवाहेर आला व त्याला गौरीच्या निधनाची दुःखवार्ता समजली व तो अगदीं विरून गेला. यापुढें त्यास विलकुल करमेनासें झालें व तें स्थान त्याला स्मशानवत् भासूं लागलें व म्हणूनच तें स्थळ सोडून तो निघून गेला. अशा विदेह स्थितींत हिंडत चक्रधर प्रत्यस्थानीं भोगावतीचे कांठीं आला व तेथें त्यास श्रीदत्तात्रयाचें दर्शन घडलें व त्याच ठिकाणीं शके ११८५च्या कार्तिकांत त्यानें संन्यासदीक्षा घेतली आणि यानंतर तो शिष्यसंप्रदाय वाढवून उपदेश करीत हिंडूं लागला.

श्रीचक्रधराच्या मठांत तो फिरतीवर असतांनाही त्याची सर्व व्यवस्था नीट आंखलेली असे. निरनिराळीं कामें शिष्यमंडळीकडे वांटून दिलेलीं असत. उदाहरणार्थ—आमंत्रणें देणें, बाजारहाट करणें हें नागदेवाचार्य करी.

गृहस्थाश्रम सोडून संन्यासदीक्षा घेतल्यावर चक्रधर धर्मोपदेश करीत सर्व देशभर संचार करी. उत्तरेकडे प्रचार करून त्यानें आपला पंथ पसरला व तो दृढमूल केला. हें करीत करीत व हिंडत तो बदरिकाश्रमाकडे गेला. वरोवरच्या शिष्यमंडळीस तो ठिकठिकाणीं ठेवीत गेला. त्याचा श्रेष्ठशिष्य नागार्जुन हा त्याच्यावरोवर हिमालयापर्यंत होता, पण त्यासही मार्गें ठेवून चक्रधरस्वामी निघून गेला. त्याचें पुढें काय झालें याची प्रत्यक्ष माहिती कोणासही नाहीं. चक्रधरानें हिमालयाकडे जातांना नागदेवाचार्यास वर्तनक्रमावद्दल उपदेश केला तो केशवराजसूरींनीं आपल्या ‘मूर्तिप्रकाश’ ग्रंथांत ग्रथित केला आहे.

श्रीचक्रधरमहाराजांनीं काढलेल्या या पंथास ‘महानुभाव’ पंथ ऊर्फ ‘महात्मा’ पंथ ऊर्फ ‘जयकृष्णीय’ पंथ ऊर्फ ‘अच्युत’ पंथ अशीं नांवे दिलेलीं आढळतात. याच्या यात्रापरिभ्रमणाची नोंद ‘लीलाचरित्रांत’ आहे. सिद्धान्तसूत्र-

पाठ वगैरे अनेक मानभावी धर्मग्रंथ प्रथम मराठी भाषेत व बालबोधी लिपीत लिहिले गेले, पण पुढे हे ग्रंथ सांकेतिक लिपीत लिहिले गेले. ही लिपी राघव ऊर्फ खळव्यास याने कल्पून बसविली. या लिपीस 'सकळ लिपी' असे म्हणतात. पुढे दुसरे सक्रेत निघून, सातधाठ लिप्या निर्माण झाल्या.

महानुभावपंथाच्या व आमच्या धर्मतत्वांत फारसा फरक नाही. परमेश्वर निर्गुण, निराकार असून तो कृपावशे साकार होतो; परमेश्वराहून अन्य दैवते खालच्या पायरीची आहेत असे ते म्हणतात. माया ही निर्गुणाला सगुणत्व आणते, जीवाला जीवत्व आणते म्हणजे जीवाकडून सर्व व्यापार कराविते असे ते म्हणतात. मनुष्य पूर्वकर्मानुसार फळे भोगतो व कर्मानुसारच चतुर्विध कर्मफलास पावतो.

महानुभावपंथी लोक दशावतार कबूल करतात, पण त्यांपैकी श्रीकृष्णावतारसच पूर्ण अवतार मानतात. परमेश्वराचे गुण व अंश श्रीकृष्णावतारांतच एकवटलेले आहेत व तोच सर्व प्रकारे अत्यंत पूज्य आहे.

- वच्छ-हरणामध्ये 'भणे मुनि केशवराजु' असा उल्लेख जवळ जवळ चार पांच वेळ आला आहे, त्यावरून या ग्रंथाचा कर्ता 'केशवराज' असावा असा वाचकांचा समज होतो व तसेच भासविण्याचा उद्देश या ग्रंथाचे खरेखुरे कर्ते पंडित दामोदर यांचा होता हे खालील आख्यायिकेवरून दिसून येते.

केशवराज हा पैठणाजवळचा राहणारा. हा प्रसिद्ध कवि गोपाळपंडित याचा लहान भाऊ. याने रचलेले पंधरा सोळा ग्रंथ उपलब्ध आहेत. "मूर्तिप्रकाशा" चा उल्लेख मागे आलाच आहे. पंडित दामोदर हा केशवराजाचा एक आतसंबंधी होता. दामोदराच्या बायकोचे नांव हिराबा. ही दोघेही गंगाकांठी आपल्या गांवी राहत. तेथे नागदेवाचार्य सहज आले असता, शके ११९४ मध्ये त्या दोघांनी त्यांचा उपदेश घेतला. नागदेवाचार्यांच्या उपदेशाने नवन्यापेक्षा बायकोचेच मन जास्त विरक्त झाले व संन्यास घेऊन "आचार्यांकडे जाण्याबद्दल ती आपल्या नवन्यास विनवू लागली." मा या पुत्रांचे विवाह व शिक्षण झाल्याशिवाय मला संन्यास घेतां येणार नाही." असे पंडित दामोदराने उत्तर दिले व नागदेवाचार्यांकडे तिला एकटीलाच जाण्यास त्याने सांगितले. हिराबा म्हणाली, "मी एकटी कॅसी जाऊंस्को ! तुम्ही मज सांगातें चाला." बायकोचा जास्तच आग्रह आहे असे पाहून

दामोदर तिला नागदेवाचार्यांकडे घेऊन गेला. पंडितांनी तिच्या संन्यस्त-वृत्तीची खात्री करून दिल्यावर व नवरावायकोची निग्रहाची भाषण ऐकून नागदेवाचार्यांनी तिला दीक्षा दिली व ज्ञानोपदेशश्रवणासाठी तिला आपल्याजवळ ठेवून घेतली.

इतकें झाल्यावर दामोदर पंडित आपल्या घरी निघून गेले व त्यांनी पुत्राचें अध्ययन व विवाह केला. या कृत्याने आपला नवरा संसारपाशांत जास्त गुस्फटला आहे असें समजून हिरांबेने त्यास “जिये चुलीची क्षिरू खादली तियेची चुलीची आतां राखू काई खाल पा” अशा अर्थाचा निरोप पाठविला. हा निरोप ऐकून दामोदर पंडितांस अनुताप होऊन ते तात्काळ नागदेवाचार्यांकडे आले. भेटीक्षेम झाल्यावर पंडितानें त्याच दिवशीं तिसऱ्या प्रहरीं संन्यास घेतला. हिरांबेने धर्मबंधुत्वाच्या नात्यानें पंडितांना नमस्कार केला. यापुढें पंडित कायमचे भिक्षावृत्तीनें राहूं लागले.

पंडित दामोदर हा जसा विद्वान् होता तसाच गायनपटुही होता. सारा वेळ हा आपल्या प्रेमळस्वरगायनानें ईश्वरास आळवीत असे. परंतु त्यास नागदेवाचार्यांनीं गाण्याची बंदी केली, त्यापासून त्यानें उघडपणें गाणें बंद केलें. नेहमींची गाण्याची संवय न सुटल्याकारणानें पंडित एके दिवशीं मधुर कंठानें ईश्वरचरित्र गात असतां नागदेवाचार्य तेथें आले. आचार्य आपल्याचें भान न राहून ते तसेच गात राहिले. त्या वेळीं ते “आणिका बोलना : न लगो श्रवणा : रुपु तरी नयनां : आवडो तुझे : तूची परदेव इतुले मी जाणें : बहुतेचि विघ्नें झांकौळिताती : धृ० : जीवे मी न कदा : विसंवे वा तुज : हेचि देइ मज : गोविंदु राजा : २ : निरंतरीं करो तुझेचि स्मरणा : हेंचि ए० मना : गोविंदु राजा : ३ : आणिके बुज-वितां : डिंभू न बुझावे : मातेलागीं रोबें : ते कां अपराधि : ४ : माझी से न सांडी : आर्ताचा तूं दानी : नागदेवास्वामी : चक्रधारा : ५ ? ” हें पद गात होते. या प्रेमळ गाण्यानें आचार्यांनाही तंद्री लागली व त्यांच्या डोळ्यांतून प्रेमाश्रू वाहूं लागले. त्यांनीं पंडिताची पाठ थोपटली व केलेली मनाई रद्द करून गाण्याची आज्ञा केली.

याच्या या गायनपटुत्वामुळें व विद्वत्तेमुळें केशवराजाचा व पंडिताचा विशेष स्नेह असे. वच्छ-हरणग्रंथांत दामोदरानें ‘केशव पंडिताचें’

नांव घातलें आहे आणि केशव पंडितांत आपल्या 'रत्नमाला' स्तोत्रांत दामोदर पंडितांचें नांव घातलें आहे. अशा रीतीनें दोघांनींही आपले ग्रंथकर्तृत्व लपवून परस्पराचा सन्मान केला आहे. वच्छहरणांतील 'भणे मुनि केशवराजु' ही शेवटची ओवी ऐकल्यावर पंडिताची स्त्री हिरांवा म्हणाली " माझी माता परी वांझिरू : निराभिवाणी अहंकारू " हें ऐकून पंडित म्हणाले, 'हो ही आमची चुकी झाली', व ते त्या ओवीवर हरताळ फासूं लागले. यावर केशवराजसुरी म्हणाले, " परस्त्री संतापाचा ज्वरुः न भोगी ऐसा नाहीं नरुः एक पंडित दामोदरुः वाचौनियाः " व त्यास लिहिलेली ओवी खोडूं दिली नाहीं. तेव्हां हल्लीं ग्रंथाचे शेवटीं असलेली ओवी (५०३) दामोदरानें लिहिली व ग्रंथ समाप्त केला. अशा तऱ्हेनें दोघांचीही नांवे ग्रंथांत आली आहेत.

हा ग्रंथ प्रथम छापतांना कै० भाव्यांनीं तो अस्सलवरहुकूम छापिला आहे. त्यांना सांपडलेली या ग्रंथाची पोथी शके १४९७ मध्ये लिहिली असावी असें त्यांचें म्हणणें आहे. पोथींत शब्द तोडलेले नव्हते ते कै० भाव्यांनीं आपण प्रसिद्ध केलेल्या आवृत्तींत तोडले आहेत, व मीही फारसा फरक न करतां त्यांच्या आवृत्तीवरहुकूमच मूळग्रंथ छापिला आहे. वच्छहरणाची ग्रंथसंख्या ५०५ आहे असे उल्लेख आहेत. आमच्या उपलब्ध ग्रंथांत ५०३ ओव्या आहेत. २ ओव्या लिहितांना गळल्या असाव्या. मला तरी एके ठिकाणीं संशय येतो. ओव्या ५१-५४ मध्ये " श्रीकृष्ण नवरसांचें निधान आहे " याचें वर्णन करतांना वीररस सोडून बाकीच्या आठ रसांचेंच वर्णन आलें आहे, व ५५ व्या ओवींत मात्र 'ऐसें नवरसुं नाटकुः दे३ खेळें जनमोहकु ॥ " असा उल्लेख आला आहे. यावरून श्रीकृष्णाच्या वीररसवर्णनाचा भाग गळला असावा, असें वाटतें.

वच्छ-हरण हें काव्य श्रीमद्भागवताच्या दशम स्कंधातील १२।१३ व १४ या अध्यायांच्या आधारे लिहिलें आहे. या कथानकावर लिहिलें हें जरी अगदीं पहिलें काव्य असलें, तरी अशा प्रकारचे प्रयत्न पुढें झालेच नाहींत असें म्हणवत नाहीं. वामनपंडितांच्या 'वनसुधा' व 'ब्रह्मस्तुति' या स्फुट प्रकरणांवरून तशा प्रकारचा कांहीसा प्रयत्न झाला आहे असें दिसतें. पुढें दिलेल्या स्पष्टीकरणामध्ये वच्छहरणाच्या कांहीं ओव्यांन

समानार्थक म्हणून वामनपंडितांच्या वनसुधेंतील श्लोक दिले आहेत. त्या-
वरून वाचकांची याबद्दल खात्री होईल.

वच्छ हरणाची मराठी भाषा प्राकृताच्या पुष्कळशी जवळची आहे. यांतील आंगवण, अंतुरी, आंदोळणें, आधाडा, आपणपें, उगाणणें, उजुकार, उपसाहणें, कामारें, कीळ, खेवण, घणवट, चोखाळ, जोहर, तेसणें, थडी, थोकडे, दिघडा, दी, निव्हां, नाराजन, परगुणें, पंधरे, परिया, पवाडा, पसाय, पार्तिकर, पाहुणेर, वागडें, बांदोडी, बीजें, भांगार, मरगज, मौवाळ, यातायात, वडप, वेध, साउमा, से, सोवाणे, हरित, हातिरूं, क्षुद्रघंटिका इ० शब्द ज्ञानेश्वरीप्रमाणेंच यांत आले आहेत. त्याचप्रमाणें उन्मेख, खेवण, टिकलग, थोकडे, नव्हाळी, पडळ, पाणियाडे, पालख, ब्रह्मकणें, मोकाट, वरिपडा, वोडवों, पंधर इ० शब्द अनुक्रमें—अन्मेख, खेवनी, ठीकलग, तोकडे, नवाळी, पडळ, पाणिओडा, पालखत, ब्राह्मकणें, मोकार, वरिवडें ॐडॐ, पव्हर अशा थोड्या-
शा निराळ्या स्वरूपांत म्हणजे प्राकृताच्या पद्धतीवर असलेले आढळतात. बैकार, तडवा, पुडुरा, ओतवरा, रापदाळिआ, मालगंठी, फूटा, परिवट, देशसाया, सांगडी, सोनेखैरी, रोंवणे, कूकें, फडतरीं, ताराण, साटका, हुंवर इ० शब्द ज्ञानेश्वरतिही न आलेले असे आहेत. 'वांचौनि' 'पासौनि' हे शब्द जरी ज्ञानेश्वरीप्रमाणेंच येथें आले आहेत तरी त्यांच्या मार्गे ज्ञानेश्वरीप्रमाणें द्वितीया किंवा षष्ठी न येतां प्रथमा विभक्तीच आलेली आढळून येते ही चाल जुनी दिसते पहा आंवी " तों वांचौनि " (४९) " तूं एक वांचौनि " (४३७). त्याचप्रमाणें विशेषणाची व नामाची एकच विभक्ति घालण्याची चाल संस्कृतावरून घेतलेली दिसते. पहा—'चोरा शंखा' (३५०), 'भूतां ग्रामां' (३९३) याबद्दल ऐ व ओ किंवा चोबद्दल ॐ लिहिण्याचीही चाल प्राचीनच दिसते. दिक्पालु हा शब्द दिग्पालु असा लिहिलेला आढळतो. (आंवी ३६४). शशी सिरणें हा खेळ कोणता होता, त्याचप्रमाणें पीतांबर किंवा रेशमी वस्त्राबद्दल प्रसिद्ध असणारा मालगंड देश असावा व तो असल्यास कोणता व कोठें होता हें समजत नाही. बैकार, निशानि, दाखाळा इ० शब्द मुसलमानी असावे असं सकृद्दर्शनीं वाटतें; पण प्रस्तुत ग्रंथाच्या रचनाकारांनीं रामदेवराव जाधवाची राजवट असल्यामुळें तसा संभव दिसत नाही. 'तगर' व 'डोडपणें' हे शब्द ठगर व दोडु या कानडी

शब्दांवरून आले असावे. 'साटकेचे अग्निस्तंभन' ही कल्पना किंवा 'किंके
टेकितु माहि-बळें पायळी', 'थडिवा चरावेआं टेंकिर्ली', 'मी असैनु श्रीकृष्णा
तुझा होता' अशा तऱ्हेचीं वाक्ये जुन्या रचनेचीं निदर्शक आहेत.

पंडित दामोदरानें शके ११९४ मध्ये महानुभवपंथ स्वीकारला व तो
पुरंदर मार्गानें वैरागराकडे गेला व तिकडेच त्याचें देहावसान शके १२२६
चे सुमारास झालें. यावरून ११९४ ते १२२६ याचे दरम्यान 'वच्छ-हरण'
हा ग्रंथ रचला गेला असावा. केशवराजसूरीनें शके १२०७ मध्ये लिहिलेल्या
रत्नमालास्तोत्रांत पंडित दामोदराचा उल्लेख केला आहे. यावरून ११९४ ते
१२०० या मधल्या काळांत हा ग्रंथ रचिला गेला असावा. वरील शब्दांवरून
च भाषेच्या आणि शब्दांच्या विवरणावरून हा ग्रंथ ज्ञानेश्वरीच्या पूर्वी लिहिला
गेला असे सिद्ध होतें.

कै० भाव्यांना उपलब्ध झालेली वच्छ-हरणाची पोथी शके १४९७ मध्ये
लिहिलेली असावी असें त्यांचें म्हणणें आहे. यावरून वच्छ-हरण रचल्यावर
दोनतीनशें वर्षांनीं त्याची प्रत कोणीतरी केलेली असावी. कोणत्याही ग्रंथाची
प्रत करीत असतांना ती मुळावरहुकूमच होईल अशी खात्री देतां येत नाहीं.
प्रत काढणाऱ्याच्या नजरचुकीनें पुष्कळ भाग गळूनही, कदाचित् मूळ ग्रंथ-
काराचें हस्ताक्षर न लागल्याकारणानें व त्याची स्वतःची लिहिण्याची पद्धत
अगदींच निराळी असल्यामुळें पुष्कळ प्रमाद घडतात, व मूळग्रंथाचें स्वरें
स्वरूप कायम रहात नाहीं. पुढें आणखी असें होते कीं, त्या प्रतीवरून
पुन्हा प्रत काढणारेही वरील प्रकारच्या चुका करतातच. यावरून प्राचीन
पुस्तकांत अपपाठ दृष्टीस पडल्यास त्यास जबाबदार कोण याचा उलघडा
होत नाहीं. प्रस्तुत पुस्तक शके १२०० च्या सुमारास लिहिलें गेलें
असें मानलें तर त्याची प्रत कोणीतरी १४९७ त काढली असावी. पुन्हा
त्याची प्रत शके १८४६ मध्ये कै० भाव्यांनीं करून छापली. अशा रीतीनें
पुस्तक दोघांतिघांच्या हातून गेल्यामुळें तें वरील दोघांस अपवादात्मक आहे
असें म्हणतां येत नाहीं. आपणवे (९३), निरोपसु (३५७), अन्मीखें (७३),
नावती (४८३), वटे (४२३), हे शब्द पाहिले म्हणजे वाचणाराची किंवा
लिहिणाराची चूक झाली असली पाहिजे असें वाटतें. ग्रंथकाराच्या स्वतःच्या

हातची प्रत मिळाल्याशिवाय पाठभेद किंवा अपपाठ यांचा उलघडा होणे शक्य नाही.

काव्यदृष्ट्या वच्छं-हरणाचें स्वरूप अत्यंत मनोहर आहे. कर्त्याच्या बुद्धीचे नवनवोन्मेष जागजागीं येथें पहावयास मिळतात. एकाद्या कवीनें कोणत्या तरी कथेच्या आधारेणें आपलें काव्य रचलें असतां त्यास निव्वळ भाषांतल्या म्हणून आपणांस चालणार नाही. तीच कथा आपल्या भाषेंत सांगत असतां कवि जे उपमा, उत्प्रेक्षादि अलंकार योजतो त्यावरून त्याची कविता-शक्ति किंवा प्रतिभा अजमावण्यास पुष्कळ जागा असते. पंडित दामोदरांनीं भागवती कथेच्या आधारेणें जरी प्रस्तुत काव्य रचलें असलें तरी त्यांत त्यांच्या प्रतिभेचा उठाव उत्कट रीतीनें स्पष्ट दिसून येतो. हरिकथेबद्दल लिहितांना ते म्हणतात:—

जैसी कुलखिअेची गुणसंपत्ती : भोगावी एकेंचि पतीं ॥

तैसी हरिकथारसीं रती : भक्तां वांचौनि नाहीं ॥ २ ॥

पहिल्या ओळींत दिलेली उपमा अनुरूप असून हरिकथेसंबंधीं इतरांपेक्षां भक्तालाच जास्त गोडी असते हें उत्कट रीतीनें सिद्ध झालें आहे. अशा प्रकारच्या उपमांनीं कवीच्या कथ्यास विशेष भव्यता येते. आपल्या ग्रंथांतील जो गुण आहे तो थोडा जरी असला तरी त्याकडे वाचकांनीं लक्ष्य द्यावें अशा बुद्धीनें सज्जन वाचकांचा स्वभाव सांगून त्याचें स्पष्टीकरण पंडित दृष्टान्तानें करितात:—

“जो चंद्रु चकोरां चें जीवन : अमृतें नीववी त्रीभुवन ॥

तो हीं गुणें एके नीराजन : मानी कळावंतु ॥ २३ ॥

तैसे सकल गुणभरितु : परमानंदैक निरतु ॥

तो तोकडेआं हीं परगुणां संतु : संतोखतीं ॥ २४ ॥

संतजनांना दिलेलें चंद्राचें साम्य व मनुष्याच्या अंगांतील असणाऱ्या गुणांस दिलेलें निलंजनाचें साम्य नवीन व बुद्धीस पटणारे असून ‘गुण’ या शब्दांवर नकळत झालेली कोटि हृदयंगम वाटते.

अशा तऱ्हेचीं उदाहरणें पुष्कळ देतां येतील. परंतु याहीपेक्षां दामोदरांच्या प्रतिभेचा किंवा वर्णनशैलीचा बहर आपणांस त्यांच्या या छोट्या

काव्यांत दोनतीन ठिकाणीं दृष्टीस पडतो. त्यांच्या पंथाच्या तत्वाप्रमाणे श्रीकृष्ण हा त्यांचा देवाधिदेव होता, व त्यांचे वर्णन करतांना त्यांची इतकी एकतानता होते कीं, कितीही चांगले शब्द योजले तरी त्यांची तृप्ति होत नाही. त्यांच्या कवित्वशक्तीला त्यांच्या उज्ज्वल भक्तीची व प्रसादाची जोड मिळाल्याकारणानें तिला एकप्रकारचें अभिनवरमणीय स्वरूप प्राप्त झालें आहे. त्यांच्या उत्तम वर्णनापैकीं श्रीकृष्णरूपवर्णन हें एक असून तें त्यांनीं दोन ठिकाणीं केले आहे. पहिल्या प्रथम ७९ ओंवीपासून दिलेलें वर्णन थोड्या संकुचित स्वरूपांत असून २१८ ओंवीपासून दिलेलें श्रीकृष्णवर्णन त्यांच्या आयुधालंकारावयववर्णनाच्या अंतर्भावानें विस्तृत व व्यापक झालें आहे. मृदुल, मंजुल व मधुर वर्णनाला तशाच प्रकारची शब्दयोजना करण्याचें दामोदरांचें चातुर्य पाहिलें म्हणजे जास्त नाही तरी क्षणभर जयदेवाच्या गीतगोविंदाची आठवण झाल्यावांचून रहात नाही.

वेढिलीं सोने-सळा : देऊ इंद्रनीळु सांवळा ॥

वरि उटी मिरवे पातळा : विचित्रा धातूंचीं ॥



इंद्रनीळाची दीप्ति : नीलोपलांची कांती ॥

एकवटली तैशी सांवळी श्रीमूर्ति : मिरवतुसैं ॥

या दोन ओंव्यांत श्रीकृष्णांच्या अंगकांतीचें वर्णन दिलें आहे. आतां त्यांच्या मुखकमलाचें वर्णन कसें करतात पहा:—

कवण श्रीमुखाचें बरवेपण : कैसें सदोदितु प्रसन्न ॥

तेआंचे इंद्रु लाहांता पाईकपण : वरि कलंकिआ न होता ॥

येथें व्यतिरेकअलंकारानें श्रीकृष्णमुखाचें रमणीयत्व सिद्ध केले आहे. अशाच प्रकारें ठिकठिकाणीं अलंकारांचा अवलंब केल्यामुळें पंडितांचा साहित्यशास्त्राशीं दृढपरिचय दिसून येतो.

सुनीळे गगनीं विस्फुरतु : जैशी कां विद्युल्लतु ॥

तैसा फूटा असैं मिरवतु : स्कंदावरी ॥

श्रीकृष्णांनीं आपल्या खांद्यावर धारण केलेलें उत्तरीय पांढऱ्या वर्णाचें असलें पाहिजे अशी खात्री होण्यास पहिल्या ओळींतील उपमाच कारण

झाली आहे. श्रीकृष्णाच्या गगनवर्णनसदृश अंगावर पांढऱ्या वर्णाचे तक्तकीत रेशमी उत्तरीय विद्युल्लतेप्रमाणेच शोभले असेल यांत शंका नाही.

पुढे थोडेंसं आभरणाचे वर्णन करतात:—

कमलकर्णिकां श्रवणीं : माजी गुंजांची खवनी ॥

रत्ने होतांती टेंगणी : तें देखौनिआं ॥

या ठिकाणीही वरचाच अलंकार कायम आहे. श्रीकृष्णांचे सर्वच पदार्थ इतके चांगले कीं, जगांतील अत्युत्तम गणल्या गेलेल्या पदार्थांची त्यांच्याशी तुलना करणेदेखील शक्य नाही. असें वर्णन करण्यात कवित्वापेक्षां कवि भक्तीनेच जास्त प्रेरित झाला आहे असें वाटते. श्रीकृष्णाच्या भालपटावरील टिळा, त्याचे कुरळे केश व मुख यावर कवीने केलेले रूपक सुललित मनोहर असून ते संस्कृत कवींच्या नेहर्मींच्या वर्णनरूढीस अनुसरूनच आहे.

अर्धचंद्रु टिळां भालरुहलीं : सुनीळें कुरळें तेची भ्रमरांवलीं ॥

लुब्ध जाली परिमळीं : मुखकमलाचा ॥

श्रीकृष्णाच्या कृष्णकुरलकुंतलांना भ्रमरावली म्हणणे तर अत्यंत अनुरूप आहेच; पण तीच कुंतलरूपी भ्रमरावली श्रीकृष्णाच्या मुखकमलसुवसास लुब्ध झाली असें म्हटल्याने श्रीकृष्णाचे केश त्याच्या मुखावर लांबपर्यंत लोळत होते हा व्यंग्यार्थ कवीने सुश्लिष्ट तऱ्हेने व कुशलतेने वर्णिला आहे.

येथपर्यंत व्यक्तिवर्णन झाले. आतां आपण या काव्यांतील निसर्गवर्णनाकडे वळू. मराठी काव्यांत स्वतंत्रपणे निसर्गवर्णनं जरी सांपडत नाहीत तरी तशी संधि आली असता ती मात्र मराठी कवींनीं दवडलेली नाही. आमच्या मराठी कवींनीं निसर्गवर्णनं स्वतंत्रपणे कां लिहिलीं नाहीत याबद्दल त्यांना दोष देणे अत्यंत अन्यायाचें होईल. त्यांचा जर तो उद्देशच नव्हता किंवा ते जर त्यांचे ध्येयच नव्हते, त्यांची कविता जर निवळ पारमार्थिक किंवा आध्यात्मिक स्वरूपाची होती, तशाच प्रकारची कविता रचण्यांत जर त्यांनीं आपले बुद्धिसर्वस्व खर्चण्याचें ठरविलें असतें तर त्यांना त्याबद्दल नांवे ठेवून चालणार नाही. उद्दिष्ट ग्रंथरचना करित असतांना इतस्ततः विखुरलेलीं सृष्टिवर्णनें आमच्या महाराष्ट्र-कवींत कांहीं कमी नाहीत. प्रसिद्ध कवि मुक्तेश्वरांचे आदिपर्व किंवा सामराजांचे

रुक्मिणीहिरण यांसारखीं काव्यें पाहिलीं असतां त्यांत निसर्गवर्णनाचीं रेलचेल दृष्टीस पडते. नुसत्या सृष्टिवर्णनविषयक कविताच रचण्याचें आमच्या कवींनीं मनांत आणलें असतें तर त्यांतही त्यांनीं उत्तम कौशल्य व बुद्धि-सामर्थ्य दाखविलें असतें याबद्दल तिलप्राय शंका वाटत नाही.

असो. आमच्या पंडित दामोदरांचेही असेंच झालें आहे. आपली भक्तिप्रवण कविता लिहितांना त्यांनींही एकदोन ठिकाणीं निसर्गवर्णनास जागा दिली आहे. त्यांपैकी पहिलें स्थल म्हणजे वृंदावनवर्णन, कोणत्याही गोष्टीचें अगोदर सर्वसाधारण वर्णन देऊन नंतर तिच्या अवयवांचें किंवा भागांचें यथाक्रम व साग्र वर्णन करण्याची पंडितांची नेहमींची पद्धतच दिसते. पाहिल्यानें वृंदावनाची सर्वसाधारण शोभा सांगतात:—

जैसे वृंदावन पावनु : तैसें वर्णौ नेणिजे महिमान ॥
जे नीरंतरें क्रीडास्थानु : सर्वेश्वरां चें ॥

पण पुढेंच तेथील फलवृक्षांचें वर्णन करून पुष्पवृक्षांचें वर्णन करतांना त्यांची प्रतिभा अत्यंत उच्चतेस पोचल्याचें आढळते. सुनील अशा वृंदावनां-तील पांढऱ्या शुभ्र व उज्वळ पुष्पांवर केलेली उत्प्रेक्षा वाचकांची चित्तवृत्ति क्षणभर तल्लीन केल्याशिवाय राहणार नाही.

वृंदावनाची सुनीळता : गगंणीसे प्रतिबिंबता ॥
सुमनसें उमटत : ते जैसे तारागणु ॥
कीं दी असतां तारा न दिसे : तें उणें फेडावे आ दोसें ॥
वनश्रीआ वेढिले जैसे : अंबर नक्षत्रे सीं ॥

यांतील भावना किती उच्च आहे! आपल्या कल्पनेच्या भरारीबरोबर रसिक वाचकांनाही कर्वाणे उच्च वातावरणांत विहार करण्यास लाविलें आहे; यानंतर सर्व फलपुष्पवृक्षांचीं नांवे त्यांच्या उपमाद्वलंकारमंडित वर्णना-सह दिली आहेत. त्यावरून पंडितांची बहुश्रुतता चांगलीच प्रत्ययास येते.

वन असेल तेथें सरोवरें असावयाचींच म्हणून त्यांचें वर्णन १।२ ओंवींत सुंदर रीतीनें करतात:—

ते आं जवळीं सरोसरें : चंद्र मंडळांकारें ॥
दाखविलीं श्रीचक्रधरें : सवंगडे आं सीं ॥

सुधाजल भरितैः जलक्रीडा खेळेंती दैवतैः ॥
जेथें जाली निर्वैरें भूतैः उदकपाणैः ॥

वृंदावनांतील सरोवरांचें जलपान करतांना पशूंनीं देखील परस्परांतील वैरभाव विसरला असें तेथील महत्त्व सांगून सरोवरांतील कमलांचें वर्णन आपल्या गोड शब्दांत करतातः—

कनक कमल विकाशतः भ्रमरांचिआं झांका वरी पडत ॥
तेथ राजहंस चारा वाटितः अमृतकुंदांचें ॥

यापुढें तेथील मुनिजनांच्या व तपोधनांच्या हटयोगाचें विस्तृत वर्णन १४६-१५२ पर्यंत आलें असून त्यावरून पातंजलयोगाची माहिती आमच्या कवीस किती पूर्ण होती हें स्पष्ट होतें. पुढें पुष्पवृक्षांचें नांवनिशीवार वर्णन करून आपली बहुश्रुतता पुन्हा दर्शवूं इच्छिणारा कवि वृंदावनांतील पक्ष्यांच्या गोड व मधुर शब्दालापांचें वर्णन किती नितांतरम्य करतो, पहाः—

वेणुध्वनीचे अतवरूः तैसे मकरंद मत्त भ्रमरू ॥
प्रिया तें बोलांवितांति द्विजवरूः पंचमालांपीं ॥

वरील ओवीवरून “ मधुमत्तमधुकर भ्रमति । गुंजारव कितितरि करिती ” या पदाची आठवण झाल्याशिवाय रहात नाही.

वृंदावनाचें वर्णन किती जरी उत्तम उत्तम शब्दांनीं केलें तरी त्याचें यथार्थ वर्णन होणें शक्य नाही असें सांगून कवि, याहीपेक्षां अद्भुतरम्य अशा कालिंदीवर्णनाकडे वळतो व आपणांसही त्याच्या पाठीमागून जाणें प्राप्त आहे.

असो हे शब्दरचनाः वर्णो नेणिजें वृंदावनां ॥
देअ पहावेआं जमुनाः नीगंते जालें ॥

कालिंदीच्या वर्णनास १६८ पासून आरंभ होतो. कालिंदीच्या नवोनव तरंगपक्तींवरोवर पंडितांच्या प्रतिभेच्याही अभिनवतरंगमाला एकामागून एक येऊन रसिक वाचकांच्या मनस्तटांवर जोरानें आपटत आहेत असें वाटतें. कालिंदीचें हें सर्वच वर्णन इतकें उत्तम साधलें आहे कीं, त्याची कोणत्याही अत्युत्तम काव्यांत गणना होण्यास हरकत नाही.

कालिंदीजल निर्मल : श्रीकृष्णकांती श्यामल ॥

प्रतिबिंबैली भणऔनि सुनील : होऔनि ठेलीं ॥ १ ॥

भक्तिभावेँ उळगितां : केवि वर्णावी सायुज्यता ॥

जे आं चिआं सन्निधीं सरूपता : जडा जालीं ॥ २ ॥

देखौनि श्रीचक्रपाणी : कैसीं सं-भ्रमीतु जाली तरंगिणी ॥

कीं आनंदैली अंतःकर्णीं : ते रोमांचु दाटिलें ॥ ३ ॥

कीं आलिगावेँ आं श्रीकृष्णराजा : तिआं बहुतीं केलिआं भुजा ॥

तैसेँ तरंगु पढियासलें मज : कालिंदिअे चें ॥ ४ ॥

मग आनंदसागरीं मीनिली : तैसी निश्चलु जाली ॥

कीं देहभाउ विसरैली : श्रीकृष्णवेधें ॥ ५ ॥

कीं जन्मैली देवां चां चरणीं : ते उतावेलु फुण असेँ मणीं ॥

भणऔनि भेटों आली मंदाकिणी : कालिंदी नोहे ॥ ६ ॥

कीं श्रीकृष्णाचिआं संगतीं : आमुची फिटैलु अधोगती ॥

भणऔनि भेटों आली भोगावती : पाताळौनि ॥ ७ ॥

नुसत्या यमुनेवर, तिच्या श्यामलकान्ति सलिलावर, व तिच्या तरंगांवर कवीला एकावर एक कल्पना कशा सुचल्या आहेत हे आपणांस वरील उताऱ्यांतील 'कीं'ने आरंभ झालेल्या उत्प्रेक्षांनी स्पष्ट दिसत आहे. वरील सहाव्या ओवीच्या दुसऱ्या ओळीतील अपन्हुतिअलंकारं पाहण्यासारखा आहे. यावरून " प्रकृतं प्रतिषिद्धान्यस्थापनं स्यादपन्हुतिः । " हे त्या अलंकाराचें लक्षण पंडित दामोदरांना अवगत होतें हे सिद्ध होतें.

यानंतर यमुनेच्या घाटांचें, तिच्या वाळवंटाचें, तेथील पक्ष्यांचें तेथें जल-पानार्थ आलेल्या निर्वैर पशूंचें व स्नानार्थ आलेल्या यतिवरांच्या ध्यानतपस्या-दिकांचें विस्तृत वर्णन आलें आहे. तेथें असलेल्या बगळ्यांचें विनोदप्रचुर वर्णन व चक्रवाक पक्ष्याच्या नेहमींच्या वृत्तीस अनुसरून त्यांना दिलेली उपमा फारच यथार्थ वाटते. हे बगळ्याचें वर्णन वाचून माझ्या एका डॉ० स्नेह्यांचें " संध्यापरं मा नु विडंबयंति " असें बगळ्यांच्या खालमुंडी वर्तनाचें केलेलें वर्णन डोळ्यांपुढें उभें राहिल्याशिवाय रहात नाहीं. दामोदरांची-
एकच ओवी पहा:—

एकांगुष्ठतांपिअे वक : नासाग्रीं दृष्टि घालिती ढोंक ॥

यज्ञदीक्षीत तैसैं चक्रवाक : प्रिया तैं सांडिती ना ॥

पंडित दामोदरांच्या उत्तम उत्तम वर्णनाचे उतारे याच छोटेश्वानी काव्यांत आणखी पुष्कळ सांगतां येतील. उदाहरणार्थ, २०५ ओंवीपासूनचें गोपालपरिवेष्टित श्रीकृष्णाचें वर्णनही सुंदर आहे. त्याचप्रमाणें श्रीकृष्णाच्या अवयवांचें ओंवी २१७ पासूनचे वर्णनही मनोज्ञ आहे. एखादा प्रसंग किंवा शब्दार्थ वर्णनाकरितां पुढें आला असतां त्याचें वर्णन करून नंतर त्यावर आपली उत्प्रेक्षा चालवावयाची असा पंडितांच्या वर्णनशैलीचा विशेष आहे. हा विशेष गोपालपरिवेष्टित श्रीकृष्णवर्णनामध्ये जास्त दिसून येतो, त्याचप्रमाणें अघासुरवधवर्णनप्रसंगी व ब्रह्मदेवकृत वच्छ-हरण प्रसंगीही दिसून येतो.

असो, पंडितांच्या साहित्यशास्त्रासंबंधीच्या ज्ञानाचा उल्लेख मागें केलाच आहे. त्यांनीं योजलेल्या शब्दालंकारावरून हें उघडच दिसतें. वाचकांनींही त्यांच्या स्थलपरत्वे दिलेल्या उपमा पाहिल्या असतां त्यांना त्याची खात्री होईल. त्याचप्रमाणें साहित्यशास्त्रांतील नवरसांशीं त्यांचा चांगलाच परिचय दिसून येतो.

उपमा श्लेष वर्णुक : एहीं रंजउ सक्ळेंकु लोक ॥

कीं पवाडे संसारुमोचक : वाणौ मुकुंदाचे ॥

या ओंवीवरून शब्दार्थालंकाराचें पंडितांचें ज्ञान व्यक्त होऊन ओंवी ५१-५५ मध्ये दिलेल्या श्रीकृष्णाच्या नवरसनिधानत्ववर्णनानें वरील उक्तीस चांगलीच पुष्टि येते. ५५ ओंवीमध्ये, “ एसें नवरसुं नाटकु ” या उक्तीनें “ नवनाट्ये रसाः मृताः ” असें लक्षण देणाऱ्या भरतमुर्नाच्या ग्रंथाचेंही पंडितांनीं अवलोकन केल्याचें सिद्ध होतें.

दामोदरांच्या बहुश्रुततेबद्दल पूर्वी थोडा उल्लेख केलाच आहे. ओंवी ८५ पासून केलेलें खेळाचें वर्णन, २८० ओंवीपासून केलेलें वांसरांच्या रंगांचें वर्णन ‘चतुर्विधा दंडीचें विद्यावंत’ यानें व पावें, तोरमी, मोहरी, सिंगें इ०नें केलेला गायनांचा व वाद्यांचा उल्लेख यावरून त्यांचें बहुश्रुतत्व विशेष दृष्टोत्पत्तीस येतें.

पंडित ज्याप्रमाणें उत्तम कवि होते त्याप्रमाणें ते चांगलेच विद्वान् होते. त्यांचें वाचन विस्तृत होतें. त्यांचें महाभागवताचें परिशीलन दांडगें होतें व त्याचें परिपक्व फल म्हणजेच हें त्यांचें सुंदर काव्य. या ग्रंथांत इतस्ततः दिलेल्या पौराणिक उल्लेखांवरून हेंच दिसून येतें. एकदोन महाभारतांतील उल्लेखांवरून त्यांचा ह्या ग्रंथाशीं परिचय दिसून येतो. इतकेंच नव्हे तर “ तिथेवेळीं विश्वतोमुख हे श्रुती : देवें साचु केली ” व “ अन्नब्रह्म हें वचनः देवें साचु केलें ” या उल्लेखांनीं, व “ कीं महंताची मती : दशोपनिषदां चि आं श्रुती ” या वाक्यानें त्यांचा श्रुतींचा व दशोपनिषदांचा अभ्यासही व्यक्त होतो. •

आतां पंडित दामोदरांच्या मतांसंबंधानें लिहावयाचें तर ते अद्वैतमताचे पुरस्कर्ते होते. “ ब्रह्मसत्यं जगन्मिथ्या जीवो ब्रह्मैव नापरः । ” अशाच मताचे ते होते हें खालील उताऱ्यांवरून दिसून येईल:—

जैसे तरंगू सागरां : तैसे अनंतावतारूं ईश्वरां ॥ १ ॥

❀ ❀ ❀

जैसे मायामोहीं जनु पडिलें : संसारकूपीं ॥ २ ॥

❀ ❀ ❀

एकु केवि झाला अनेकु : ऐसें बोलें नेणता लोकु ॥

तरी सहस्रघटीं सशांकु : प्रतिबिंबतुसैं ॥ ३ ॥

जैसा मणिगणीं : तंतु मेघावली गगनांतु ॥

• तैसा भूतीं विश्वनाथु : कीं भूतें तेआ माजी ॥ ४ ॥

जीव हे परमात्म्याचीं प्रतिबिंबें आहेत. जीव व परमात्मा हे वास्तविक एकच आहेत हें भगवद्गीतेचेंच तत्त्व ३ ज्या व ४ थ्या ओवींत सांगितलें आहे. ४ थ्या ओवीनें तर ‘सूत्रे मणिगणा इव’ व्र “ अहं सर्वेषु भूतेषु, सर्वभूतान्यथो मयि ” ॥ या गीतेच्याच श्लोकांचा अनुवाद केलेला आहे.

गीतेतील प्रकृतिपुरुषांचें विवेचनही पंडितांना मान्य आहे. सर्व जग म्हणजे प्रकृतीचाच खेळ असून प्रकृतिपुरुष विवेक करून प्रकृतीपासून पुरुषाची सुटका केल्याशिवाय या भवचक्रापासून प्राणिमात्राची सुटका नाही असें त्यांचें स्पष्ट मत आहे.

प्रकृति पुरुष विवेका तैः : जैसेँ परमहंस जाण ते ॥
तैसेँ क्षीरा नीरा निवाडू करीतैः : निर्माल राजहंस ॥

❀ ❀ ❀

जीवु प्रकृतीपासोनि उजिडेँ : जेणें भवबंध विघडे ॥

❀ ❀ ❀

सहजेँची आवडे प्रकृती : वरी श्रवणीलिं फलांची श्रुती ॥
तेणें दुणाविली जीती : ते जीवें न संडे ॥

❀ ❀ ❀

अहंकारें मुक्ति मानिती : परि आत्मतत्वां नेणतीं ॥
प्रकृती वेगळे न होतीं : कव्हणीं काळीं ॥

निवळ यज्ञयागांबद्दल व कर्मासक्तीबद्दल भगवद्गीतेप्रमाणेंच पंडितांचें विरुद्ध मत आहे. अंतःकरणांत असणाऱ्या परमेश्वरास किंवा परब्रह्मास न ओळखतां यज्ञयागांमध्ये किंवा हटयोगामध्ये गढून गेलेले लोक आपलें नुकसान करून घेत आहेत असें त्यांस वाटतें.

एक अघमर्षणीं रीगत : एक मृत्तिकांस्नानें करीत ॥
एक कर्मांचे तारकु मानित : नेणतीं परब्रह्मा तैः ॥
घाटीं जपिआं चिआं कोडीं : कूर्मासर्नां बैसिलें त्रि-दंडी ॥
नमस्कारीं व्याकुळ एकदंडी : जवळचि देऊ देखती ना ॥
आश्रमधर्मांचेनि अभिमानें : कर्मयागाचे नि यजनें ॥
ईश्वरतत्वांचें जाणणें : तै अरुतें चि ठेलें ॥

जन्मास आलेल्या प्रत्येक मनुष्यास कर्म सुटत नाही. तो कर्माच्या कार्त्तिक सांपडून शिवाय तो षड्रिपूंच्याही तावडींत सांपडतो. पण अशीं सारखीं कर्मेच करीत मनुष्य बसला तर त्याचा कर्मबंध फिटणार नाही. त्याला परमेश्वराच्या किंवा श्रीकृष्णाच्या कृपेशिवाय दुसरा मार्गच नाही.

तैसा कर्मे कर्म-बंधु न फिट्टे : जेवि संबधें मोहो न तुटे ॥
हैं अघटितु वटे : जरि तूं कृपा करीसी ॥

याप्रमाणें शेवटीं भक्तीकडे धाव घेतली आहे. भगवद्गीतेमधील राज-विद्या किंवा राजगुह्य म्हणजे हेंच असून या ग्रंथानें दामोदर पंडितांची श्रीकृष्णभक्तिच यथें उत्कट रीतीनें दिसून येते. सर्व मार्गांपेक्षां भक्तिमार्गच त्यांना श्रेयस्कर वाटला. श्रीकृष्णसेवाच मनुष्यास भवचक्रांतून सोडवील अशी त्यांची खात्री होती. श्रीकृष्णभक्तीपुढें बाकीचे सर्व मार्ग फिके पडतात.

आतां सांडा अन्य-भजनैः कां नाइकां
मुंचिजे ना आनां कव्हणैः एकु श्रीकृष्ण



REFBK-0019550

कव्हणा हीं जपतपतीर्थाः यागदानैः व्र
कृष्णमहिमेसीं समताः आथी चि, ना ॥

परि भक्ति एकीं सल्लभु सुरारीः हे जाणविलें ययापरी ॥

जो अळगीजे सुरवरींः तो गोवळ गौळीआं सीं ॥

त्यांनीं आपला सर्व वाचकांना हाच निरोप सांगितला आहे:—

सांडा सांडा अहंकाराः अनुसरा श्रीचक्रधरा ॥

मग जाणाल परात्पराः विचाश तै ॥

पंडितांच्या भक्तीचा आणखी मासला म्हणजे त्यांनीं वर्णिलेली ब्रह्मस्तुति. ती ४६७ पासून पुढील दहा ओंव्यांत असून स्तोत्ररूपांत असल्यामुळें प्रत्येक श्रीकृष्णभक्तानें पाठ करण्यास अत्यंत योग्य आहे.

या ग्रंथाच्या, ओंव्या बहुतेक ज्ञानेश्वरीप्रमाणेंच साडेतीन ओळींच्या आहेत. हा ग्रंथ ज्ञानेश्वरीपूर्वकालीन असल्यामुळें त्या काळींही साडेतीन ओळींच्या ओंव्यांचा प्रघात होता असें सिद्ध होतें.

झालें! हातीं घेतलेलें काम तडीस गेलें. गडबडीमुळें व नजरचुकीनें चव्याच चुका राहून गेल्या आहेत याची जाणीव मला आहे. रा० देशपांडे यांनीं उल्लेखिलेल्या मानभावपंथीय “साती” ग्रंथावरील टीपा उपलब्ध झाल्याशिवाय पुष्कळ गोष्टी संदिग्धच राहतील. मीं शक्य तो प्रयत्न केला आहे. रसिक वाचकांनीं सरळ भावनेनें आणखी कांहीं सूचना केल्यास, त्या स्विकारून त्यांचा विचार पुढें मी अवश्य करीन.

आभार

माझ्याकडून ही अल्प वाङ्मयसेवा घडविण्याचें सर्व श्रेय माझे गुरु प्रो० चापेकर यांनाच आहे. त्यांनीं हें पुस्तक रचीत असतां जो मार्ग दाखविला व विशेषतः माझ्यावर जें त्यांचें प्रेम आहे त्याबद्दल मी त्यांचा कसा उतराई होऊं हेंच मला कळत नाहीं. त्यांचा अभिप्राय म्हणजे तो एक मला आशीर्वादच आहे.

त्याचप्रमाणें प्रो० पोतदार यांनीं वेळांत वेळ काढून मला ज्या उपयुक्त सूचना केल्या व रा० रा० वासुदेव गोविंद आपटे यांनीं प्रकृतीचें अस्वास्थ्य असतांही माझ्याशीं जी थोडी चर्चा केली त्याबद्दल वरील दोघांही विद्वानांचे मी मनःपूर्वक आभार मानतो.

कै० भाव्यांचे चिरंजीव रा० रा० लक्ष्मण विनायक भावे यांनीं आपल्या वडिलांप्रमाणेंच उदार बुद्धीचें व उत्तेजनपर पत्र पाठवून या पुस्तकप्रसिद्धीबद्दल जी आपली पूर्ण सन्मति दर्शविली त्याबद्दल मी त्यांचा ऋणी आहे.

‘विजय’ छापखान्याचे मालक रा० रा० अनंत सखाराम गोखले यांनीं पुस्तक शक्य तितक्या लवकर व सुबक छापून दिल्याबद्दल त्यांचाही मी आभारी आहे.

पंगुवाडा-कोल्हापूर,
मकरसंक्रमण,
ता. १३ जानेवारी १९२७.

दत्तात्रेय सीताराम पंगु.

वच्छहरण कथा

ॐ सच्चिदानंदाय नमः : परब्रह्मपरानन्द स्वच्छंदोपातविग्रहः ॥
जीवोद्धारविहारश्री—चक्रपाणेनमोस्तुते ॥
जेआं पासौनि जगा जन्मु : जें परिपूर्ण आत्मारामु ॥
तें ध्याइलें परब्रह्म : गुरुप्रसादें ॥ १ ॥

तेआं साकारां सगुणां : सर्वभावीं केलें नमनां ॥
त्रीभवतुं जीवनां : श्रीकृष्ण-रायां ॥ २ ॥

जें सकळतीर्थींचें जन्मस्थान : देवतां करीति आराधन ॥
तेआं श्रीचक्रधरां चें चरण : नमस्कारिलें ॥ ३ ॥

भक्त उद्धरावेआं अपारु : जें जें ईश्वरां चें अवतारु ॥
तेआं साष्टांगीं नमस्कारु : केला मिआं ॥ ४ ॥

नमनु उद्धवादिभक्तां : नागार्जुनादिकां महंतां ॥
ब्रह्मविद्याशरणागता : श्री प्रभू चेआं ॥ ५ ॥

नागार्जुना चेंनि प्रसादें : परमपुरुषा चेंनि बोधें ॥
श्रीकृष्णकथा उंचीप्रबंधें : भणे मुनि केशवराजु ॥ ६ ॥

स्मरौ ईश्वरा चे गुणां : आनंदें विकासु जाला मनां ॥
तो अनुवाद करीतुसैं रसनां : वाणौ कवणु जाणे ॥ ७ ॥

माहिमा मनां अगोचरुं : परि कवीं सी हां चि परिहारुं ॥
जें स्वमतीं वाणावा ईश्वरुं : जेणें पवित्र वाचा ॥ ८ ॥

निरौतें जीवु कांई जाणेंति : जेआं तें श्रुतीं भणतीं नेती ॥
परि भक्तीं कारितां स्तुती : दूषणु न लगें ॥ ९ ॥

जें अनुभवें जाणजे : तें बोलु कोविं वर्णजे ॥
परिश्रवणें वीणु सुख न पाविजे ; आणिकें परी ॥ १० ॥

- डोळांजने न शोभेति : तरि निधाने न दीसेति ॥
 न होता नवीदिशी : अंधःकारुं न वचे ॥ ११ ॥
- तैसे हरिकथाश्रवणे वीण : जीवां कांई चोखाळेंपण ॥
 तरि पर-ब्रह्मा चे दर्शन : कवि होअे ॥ १२ ॥
- ययां चीं कारणे आदि-नाथे : धरिले मायावेषां ते ॥
 यन्हवीं शुकादिक कांई वाणिते : अरुपा निर्गुणां ते ॥ १३ ॥
- उपमा लेष वर्णुक : एहीं रंजउं सकळेंकु लोक ॥
 कीं पवाडे संसारमोचक : वाणौ मुकुंदा चे ॥ १४ ॥
- प्राकृत जण मानवतीं : तैसी उडउ कथासंगती ॥
 कीं पढों परब्रह्मा ची कीतीं : जे जीवणु संतांचे ॥ १५ ॥
- नागरीं बोलीं स्छल वाणिजे : सकल रसां ते पोखिजे ॥
 कीं निरसां होअेंनि श्रीकृष्णीं भजीजे : यां दो कवणु चांग ॥ १६ ॥
- पुराणिचे आरिख बोल : परि प्रबंध-रचना सं नवल ॥
 ते सुगंध कदंबीचे परिमळ : तैसे वेधकु होतीं ॥ १७ ॥
- जो सुरवरां चां दातारु : सकळवेधु दीक्षागुरुं ॥
 तो सर्वज्ञे नाथु श्रीचक्रधरु : जेथ कथा-नाअेकु ॥ १८ ॥
- भणअेंनि हे भंगलां चीं निधी : इये चेंनि श्रवणे सकळां सिद्धीं ॥
 परमार्थु निरवधी : हे चि कारण ॥ १९ ॥
- जैसी कुलखिअे ची गुणसंपत्ती : भोगावी एके चि पतीं ॥
 तैसी हरिकथारसी रती : भक्ता वांचौनि नाहीं ॥ २० ॥
- जे श्रवणां सी अ-मृत-पाण : धर्मा चें जन्मस्थान ॥
 वस्तू ते दाविते दिव्यांजन : सकलजनां सीं ॥ २१ ॥
- तैसे स-कौतुक श्रीकृष्णचस्त्रि : वर्णिले विचित्र ॥
 जेणे चमत्करैलु चित्त : संतजणां चें ॥ २२ ॥
- जो चंद्रुचकोरां चें जीवन : अ-मृते नीववी त्रि-भुवन ॥
 तो हीं गुणे एके नीराजन : मानी कळांवंतु ॥ २३ ॥

- तैसैं सकलगुणभरितु : परमानंदैकनिरतु ॥
- तो तोकडेआं हीं परगुणां संतु : संतोखतीं ॥ २४ ॥
- जेआ संताचिआं संगती : निन्हां होअे निर्मळमती ॥
- उपजे श्रीकृष्णीं भक्ती : अ-खंडितु ॥ २५ ॥
- जैसा विकाशु पद्मिणी : उदैलिआ तरणी ॥
- तैसैं संत-जनां चां मनीं : श्रीकृष्णचरित्रु ॥ २६ ॥
- संहजे अनुराग भक्तां : वरि आनंदनी श्रीकृष्ण-कथा ॥
- जैसैं चंद्रें चंद्रकांता : अमृतूं द्रवतीं ॥ २७ ॥
- असंख्यातु कवी बैकार : वाणितांति निरंतर ॥
- परि नित्यनूतन मधुर : श्रीभागवतीकथा ॥ २८ ॥
- जैसैं अमृत नव्हे जूने : उरंगे ना साडे पव्हर सोनें ॥
- तैसैं श्रीकृष्णकीर्तीचें वाणनें : सदासुरंगमधुरा ॥ २९ ॥
- जवं मेरुं सीं अ-चलता : चंद्रां वसैलु अ-मृता ॥
- तवं वत्तैलु श्रीकृष्णकथा : तिहीं लोकीं ॥ ३० ॥
- अवतरलासे कैवल्यकंदू : भणऔनि त्रीभुवनां जाला आनंदू ॥
- हें सांगतसे मुनी नारदू : भक्तां भागवतां सीं ॥ ३१ ॥
- सुरवनितां मनोहरूं : सकळं गंधर्व किंन्नरूं ॥
- मिळौनि वाणितांति श्रीचक्रधरूं : राणेआं तें ॥ ३२ ॥
- आनंदें मुदीतुं गोपांगणां : ॐ विअें गातांति यादवां चां राणा ॥
- तो ध्वनी आइकौनि दिगंगणा : होंति मंगलरूपां ॥ ३३ ॥
- भोगावती चां तरीं : वीणावाद्यु घेऔनि करीं ॥
- वेधें गातांति राॐ मुरारी : नागकन्यां ॥ ३४ ॥
- ऐसैं लोक-त्रय-पावन : परममंगल निधान ॥
- मोक्षैकुसाधन : आनंदरूप ॥ ३५ ॥
- शुकमुखें परिक्षिती : आइकितां सहारात्रें मुक्ती ॥
- जेथ आत्मारामु रमती : निरंतरूं ॥ ३६ ॥

ते सांडौनि कर्माभिमानु : होऔनि दत्तचित्त अवधानु ॥

करी कां श्रीकृष्णमहिमा श्रवणु : भक्ति-भावे ॥ ३७ ॥

श्रीकृष्णगुणनामी कराल आदरु : तरि तुम्हां तुटैलु संसारु ॥

जैसां दिनकरे अंधकारुं : नासौनि जाअे ॥ ३८ ॥

जैसे तरंगु सागरां : तैसे अनंतावतारुं ईश्वरां ॥

परि लीलां मुंचिजे संसारां : ऐसा एकु श्रीकृष्ण चि होअे ॥ ३९ ॥

आतां सांडा अन्य-भजनै : कां नाइकां वेदपुराणै ॥

मुंचिजे नां आनां कव्हणै : एकु श्रीकृष्णसेवा ॥ ४० ॥

जेआं ची नामे उच्चारितु : नारद ब्रह्मानंदे पावतु ॥

तो ध्वनी आइकौनि देश-धडी होतु : महापातके ॥ ४१ ॥

कव्हणा हीं जप-तप-तीर्थां : यागदानैव्रतां ॥

कृष्णमहिमे सीं समता : आथी चि ना ॥ ४२ ॥

तीखे जन्मैलीं श्रीचरणीं : सकळ देवतां जेआं ची करणी ॥

तो कैवल्यनाथु श्रीचक्रपाणी : जैसे तोखे ॥ ४३ ॥

जे अज्ञानतमा ची तरणी : कैवल्यपदा ची निशानी ॥

ते श्रीकृष्णकथा वत्साहरणीं : सांधीजैलु ॥ ४४ ॥

जे जीवां ते चोखाळीति : कां मना ते नीववीति ॥

भक्तिभावा ते पोखिती : श्रवणमात्रे ॥ ४५ ॥

वाचां जन्म सुफल करावे : तिहीं लोकीं सरतेआं होआवे ॥

तेहीं तन्हीं श्रीकृष्णमहिमे ते वाणावे : सदा बुद्धिमंतीं ॥ ४६ ॥

भक्तीरसीं नाहीं आदरुं : जेआं कवी पढिअे शृंगारु ॥

तेहीं तन्हीं सुंदरा चां सुंदरुं : रा अ मुरारी चि वाणावा ॥ ४७ ॥

जेआं चे आइकौनि बरवेपणा : वेधु लागैला देवांगनां ॥

नेके रूपु देखौनि मदनां : भुलीं ठेलीं ॥ ४८ ॥

जे सकळविद्यांचे जन्मस्थान : नवां रसां चे निधान ॥

तो वांचौनि सदैवुं कवीजन : आण कांई वाणीति ॥ ४९ ॥

जेआं चां बहूरूप खेळु खेळतां : योगिअें परमसिद्धि पावतां ॥

ताप-त्रयो निवारितां : सकळजनां चें ॥ ५० ॥

जै देऊ रास क्रीडा खेळीं विला : तै मूर्ती शृंगारुं जालां ॥

गौळीनीं विनोदें नाचाविला : तै हास्यरसू ॥ ५१ ॥

जै जसोदां भेडाविला : तै करुणारसू उठाविला ॥

विखारुं काळिआं जितिला : तै रुद्रू जाला ॥ ५२ ॥

मातें श्रीमुखं दाखविलें : तै अद्भुतां सी रूपं जालें ॥

विश्वरूपु प्रकटिलें : तै भयानकूं ॥ ५३ ॥

जै दैत्यां करी संहारुं : तै विभत्सु अणिवारु ॥ ३११ ॥

शान्तु तो निरंतरुं : तेथ चिं असें ॥ ५४ ॥

ऐसें नंबरसुं नाटकु : देऊ खेळें जन-मोहकु ॥

निज रूपु तें ब्रह्मादिकु : ठाउकें न होअे ॥ ५५ ॥

निर्गुण कां जालें सगुण : निराकारां सांकारपण ॥

निराभिमानां दैत्यनिर्दलन : हें केवीं दडें ॥ ५६ ॥

अरूपां रूप सुन्दरु : अमूर्ती मूर्ती मनो-हरु ॥

अद्वैतां अनंतावतारुं : हें नवल देखा ॥ ५७ ॥

अ-नामआ सहस्रनामां : कुमरें आंतोरें आत्मआंरामां ॥

आश्रमधर्म पर-ब्रह्मां : हें विरुद्ध देखा ॥ ५८ ॥

जो असें भूत-ग्रामीं सकळीं ; तो खेळें एकी गोकुळीं ॥

ब्रह्माण्डे नाभी-कमळीं : तो पालुकीं सूतें ॥ ५९ ॥

स्नाना हो औनि निन्हां थोरुं : भीतरीं असौनि सकळां परु ॥

अकर्ता करी सृष्टिसंहारु : हें अघटीतु नोहे ॥ ६० ॥

ऐसिआं विरुद्धधर्मा चिआं प्रवृत्ती : एकी ईश्वरीं चि आती ॥

ते वेद शास्त्रे तर्के नेणती : जाणती भक्तीजनुं ॥ ६१ ॥

हें जाणजे तो परमार्गु : यथा परीतां नाहीं अध्यात्मयोगु ॥

भणऔनि न करावां प्रसंगु : भणे मुनी केशवराजु ॥ ६२ ॥

- कवन दैवें केलें गोकुळें : जे परब्रह्म होऔनि सांवळें ॥
 असें गौळिआं चॅनि खेळेंमेळें : मनुष्यवेखे ॥ ६३ ॥
- धन्य धन्य ते गोकुळ : जेथ परदैवें रांगतें बाळ ॥
 डोंळस आंगें वेल्हाळ : गोपी परिअें देतीं ॥ ६४ ॥
- सकळ भुवनें जेआं चां करणी : जो वाणिजे वेदीं पुराणीं ॥
 तेआ तें लोणी देऔनि गौळनीं : नाचवितांतीं ॥ ६५ ॥
- जो श्री-भुवनां चा दातारू : सकळ प्रामाणां अ-गोचरू ॥
 तो होऔनि नंदा चा कुमरू : राखे वासुरुवे ॥ ६६ ॥
- जो सकळयज्ञांधीपनी : जेआं तें आत्मारामु ध्यातीं ॥
 तो गोवळें करौनि सांगांती : आखरीं राहिला ॥ ६७ ॥
- पेंधा वडजा वांकुडा : सुधामा वामा बागडा ॥
 बळ सुबळ सवंगडा : बलिभद्रा चें ॥ ६८ ॥
- हे नावां चे गोवळें सुखरीं : एरूं सहस्रसंख्या वेर्हीं ॥
 मीनलें आखरी : जेथ गो-पाळ-राउ ॥ ६९ ॥
- पावें तोरमी मोहरीं : विचित्रां डांगां झेलितीं करीं ॥
 नीगेतां शिंगाचा गजेरीं : गगनु गाजीनिलें ॥ ७० ॥
- तंव जाणितिलें सुर-गणीं : खेळों निगालें श्रीचक्रपाणी ॥
 भणऔनि विमानारूढ होऔनी : पाहों आलें ॥ ७१ ॥
- श्रीकृष्णां देखौनि मनें निवाळीं : जंव देवें क्रीडा केली गोकुळीं ॥
 तंव डूजी आला अंतराळीं : अ-मरावती ॥ ७२ ॥
- आनंद निर्भरू जालें : निजस्थानें विसुरलें ॥
 अन्मीखे पाहों ठेलें : राआं मुरारि तें ॥ ७३ ॥
- नव-लक्ष-धेनू नंदा ते : एरें गो-धनें असंख्यातें ॥
 तेतुलेंआं वासुरुआं ते : पथीं लाविते जालें ॥ ७४ ॥
- तंव थोवेंकारीं भणितिलें गोपाळीं : अरे कल्पी कल्पी करा वेगळीं ॥
 एक टेकीतु महि-बळें पावळीं : एकु साउमे नीगेतां ॥ ७५ ॥

- चारीतु हरित सोज्वलें तृणें : गोपु क्रमींति वने उप-वने ॥
 एके श्रीकृष्णां सन्निधाने : चालितांतीं ॥ ७६ ॥
- सकल हीं चंदनें चर्चितें : एके धातु चिआं उटीं घेतें ॥
 कस्तुरीपरि-मळे बाहका तें : वरि मसी ची बाउलीं ॥ ७७ ॥
- लेइलें रत्नां चें लेणें : वरि पुष्पां चीं धारितीं भूखणें ॥
 एके घालीति गुजां चीं आभरणें : माथां मोर-विसां वेठीं ॥ ७८ ॥
- वेढीलें सोने-सळां : देऊ इद्रनीळु सांवळा ॥
 वरि उटी मिरवे पातळा : विचित्रां धातू चीं ॥ ७९ ॥
- वन पुष्पां चिआं माळां कंठीं : मिरवे रुळतिअें वीरागंठीं ॥
 शिरीं राजवल्लभा वरी वेठी : मोक्तिकु मोर-विंसा ची ॥ ८० ॥
- काखे सिंग वेताटी मोहरी : मरगज पावा साजे करीं ॥
 हटोपरीं बाउलीं तोडरीं : काढति दैत्यां ची ॥ ८१ ॥
- बरवेपणां होईलु दिठी : भणऔनि मूसी टिळा ललाटीं ॥
 तंव निन्हा मिरविला जग-जेठी : गोपाळां माजी ॥ ८२ ॥
- ऐसां शृंगारैला राऊ मुरारी : सवैल गोवळें नानां परी ॥
 जा रे दैत्य व्हो भणतु पेंढारी : झीदें उभारितांतीं ॥ ८३ ॥
- ठाईं ठाईं उडवतु : सुछंदे टाळ घोळ वातु ॥
 एकु सुहावें पवाडें पढतु : दैत्यु विभांडा चें ॥ ८४ ॥
- खेळों आदारिलें गो-पाळीं : शशी सिरणें चेंडुफळी ॥
 एकु हामामां घालीति हुंगली : एकु वेली गातांतीं ॥ ८५ ॥
- एकु विहंगमा ची करीति कुंजनें : एकु ता-नरां चीं उत्पवनें ॥
 एकु तगरां ची जुंझणें : दाबितांतीं ॥ ८६ ॥
- एके मयूरनृत्यें नाचेतीं : एके राजहंसा गती चालेतीं ॥
 एके तितूरवाउली धावेंतीं : श्रीकृष्णां पुढें ॥ ८७ ॥
- ऐसें नानांविध खेळु खेळतु : देऊराआं सीं रुंझी उपजवीतु ॥
 पसाअेदानु मागतु : चरण-सेवां ॥ ८८ ॥

तंव कंसै धाडिला दैत्यां वरू : जेआं नांव अघासुरू ॥

तो थोर सापरूपुधरू : होऔनि आला

॥ ८९ ॥

तो आंगे निन्हा उच्च थोरू : दीर्घु पर्वताकारू ॥

वदनां चा विस्तारू : जेवि अंतरालु

॥ ९० ॥

जेणें वधिली पूतनाणि बकासुरू : तो गिळौ नंदा चा कुमरू ॥

एणें एकें गौळिआ चा संहारू : साहजें ची होइल

॥ ९१ ॥

ऐसी पैजा घेऔनि आला : वंदा-वन-मार्गी राहिला ॥

जैसा काळ कळौ आला : महाकाळां तें

॥ ९२ ॥

कां पतंगु पावका तें : अंधकारुं दिनकरा तें ॥

तैसें तो आपणवे देऔनि श्रीकृष्णा तें : मुक्ती मार्गौ आला ॥ ९३ ॥

तंव आंगवणे चे गोवळें : पातीनिलें तेआं जवळें ॥

रूपु देखौनि बोलौ लागीनिलें : एकमेकां

॥ ९४ ॥

हां रे हें जाणा पां कांइ : एक भणोति आम्हीं देखिले चि नाहीं ॥

श्रीकृष्णा तें पुसिजे तरी कांई : निरुतें टाकितें

॥ ९५ ॥

बाळगोपालु बोलेंती : हां रे पर्वतु देखा सर्पाकृती ॥

जैसें पूर्वे तें पश्चिमु भणती : दिग्मोहितु

॥ ९६ ॥

घाटु टेंकुळिआं तें चि दशन : उजुवाट तें चि रसना ॥

कपाटुं तें चि वदना : ययां चें भयानकू

॥ ९७ ॥

श्रीकृष्णां सांडौनि साउमें निगालें : भणऔनि अन्य-मार्गी पडिलें ॥

जैसें कां ज्ञानें वीणु पथू चुकलें : साधकजणुं

॥ ९८ ॥

पर्वत-बुद्धीं साउमे जाती : शब्दै तरि सर्पु भणती ॥

जैसीं कां अनात्मेआं आत्मप्रतीति : अज्ञानुजनां

॥ ९९ ॥

अन्यथा-ज्ञानें प्रवर्तलें : भणऔनि काळा वरि-पडें जालें ॥

जैसें मायामोहीं जनु पडिलें : संसारकूपीं

॥ १०० ॥

जैसें गतानुगतिकें लोकु : नेणोति परमार्थीक सुखु ॥

न देखेंति ब्रह्मविद्ये चें मुखु : जेविं कां पाखांडुमती

॥ १०१ ॥

- तैसें पुढीलें गोवळें भूलिलें : मागील देखोवेखी रीगालें ॥
 एकु मैळलेनि मागें प्रवर्तलें : न विचारितां ॥ १०२ ॥
- ऐसेंनि अघवें रीगालें पोटीं : तें श्रिकृष्ण सूदलासं दृष्टीं ॥
 एहवीं दें ना कां मीठीं : तेतुलेआं सीं ॥ १०३ ॥
- अ-संख्यातु वासुरुवें : तेसनीं चि गोवळरुवें ॥
 देखा एकी कुसी माजी किडरुवें : सामावीलि कीं ॥ १०४ ॥
- तंवं भक्त-वच्छल श्रीकृष्णु पातला : रुप देखौनि विस्मितु जाला ॥
 गोप वच्छें गिळौनि ठेला : आतां कांई कीजे ॥ १०५ ॥
- तडवा हाणौनि करौ मारु : तरि आपुलेआं चा होअे संहारु ॥
 ऐसें विचारौनि सर्वेश्वरु : कांई करितां जाला ॥ १०६ ॥
- जैसें संसारा माजी अवतरौनु : उद्धरिलें भक्तजनु ॥
 तैसें तेआं सर्पमुखा माजी रिगौनु : आपुलीं रक्षितां जाला ॥ १०७ ॥
- उत्तरा संकटीं स्मरिला : तै चक्रधरु होअौनि पातैला ॥
 मग गर्भस्थितु राखिला : जेणें परिक्षीति ॥ १०८ ॥
- जोहरीं लागलेआं वन्ही : कां कोपलेआं दुर्वासु मुनी ॥
 तै राखिलें संकटा पासौनि : पांडवु जेणें ॥ १०९ ॥
- जमलोकीं धाडी-घालौनी : अर्जुनेन सीं क्षीराब्धां जाअौनी ॥
 मृत्यापत्ये दिले आणौनी : ब्राह्मणु तोषविला ॥ ११० ॥
- तो आर्ता चां कैवारी : रीगाला सर्पमुखा माझारीं ॥
 तंवं गजबजिलें अंबरीं : देवतां गणु ॥ १११ ॥
- भणौति यया चा अवतारुं : फेडावेआं भूमी चा भारुं ॥
 करावेआं दैत्यां चां संहारु : अधुना कैसें वर्तैल ॥ ११२ ॥
- देअु अघासुरां सांपडिला : तंवं दैत्यां मनीं हर्खु जाला ॥
 परि सृष्टि-संहारु जेयां ची लीळां : तें बलु जाणे चि ना ॥ ११३ ॥
- श्रीकृष्णरुपु हृदई प्रवेशलें : तंवं अघासुर-पणु गेलें ॥
 आत्मस्वरुपु निर्मळ जालें : तें सन्निधानें ॥ ११४ ॥

- भीतरी वाढीनिली श्रीमूर्ती : तंव कुठैली मनु-पवना ची गती ॥
 इंद्रिआं जाली निवृती : जैसीं ब्रह्मविदां ॥ ११५ ॥
- आत्मा ब्रह्मद्वारीं राहिला : परमात्मा श्रीकृष्णु बाहीरिं प्रकटैला ॥
 मग परिवारूं वेगळा केला : दैत्यदेहां पासौनी ॥ ११६ ॥
- कर्मेंद्रिया लयो पवनीं : ज्ञानेंद्रियां लयो मनीं ॥
 मनपवनु निरंजनीं : स्वात्मस्वरुपीं ॥ ११७ ॥
- आत्मा तेज-पुंजु निगाला : तेथ ची श्रीकृष्णीं लयां गेला ॥
 जैसा सरितां समुहे मीनला : सागरां सीं ॥ ११८ ॥
- भीतरीं देवें कांहीं एक दीन्हले : भणऔनि प्रकाशवंतु जालें ॥
 कीं तें विशानु प्रकटीलें : तें महंतु जाणेली ॥ ११९ ॥
- अघासुरा चा बधु देखिला : तंव सुर-गणां विस्मयो जाला ॥
 मग आनंदभरितें सकळा : चरित्र गातें जालें ॥ १२० ॥
- सन्निधीं उद्धरीलीं तृणचरें : एके मुक्ती पाववीलि दैरें ॥
 भक्तां कांई दीन्हलें उदारें : तें श्रीकृष्णु ची जाणे ॥ १२१ ॥
- जें श्रीकृष्णा चिआं जवळिकां : अवदीक्षीं कृमीं कीटकां ॥
 तेसनीं नाहीं सनकादिकां : ब्रह्मसुखां ॥ १२२ ॥
- सदैवें तेथींची तिर्यचें : जेआं दर्शनु अच्युता चें ॥
 जें जीवनु श्रीउद्धवादिकां चे : भणे मुनी केशवराजु ॥ १२३ ॥
- वधीनिला अघासुरु : देवीं केला जअजअकारु ॥
 मग सपूजीतु श्रीकृष्ण सपरिवारु : आलें वृंदावनां ॥ १२४ ॥
- देवें वन प्रीतीं पाहिलें : भणऔनि श्रीमंत पावन जालें ॥
 जेथिचें वृशु धन्य भणतिलें : श्रीउद्धवादीकीं ॥ १२५ ॥
- जैसें वृंदा-वन पावनु : तैसें वर्णो नेणिजें महिमानु ॥
 जें नीरंतरें क्रीडास्थानु : सर्वेश्वरां चें ॥ १२६ ॥
- सुफळें तरुं ची जीवितें : आपण देऊ वाणी जेआं तें ॥
 जेहीं नीववीलीं आर्त्त-भूतें : शरीरुसंघत्ती ॥ १२७ ॥

- तरुं ची देखौनि नम्रतु : मनी जनु विस्मयो पावितु ॥
 भणौति फलपुष्पें पूजा करीतु : श्रीचरणकमलांची ॥ १२८ ॥
- दर्शणें सदा फल जालें : स्पर्शें सात्वीक भाऊ प्रकटिलें ॥
 इंद्रनीलकांती वेधिलें : तैसें सु-नीळु दीसतांतीं ॥ १२९ ॥
- आनंदें फल पुष्प रसु श्रवतां : पृथिवी साद्रव होऔनि गळतां ॥
 तो पुडुरा होतुसैं अमृता : पाताळी चेआ ॥ १३० ॥
- पापिअें न देखतीं वृंदावन : जेथ अखंड असैंति सुरगण ॥
 तेथ मोकारा केलासे जनां : दिव्य फल-पुष्पां चां ॥ १३१ ॥
- वृंदावना ची सुनीळता : गगणीसैं प्रतिबिंबता ॥
 सुमनसैं उमटत : ते जैसें तारागणु ॥ १३२ ॥
- कीं दी असतां तारा न दिसैं : तें ऊणें फेडावेआं दोसैं ॥
 वनश्रिआ वेढिलें जैसे : अंबरुं नक्षत्रे सीं ॥ १३३ ॥
- वनां बाहिरीली आंगीं विशाल : साल ताल तमाल ॥
 आंगें जतन करीतें परिमळ : ते जैवी राखणांइतु ॥ १३४ ॥
- तेआं भीतरीली उळीं : गगनचुंबितां नारिअेळी ॥
 उच्चां तेआं खजुरी पोफळी : आंदौळतांती ॥ १३५ ॥
- तेआं हीं आंतुली आंगीं : साकरनिअोनीं नारंगी ॥
 मधुकाकडिआं मातुलंगी : फनसु गंभीरी ॥ १३६ ॥
- वरिखतु रसा चें वडप : तैसें निबिडतरुं द्राक्षिमंडप ॥
 उघडिलें माणिका चें मोप : तैसें पक्क दाळिंबु ॥ १३७ ॥
- कवण गणी तें चंपक : जेथ असंख्यातु पाजतिक ॥
 पल्लुवीतु दीसतीं अशोक : लक्षसंख्या ॥ १३८ ॥
- चंदना चा आरु थोरु : माजी नीबिडु कल्प-तरु ॥
 जेआं तळीं नंदा चां कुमरु : खेळें गोपाळें सीं ॥ १३९ ॥
- तेआ जवळीं सरौवरें : चंद्र-मंडळांकारें ॥
 दाखवीलीं श्रीचक्रधरें : संवंगडेआं सीं ॥ १४० ॥

- सुधाजलभरितैः जलक्रीडा खेळैती दैवतैः ॥
 जेथे जाली निर्वैरे भूतेः उदकपाणे ॥ १४१ ॥
- गज सिंह शार्दूलः एकत्र मृग व्याघ्र चितळ ॥
 श्रीकृष्णे नीववीले पशुं सकळः आनंदे रोवतांतीं ॥ १४२ ॥
- कनक-कमल विकाशतः भ्रमरां चिआं झांका वरी पडत ॥
 तेथे राजहंसु चारा वाटितः अमृत कुंदां चै ॥ १४३ ॥
- स्फुटिका शिलातलां वरीः गौरी पूजितांतीं विद्याधरीं ॥
 वरु मागितांतीं रा३७ मुरारीः आह्लां पती होआवा ॥ १४४ ॥
- इंद्रनीलां चां सोवाणीः वरी बैसौनि पद्मासनीं ॥
 योगिअे चिंतीति मनींः काव्हो सांवळेआं ते ॥ १४५ ॥
- एक मुनीजन ध्यानै ची रतुः एक आनंदे आपणपे विसरितु ॥
 एकु काष्टी भूते लयांगतुः परमतत्वीं ॥ १४६ ॥
- एकु एका सीं निरौपितीः हां ची श्रीकृष्णु कैवत्य-पती ॥
 हा ची परमगतीः भक्तां जनां सीं ॥ १४७ ॥
- एकु जीवु-परमात्मेआं एक्य भादितुः एकु सेव्य-सेवकभावे उपासितु ॥
 एकु भेदाभेदविवर्जितुः राहिले निरालंबी ॥ १४८ ॥
- एकु मध्यशाक्ति चेनि आधारेः तिहीं वज्रां चेनि मारे ॥
 शरीरे अमरामरेः करीतांती ॥ १४९ ॥
- एकु मध्यमे चेनि उद्धारेः लंधौनि तिहीं पीठे ॥
 जाओनि पूर्णगिरी चेनि घाटेः कळां आस्वादितांती ॥ १५० ॥
- एकु पटचक्रां चेनि उजुकारेः पवना चेनि ऊर्ध्वसंचारे ॥
 मेरु चीं तिहीं शिखरेः लंघितांती ॥ १५१ ॥
- एके सोऽहंप्रतीति राहिलेः एके सहजानंदे बोधिले ॥
 एके उन्मनीअवस्थां पातिलेः साधकजनु ॥ १५२ ॥
- ऐसीं सरौवरे मुनीमंडितेः देखीनिली गोपीनाथे ॥
 मग श्रीकरे धरौनि सु-दामेआं तेः दे३७ साउमेआं निगाले ॥ १५३ ॥

- कामिनी प्रिया ते आळंगितु : तैसिआं मंदारां वरी कल्पलतु ॥
 नाना फलीं अतवरा होतु : श्रीकृष्णभेटी लागीं ॥ १५४ ॥
 एकां रसरूपे फळे : एक फुलले परिमळे ॥
 अमृतां चीं कंदपत्रमुळे : तेआं चीं नांवे त्रेणो ॥ १५५ ॥
 योजनसुगंध पाडळ : आळिकुळामंद बकुळ ॥
 सोनेकेतकी सु परिमळ : दीसतांतीं ॥ १५६ ॥
 कुंकुमकेशरां जवळीं : कापूरकर्दली चिआं अळीं ॥
 तेथ क्षेण एकु वन-माळीं : उभा ठाकैला ॥ १५७ ॥
 जेथ वन पुष्पजातीं : दिव्युपरिमळे उघाती ॥
 तेथ लावनी चिआं मालती : कांई वाणो ॥ १५८ ॥
 रत्नबद्धा खेळकुळिआं जवळी : विकाशेति तिहीं काळीं ॥
 वाहाकाति आणु आणी परिमळीं : सकलपुष्पजाती ॥ १५९ ॥
 जेआं कैलासीं उमावनी : अमराव्रतिअे चा नंदन-वनीं ॥
 सकलद्वीपी चिआं वृंदावनीं : रायां मुरारी चां ॥ १६० ॥
 जेथ सानुरागे सु-मनसे : मकरंदआस्वादनमिषे ॥
 श्रीकृष्ण पावावेआं दी-वसे : मुनीं षट्पटु जाले ॥ १६१ ॥
 जेथ क्रीडैलु श्रीमंत-सुन्दरु : भणऔनि मळयानील निरंतरु ॥
 अनंगु राहिला स-परिवारु : रूपसौभाग्या लागी ॥ १६२ ॥
 वेणुध्वनीं चे अतवरु : तैसें मकरंदमत्त भ्रमरु ॥
 प्रिया ते बोलांवितांतीं द्विजवरु : पंचमालांपीं ॥ १६३ ॥
 देखौनी मेघ-सांवळी श्रीमूर्ती : आनंदें मयुरें नृत्यें करीती ॥
 शुकसारिका सवादेति : वेदान्तसिद्धान्ती ॥ १६४ ॥
 वेधें एऔनि वृंदावनां : आडी गातांतीं देवांगणां ॥
 तेथ क्षेणु एकु श्राकृष्णमना : स्छाराविले ॥ १६५ ॥
 जेथ सदा ऋतु सीं ऋतु-पती : यक्ष यक्षिणी क्रीडा करींती ॥
 वन-देवतां नाचेती : आनंदभरीते ॥ १६६ ॥

- असो हे शब्दरचना : वर्णों नेणिजे वृंदावनां ॥
 देऊ पहावेआं जमुना : नीगते जाले ॥ १६७ ॥
- कार्लिंदीजल निर्मल : श्रीकृष्णकांतीश्यामल ॥
 प्रतिबिंबेली भणऔनि सु-नील : होऔनि ठेलीं ॥ १६८ ॥
- भक्तिभावे ऊळगितां : केवि वर्णावी सायुज्यता ॥
 जेआं चिआं सन्निधीं सरूपता : जडा जाली ॥ १६९ ॥
- देखौनि श्रीचक्रपाणी : कैसीं सं-भ्रमीतु जाली तरंगिणी ॥
 कीं आनंदैली अंतःकरणीं : ते रोमांचु दाटिले ॥ १७० ॥
- कीं आलिंगावेआं श्रीकृष्णराजा : तिआं बहुतीं केलिआं भुजा ॥
 तैसें तरंगु पढियासले मज्ज : कार्लिंदीचे चे ॥ १७१ ॥
- मग आनंदसागरीं मीनिली : तैसी निश्चलु जाली ॥
 कीं देह-भाऊ विसरैली : श्रीकृष्णवेधे ॥ १७२ ॥
- कीं जन्मैली देवां चां चरणीं : ते उतावेळु फुण असें मणीं ॥
 भणऔनि भेटों आली मंदाकिणी : कार्लिंदी नोहे ॥ १७३ ॥
- कीं श्रीकृष्णा चिआं संगतीं : आमुची फिटैलु अधोगती ॥
 भणऔनि भेटों आलीं भोगावती : पांताळौनि ॥ १७४ ॥
- आधी ची पढिजे पुराणीं : वरि-स्पर्शैली देवां चा चरणीं ॥
 तेथौनि तिथी शिरोमणी : ऐसें विरुद जाले ॥ १७५ ॥
- सोमकांती बांधिले घाट : जेथ हीरे नग वाळवंट ॥
 मुक्तीगर्भ सूक्तिसंपुट : दीसतांती ॥ १७६ ॥
- श्रीकृष्णकांती ची फांकितुसे किल्ल : तैसें ठाई ठाई इंद्र-नीळ ॥
 रत्नकूटां ची के वाळु मौवाळ : ऊदका जवळीं ॥ १७७ ॥
- तीं ते रत्नाकरां चे अर्धांग : भणऔनि आंगाथिले ठीकलग ॥
 तैसें एके वेळे सप्तांग : लेणे लेइलीं ॥ १७८ ॥
- तीं कैवल्यनाथां श्रीचक्रपाणी : नवां रत्नां चीं उवाळनी ॥
 तीं कमलां ची उचलनी : तैसीं दीसतुसे ॥ १७९ ॥

- उभये कुळीं द्विज-वृद्धे : निजकर्मरते निःशब्दे ॥
दृष्टीपूते ठेविती पदे : जैसे मुनीराजु ॥ १८० ॥
- एकांगुप्रतपिअे बक : नासाग्रीं दृष्टी घालिती ढोंक ॥
यज्ञदीक्षीत तैसें चक्रवाक : प्रिया ते सांझिती ना ॥ १८१ ॥
- प्रकृती-पुरुषविवेका ते : जैसे परमहंस जाणते ॥
तैसें क्षीरा नीरा निवाडू करीते : निर्मल राजहंस ॥ १८२ ॥
- जेया चेनी जडे वेधिती : लतातरु रोमांचु दाटेती ॥
पशु चरो विसरेती : तो ध्वनी आईकौनियां ॥ १८३ ॥
- जेया चेनी दृष्टीपाते : पांखिरुवे जाली आनंदभरिते ॥
हे काई वाणावे श्रीकृष्णां ते : जेयां चां नामी चि वेधु ॥ १८४ ॥
- मेधीं झाकोळतेयां रवीं चा प्रकाशु : न थरे पञ्चिनीचा विकाशु ॥
तैसां गोप-वेखे गुप्त परेशु : परि वेधु संचरताती ॥ १८५ ॥
- हातिखे सिंहे सीं खेळतु : मृग श्याघ्रा सीं कुरवाळे करितु ॥
मोरां चां पाखवां विश्रामतु : फणिकु देखा ॥ १८६ ॥
- मूखकु मार्जरां चिअे पालखतीं : अशुक महिखां परमप्रीती ॥
जमुने चा पानिअेडा दीसतीं : निवेरे भूते ॥ १८७ ॥
- धन्य तेथि चीं जल-चरे : जिअे अवलोकिलीं ईश्वरे ॥
वरौतीं एअौनी आनंदभरे : पाळांति श्रीमूर्ति ते ॥ १८८ ॥
- श्रीकृष्णां चे रूप सांवल्ले : जलां भीतरीं प्रतिबिंबेले ॥
ते उतवेळुपणे आळंगिले : सकलमत्स्यांदिकीं ॥ १८९ ॥
- ब्रह्मांदिकु भूलवीले विज्ञाने : देवांगणां बरवेपणे ॥
चरांचरां वेधु जिअेचे नि गुणे : ते शक्तीं वाणौ नेणे ॥ १९० ॥
- ब्रह्मचारी गृहस्थ : वानप्रस्थ यतीं सुस्नात ॥
नित्यक नैमित्यके कर्मे करीत : आश्रमुभेदे ॥ १९१ ॥
- एक अघमर्षणीं रीगत : एक मृत्तिकांस्नाने करीत ॥
एक कर्मे चि तारकु मानित : नेणतीं पर-ब्रह्माते ॥ १९२ ॥

- घाटीं जपिआं चिआं कोडीं : कूर्मासनीं बैसलें त्रि-दंडी ॥
 नमस्कारीं व्याकुळ एकदंडीं : जवळां चि देऊ देखतींना ॥ १९३ ॥
 आश्रमधर्मा चे नि अभिमानें : कर्मयागा चें नि यजनें ॥
 ईश्वरतत्वां जें जाणणें : तें अरुतें चि ठेलें ॥ १९४ ॥
 नसतां प्रकाशसंपत्ती : अंधःकारा तें दवडो पांती ॥
 ईश्वरकृपें वीणु जाणौ भणतीं : परा वस्तू तें ॥ १९५ ॥
 जैसा जवळां असतां परमात्मा : ठाउवा न होअें विषयारामां ॥
 तैसा श्रीकृष्ण मूर्त परब्रह्मा : न देखती कर्मासक्तें ॥ १९६ ॥
 हा अपराधु नाहीं जनां : प्रवृत्ती निवृत्ती ची कारणां ॥
 साउमीली आइकांकथानुसंधानां : भणे मुनी केशवराजु ॥ १९७ ॥
 ऐसी देखोनि जमुना : संतोषु जाला देवां चां मनां ॥
 मग देतां जालां सूचना : गोपाळा सीं ॥ १९८ ॥
 हां रे वत्सां करा ऊदकपानें : बरवीं जमुने चीं पुलिनें ॥
 एथें करौं या भोजनें : खेळें-मेळें ॥ १९९ ॥
 तिअें वेळीं पाणिअेडां सूदलीं : थडिंवां चरावेआं टेंकिलीं ॥
 मग आसनु रचिलें गोपाळीं : श्रीकृष्णां लागीं ॥ २०० ॥
 जो राऊ कैवल्या चा दानी : तो बैसीनिला तिअें आसनी ॥
 मग आपुलांलिआं मोटां घेओनि : सकळें एतें जालें ॥ २०१ ॥
 गोपाळ तृप्त ब्रह्म-रसे : वरि देवांसीं प्रवृत्ती असें ॥
 हें चरित्र करावेआं तोपें : ते भोजनुरचना ॥ २०२ ॥
 होआवेआं श्रीकृष्णां नीडें : एरूं रीगें एरां पुढें ॥
 ऐसेनी अघव चोहौं कडें : बैसितें जालें ॥ २०३ ॥
 पांळातां नेत्रु आनंदेती : भणओनि अघवें ची अभिमुखें होती ॥
 तिअे वेळीं विश्वतोमुख हे श्रुती : देवें साचु केलीं ॥ २०४ ॥
 तेआं परमानंद-चंद्रा जवळी : गोपाळु तारागनां चिआं उळी ॥
 कीं देवशिरोमणी चिआ प्रभावळी : रत्नपंक्ती ॥ २०५ ॥

- सु-नीले गगनीं मेघ-मंडल : तैसैं दीसतांती गोपाल ॥
 कीं ब्रह्मविद्ये तैं अल्लगेति सकल : वेदुविद्यां ॥ २०६ ॥
- कीं परमात्मैआं जवळीं तत्वे : कीं आदिभैरवां भवंहि भूते ॥
 तैसैं आदिनाथा तैं अल्लगते : देवताचक्र ॥ २०७ ॥
- कीं परमपुरुषा चिअें गळां : ब्रह्मगोलकां चिआं मालां ॥
 तैसैं श्रीकृष्णां जवळें गोपाळां : मिरंवतांतीं ॥ २०८ ॥
- जाळिआं मोटां सोडीति : आपुलांलीं अन्नं आणिति ॥
 रुचिकरें शाकें वाणीति : श्रीकृष्णां पुढां ॥ २०९ ॥
- एकें वेडें विचित्रें अन्नं : चाखिलीं जगज्जीवने ॥
 गोपाळां प्रसादु भोजने : होआवेआं ॥ २१० ॥
- मग देवा चां पांतिकरीं : अन्नं घातैली कमलदलां वरी ॥
 एकीं सुरतरुं चिआं मंजिरी : आंथुरैलिआं ॥ २११ ॥
- एकीं घातैलीं कमलवने : एक वृक्ष-त्वचां चीं भाजने ॥
 एकीं पोमिनी चीं पाने : कारितांतीं ॥ २१२ ॥
- मग देवां चां राअ श्रीमुरारी : दधीभातु घेऔनि श्रीकरीं ॥
 आवळें बेलें आंगुलिआं माझारी : मिरंवतांतीं ॥ २१३ ॥
- कीं तिअें ब्रह्मांदिकें पदे : हातीं घेऔनि परमानंदें ॥
 उदारपणां चेनि विनोदें : गोपाळां देआंवेआं ॥ २१४ ॥
- कीं तो राअ कैवल्या चा दानी : भणऔनि ब्रह्मविद्यां हातीं घेऔनि ॥
 पाळांतुसैं देआंवेआं लागौनी : शरणागतां तैं ॥ २१५ ॥
- उभा टाकैला गोपि-नाथु : बरंवेआं चां राअ श्रीमंतु ॥
 रळियां रापदळिया करीतु : गोपाळां सीं ॥ २१६ ॥
- आडनामीं बर्मी बौलावितु : गोपाल हांसां आड-पडनु ॥
 तेवीं ची अमृतां दृष्टीं नीववीतु : सबंगडेयां तैं ॥ २१७ ॥
- इंद्रनीळां ची दिप्ती : नीलोत्पलां चीं कांती ॥
 एकवटलीं तैसी सांवळी श्रीमूर्ती : मिरवतुसैं ॥ २१८ ॥

- सकुमारें चरणकमलें : आनंदमकरंदु बहलें ॥
 जेथ मुनीजनु अळि-कुळें : लुब्धें जालीं ॥ २१९ ॥
- ध्वजवज्रपद्मांकितें : लावण्यें लक्ष्मी रंगली जेथें ॥
 जिअें पुरविलींती मनोरथां तें : सेवकुजनां सीं ॥ २२० ॥
- जेआं चिआं नख-चंद्रदिप्ती : भक्तसोमकांतें द्रवेती ॥
 योगीजनुकुमुदें विकाशती : निवारी तापत्रयें ॥ २२१ ॥
- जैसैं परिसैं लोह-होअे-कनकु : तैसैं चरण-रजें जालें उदकु ॥
 परि फेडी जगार्चें महा-पातकु : संग-मात्रें ॥ २२२ ॥
- सुवृत्त अहरते जंघायुगळ : धर्नां पीटिलें तैसैं जानुविभाग ॥
 जेथ जन्मभूमी अनंग : ते न वर्णवें कटीस्थानु ॥ २२३ ॥
- तेजा चां गुणीं विनिला : पव्हरे यशे निरंगे-रंगिला ॥
 तो पीतांबरु असें वेढिला : मल्लगंडी ॥ २२४ ॥
- धरि मेखळा रत्न-खचीती : जेथ शुद्र-घंटिका रूपश्रुणिती ॥
 जैसिआं श्रुती भणती नेती : तेयां पर-ब्रह्मां तें ॥ २२५ ॥
- नादु ब्रह्मा चा घडला : कीं सांभव वेधु मूर्तीं सीं आला ॥
 तो वेणु असें खोंविला : परि-वटां माझी ॥ २२६ ॥
- ब्रह्मगोळकां अ-पारां : भीतरीं एतेंजातें द्वारां ॥
 तैसां नाभी-कमळीं भोंवरा : मिरवतुसैं ॥ २२७ ॥
- मुक्तीक्षेत्रीं आनंद-वल्ली : तैसीं दिसैं रोमावळी ॥
 कीं मुनीजनुभ्रमरां चिआं अळीं : तिअें नामिकमळीं ॥ २२८ ॥
- त्री भुवनु सामाविलें भीतरी : तो उल्लासु दिसैं ऊदरीं ॥
 त्रि-वळी मिरवे जेआं वरी : जेवि मर्यादा केली ॥ २२९ ॥
- जेआं वक्षस्छला तें अळगतां : लावण्यश्री जाली सायुज्यता ॥
 तेथ कौस्तूभसैं मिरवता : पदक एकावळी ॥ २३० ॥
- जे विरश्रिया वल्लभे वरिलें : अभय-दानीं वाखाणिलें ॥
 तें भुजा-दंडु मिरविलें : श्रीमंत सरळ ॥ २३१ ॥

- जेआं चेनि गजरें अभंग : त्रासु पावतीं दैत्यां चें संग ॥
ते काखें घातलें असें सिंग : मुरारि-मल्लें ॥ २३२ ॥
- सु-नीळे भगनीं विस्फुरतु : जैसीं कां विचुल्लतु ॥
तैसा फूटा असें मिरवतु : स्कंदा-वरी ॥ २३३ ॥
- त्री-रेखीं अलंकृतु : कंठु मिरवे सुवृत्तु ॥
जो प्रमदासें आलंगितु : वैजयंतियां ॥ २३४ ॥
- कवण श्रीमुखा चें बरवेंपण : कैसें सदोदीतु सुप्रसन्न ॥
तेआं चें इंदु लाहातां पाईकपण : वरि कलंकियां न होता ॥ २३५ ॥
- जेथि चें लावण्यु पांतां : जगाचेआं डोळेंआं धडें पडता ॥
आनंदामृतपान होता : संसारतृप्तां ॥ २३६ ॥
- एककीं अवअेंवीचा बरवेंपणी : मदना ची कीजे उवाळनीं ॥
तेआं श्रीमुखा ची सारिखी वांटणी : चंद्रा सीं कैची ॥ २३७ ॥
- जेथिचें अमृतघोळिलें बोल : फेडितीं महा मोहा चें पढळ ॥
तें न वर्णवें श्रीमुखकमळ : आदिपुरुषां-चें ॥ २३८ ॥
- हास्यु करितां गोपाळा : दंत-पंक्ती ची फांकितुसें किळा ॥
तें सानुराग सु-निर्मळा : जैसी कां ब्रह्मविद्या ॥ २३९ ॥
- सरळ सुप्रसन्न नयन : देखतांतीं त्रिभुवन ॥
ते सांगों जातांती श्रवण : जैसें कानें मातु तें ॥ २४० ॥
- जेआ चेंनि लीलांनुकारें मृष्टी उपजे संहारें
तिअें मिरंवतांती धनुषाकारें : भूमंडळें ॥ २४१ ॥
- कमलकार्णिकां श्रवणीं : माजी गुंजा ची खेवनी ॥
रत्नें होतांती ठेंगणी : तें देखौनिआं ॥ २४२ ॥
- अर्धचंद्र टिळां भालस्छलीं : सुनीळें कुरळें तें ची भ्रमरांवलीं ॥
लुब्ध जाली परिमळीं : मुखकमला चां ॥ २४३ ॥
- मोरपिसां चिअें निहटीं : मिरवें सुढाळा मौक्तिकां चीं वेठीं
बिरलीं रुळतिअें वीरगंठी : जाति केतकीदळें ॥ २४४ ॥

- गुणलावण्या चै निधानु : जो कमनीयु त्रीभुवनु ॥
तो न वर्णवे एकी रसनु : प्राकृता मसीं ॥ २४५ ॥
- ऐसा सुंदर श्रीचक्रधरु : आरोगन करीतुसैं स-परिवारुं ॥
ब्रह्मादीकुं न लहाती अवसरुं : गगनीं पांतु ठेलें ॥ २४६ ॥
- पांतिकरां होतसैं भोजन : तें अमृता सीं नाहीं गोडपण ॥
ते व्हेळीं अन्नब्रह्म हें वचन : देवें साचु केलें ॥ २४७ ॥
- देव अमृतपानु करीती : परि तेथोंनिआ पुढती ॥
जन्ममरणें निवारितीं : श्रीकृष्णप्रसादें ॥ २४८ ॥
- तेआं चै देखौनि सदैव-पणा : आपणपें धिःकारितीं सुर-गण ॥
भणेंति सांडौनि सुकृटां चै भूषण : रांगो गोपाळां माजी ॥ २४९ ॥
- या चां चरणें सीं होअे सन्निधी : तरि तरीजैलु भव-जलधी ॥
तिर्येचें पावतांती सिद्धी : ते आम्हां देवपणें नाहीं. ॥ २५० ॥
- एणें कैवल्यनाथें वीण : पारुखें ना आगमन ॥
तरी रीगों ययां शरण : सर्वभावीं ॥ २५१ ॥
- परि देवपणें नाहीं अधिकारु : हा उलगावेआ श्रीचक्रधरु ॥
एन्हवीं या चैनि दास्यें संसारु : निभ्रांति तरतो ॥ २५२ ॥
- उसिटें लाहावेआ चै सायासु : तेथ सेवें ची कवणि आसु ॥
एथ रीगों नअें आपैसु : ययां ची कृपे वीण ॥ २५३ ॥
- आघासुराचां मोक्ष देखौनु : विस्मयो पातिला चतराननु ॥
वरि देवां चै बोल आइकौनु : कांई वदतां जाला ॥ २५४ ॥
- अवतरलासैं कैवल्य-दानीं : हा ध्वनी पडिलासैं माझां कावीं ॥
तें पाहो आलां लोचनीं : तंव नवल बळ देखिलें ॥ २५५ ॥
- कें गोपाळ-वेखें खेळनें : कें आघासुरां मोक्षु-देणें ॥
हें आम्हां देवां तें भूलविणें : पुरुखु सामान्यु नोहें ॥ २५६ ॥
- आतां गोपाळवांसुखें चौंरुं : मग जाणैजैलु हा निरधारुं ॥
मागिला सारिखा अवतारुं : कीं कांहीं नवाइसैं ॥ २५७ ॥

ऐसैं निर्धारिलें चित्तीं : एणे सत्य-लोकींचेंनि पतीं ॥

जवं कैवल्यनाथां जाली प्रवृत्ती : आरोगणविनोदीं

॥ २५८ ॥

गोपालें प्रसादु-भोजनें आनंदैलें : मी माझेंपणु विसुरैले ॥

तवं देऊंची पाहावेआं निगालें : वासुरूवां सें

॥ २५९ ॥

चरतें चरितें दूरि गेलीं : तेथौनि ब्रह्मेनी नेलीं ॥

मग सर्वज्ञ-नाथें नटणा केली : भवंतीं पाहों ठेलें

॥ २६० ॥

तवं एरी कडें चतुराननु : गोपाल नेलें करीतु भोजनु ॥

जवं श्रीकृष्ण मार्गैतें आलें जमनु : तवं ते हीं न दखतीं

॥ २६१ ॥

जेआं ईश्वरां चिआं प्रवृत्तीं : ब्रह्मेयां चिआं कोडीं उपजेतीं ॥

तेआं वांसुरूवें आणितां मार्गौती : सायास कवनु

॥ २६२ ॥

परि चतुराननु भूलवावां : पवाडा थोरुं करावां ॥

गोपगो-धनां संबंधु देआवां : निजस्वरूपा चां

॥ २६३ ॥

या काजां देऊ नेणता जाला : तवं ब्रह्मां निज-भुवनां गेला ॥

गोपवांसुरूवां सुखाडु केला : राउळीचीं भणौनी

॥ २६४ ॥

कीं तें मज गमलें आन : करितां श्रीकृष्णीं चें सन्निधान ॥

तेआं कांहीं जालें विघ्न : भणौनी ब्रह्म-पदां नेलीं

॥ २६५ ॥

ना तरि जालेंआं ईश्वरा चें पण : पशु सीं तिहीं लोकीं विचरण ॥

हें दाखविलें समर्थपण : नारदादिकां

॥ २६६ ॥

कीं वस्तू चीं जवळींकु जाली : भणौनि सिद्धावस्था पातलीं ॥

ना तिअे ऋद्धी भोगावेआं नेलीं : सत्यलोका सीं

॥ २६७ ॥

कीं श्रीकृष्णां चें उसिटें सेविती : तें ब्रह्मादिकां बंध होतीं ॥

साहानुक सत्यलोकु भोगिती : शेखीं कैवल्यपद

॥ २६८ ॥

असो हा बोलां चा विस्तारु : कांई करिता जाला नंदा चा कुमरु ॥

जो आदिपरूपा चा अवतारु : आर्त्त रक्षावेआं

॥ २६९ ॥

गोकुळां जाती जाली वेळ : तवं आपण ची जालें वच्छें गोपाल ॥

एव्हवीं गाई स्त्रियां चें मन व्याकुळ : निःहां होतें

॥ २७० ॥

- अवतरलासँ परमात्मा : तेथ दुःख नाही भूत-ग्रामां ॥
 तेआं चिअे दृष्टी पुढें संसार धर्मा : रीगावां नाही ॥ २७१ ॥
- तेआ ते आइकौनि जें भावितीं : ते मायामोहीं सांडीजेतीं ॥
 आनंदसागरुं श्रीकृष्ण सेचितीं : ते होतीं जीवन-मुक्त ॥ २७२ ॥
- आधीं ची देऊ सर्वगतु : वरी तैसां ची जाला मनोरथु ॥
 तंतुलीं रूपें धरौनि असें खेळतु : हें कांई नवलु हेआं ॥ २७३ ॥
- जेआं ची जैसीं प्रकृती : जैसा वर्तणु जैसीं आकृती ॥
 ते तो जाला कैवल्यपती : एकें वेळें ॥ २७४ ॥
- एकु केविं जाला अनेकु : ऐसें बोलें नेणता लोकु ॥
 तरि सहस्रघटीं शशांकु : प्रतिबिंबतुसें ॥ २७५ ॥
- जैसा मणि-गणीं तंतु : मेघावलीं गगनांतु ॥
 तैसा भूतीं विश्व-नाथु : कीं भूतें तेआं माजी ॥ २७६ ॥
- हा कवनु कारि निरधारु : जो वेदीं बोलता अ पारुं ॥
 जें श्रीकृष्णु कृपा करी आदिगुरु : तें भ्रांती फिट्टे ॥ २७७ ॥
- जेआ चिअें घरींचीं कामारी : ब्रह्मांडें निजरूपें आकारी ॥
 तो वासुरुवां चीं रूपें धरी : हें कांई विशेषावें ॥ २७८ ॥
- परि ईश्वरा चीं लीलाप्रवृत्ती : भणऔनि निन्हांसँ वाखाणीजेतीं ॥
 जें आइकौनि जीवें संचती : संसारदुःखें ॥ २७९ ॥
- दधवडीची करडिं कांबरीं : रोदे चीं सोनेखैरीं ॥
 निन्हां तेजाथिरीं भांगालीं : जुआं सांगडीं ॥ २८० ॥
- एकें मोहरीं मोरी पारडीं : एके वाघी चितळी पुंडीं ॥
 आणिके देशशाया सांगडी : कोसी कनकवर्णी ॥ २८१ ॥
- क्षीरसागरा चें जाउपें तैसीं धवळीं : एकें शुद्धें तांबीं नेफळी ॥
 इंद्रनीळें प्रभे चीं नीळीं : विविधवर्णी ॥ २८२ ॥
- धेनु सी होताति गर्भधानें : श्रीकृष्णा ते चिंतितांति मनें ॥
 तें बहत दीसतुसे कालें वानें : वासुरुवां सी ॥ २८३ ॥

- गोपवनिता चै कवणु जाणें : जिआं उमटलें ते चि नाणें ॥
 काटकीं भृंगी होअे जेणें : ते कांई तया नाहीं ॥ २८४ ॥
- एक काळें गोरें सांवळें : एक काणें तारसैं.वेंभळें ॥
 एक मीरवलें भुरळें पींगळें : घोडमुखें ॥ २८५ ॥
- एक बहिरें मुकें बोंबडें : एक वेडें बागडें दीघडें ॥
 एक दांतिरें राखोडें फेंगडें : जामुन खुजें. ॥ २८६ ॥
- एक निहां सगुण साकारुं : एक श्रीमंतु सुन्दरुं ॥
 जैसें देवतां चै अवतारुं : तैसें दीसतीं ॥ २८७ ॥
- जेआं चा जैसा शृंगारु : जैसी वस्त्रें जैसा अलंकारु ॥
 तें तों जाला सर्वेश्वरुं : आदिनाथू ॥ २८८ ॥
- पावें तारपीं मोहरीं : सींगें डांगा पेंडारी ॥
 राजसां तामसां भावा ची परी : तेहीं नटिला तो ॥ २८९ ॥
- ऐसें अवगौनि मुरारी : येतुसें गोकुळा माझारी ॥
 तंव संभ्रमु जालीं नरनारीं : तो वाणौ नेणिजे ॥ २९० ॥
- जेआं चेनि तुपारें एकें पीजे : तेआं अमृता चां सागरु पाविजे ॥
 परमाणु दुर्लभ माणिजे : तेज्यां चा मेरु जोडे ॥ २९१ ॥
- तैसें गोकुळजनां सीं जालें : जें न पाविजे कहणें बोलें ॥
 तें धस्पूसत आलें : पर-ब्रह्म देखा ॥ २९२ ॥
- आधीं वाणिजे जैशोदा नंदु : जेआ घरीं खेले एकु गोविंदु ॥
 आता घरोघरीं परमानंदु ॥ गौळिआ चा ॥ २९३ ॥
- सांडौनि सकलैक संगतें : योगिअें चिंतिति जेआं तें ॥
 पुत्र-भावे आलिंगिता तेआं तें : ते सुख कैसें होईल ॥ २९४ ॥
- जरि मुखें माणिजेति शेपां तें : तरि वाणौ नेणिजे तेआं चेआं देवां तें ॥
 जेआं घरीं लेंकुरुवें सालंकृतें : परब्रह्मां ची ॥ २९५ ॥
- कवण ठाऊ वेन्हीं सदैव-पण : जे वस्तु निराकार निर्गुण ॥
 तें आळि करौनि मागे जेवण : गौळनीं ते ॥ २९६ ॥

- अगाधु चाटु स्तवितां : न बोले वेदां बोलवितां ॥
तो गाई हंवारव करितां : पाठीं धावे ॥ २९७ ॥
- योगियां नावरे कव्हणीं परी : ठाऊ नें दी यजितां स्वाहाकारी ॥
तो जेवीतुसं घरों घरीं : गौळिआं चां ॥ २९८ ॥
- जो तृत ब्रह्मरसैं : आत्मारामु होऔनि असैं ॥
तो देखा ढेंकुर देतुसैं : ताकें दुधां ॥ २९९ ॥
- देहांद्रिआं तें दंडौनी : जेआं पाठीं धांवती सुनी ॥
तो गौळिआं शयनांसनु भोजनीं : सुलभु जाला ॥ ३०० ॥
- यजितां अनेकीं अध्वरीं : न रीगेसी दीक्षीतां चां घरीं ॥
कां लोटसीं गौळिआं द्वारीं : श्रीकृष्णा तें तूंचि जाणसीं ॥ ३०१ ॥
- परि भक्ति एकीं सुलभु मुरारी : हे जाणविलें ययां परी ॥
जो अळगीजे सुरवरीं : तो गोवळ गौळिआं सीं ॥ ३०२ ॥
- जरि भणिवें विज्ञानु रचिलें : तरी सकळां सीं प्रेम वाढीनिलें ॥
हे न घडे आने बोलें : तुझिअें कृपें वणि ॥ ३०३ ॥
- घरींचां सांडोनि तान्हीं : गाई बाइलां पढिअेताति जाणी ॥
ते प्राति सहस्रवदनीं : शेषु बाणौ नेणें ॥ ३०४ ॥
- श्रीकृष्णरूपें डिमें देखतां : अरसे पाण्हाऊ न धरें माता ॥
तेणें दुग्धे भरीलिआ सरितां : गोकुळा माजी ॥ ३०५ ॥
- की आदिपुरुष जाला दूधपीरु : तेआं करावेआं पाहोंनरुं ॥
नारायणें धाडिला क्षीरसागरु : मज पांतां ॥ ३०६ ॥
- तेथ असैं कैवल्यपती : भणओनि घरां रीगाळिआं सकलसंपत्ती ॥
ऋद्धिसिद्धीं अवसरुं पांती : अळगावेआं ॥ ३०७ ॥
- घरोंघरीं परगुणें : होतुसैं मर्दना मादनें ॥
दीव्यु लावितांति चंदनें : सुगंधुपुष्प-जार्तां ॥ ३०८ ॥
- पडपीं होतुसैं आरोगणु : अंवाळीनिआं नीव लोणु ॥
वीडां देऔनि श्रीचरणसहवाणु : करतांतीं ॥ ३०९ ॥

- क्षीरोदका पासवडेआं वरी : पहूडतुसैं रा३५ सुरारी ॥
 वीजणे जाणवीति विद्याधरी : दास्य करीतांती ॥ ३१० ॥
- पाहातेआं पाहारां दधि-मंथनी : गौळनीं गातीं श्रीचक्रपाणीं ॥
 तो ध्वनी आयकौनि श्रवणीं : दे३५ उपहौडले ॥ ३११ ॥
- एकी गातीं श्रीकृष्णचरित्रातें : परिअें देतीं बालकां तें ॥
 तिअें आइकौनि निजकीतीं तें : श्रीकृष्ण तोखतु ॥ ३१२ ॥
- मंगलरागा तें आळवीत : चतुर्विधा दंडीचे विद्यावंत ॥
 एकसुहावीं रूपकें गात : राया गोविंदा चीं ॥ ३१३ ॥
- बंदीजन मागध नागारी : पवाडें पठींति नानां परीं ॥
 तेआं जाणा चा रा३५ सुरारी : देत पसाअेदान ॥ ३१४ ॥
- ३५वाळौनिआं मंगलोच्यारु : मंत्रघोषु करीतिं द्विजवरुं ॥
 स्तविताति योगेश्वरु : कैवल्यापती तें ॥ ३१५ ॥
- तंव उदेल्ला दिनकरु : बलिभद्रे सीं नंदां चां कुमरु ॥
 निगाला वांसुरुवें चारुं : वृंदावनां ॥ ३१६ ॥
- गोवर्धना चां पाठारीं : गोधनें चारितांतिं खीरारीं ॥
 तळवटीं असैं रा३५सुरारी : वत्सपाळरूपें ॥ ३१७ ॥
- तेआ चां आइकौनि वेणुध्वनी : आनंद जाला धेनुं चां मनीं ॥
 श्रीकृष्णरूपें वत्सैं देखौनि : चरों विसुरिलिआं ॥ ३१८ ॥
- माडां चीं सप्रेमळें चित्तें : वरी वेधिलीं गोपिनार्थें ॥
 तिआ न सांभाळितीं आपणपआं ते : तेथौनि उठावलि आं ॥ ३१९ ॥
- गोपालु माघारिआं वळिती : परि धेनुं बंबाळैलिआं न संवरेतीं ॥
 जैसिआं अ-निवारुं शक्ती : ईश्वरीचिआं ॥ ३२० ॥
- जैसैं कर्म-मार्गां तें सांडौनी : ब्रह्मज्ञानीं प्रवर्तैलें मुनी ॥
 तैसिआं निजपथां तें लंघौनी : आधाडा उतरितांती ॥ ३२१ ॥
- तिआं स्नेहो दूधभरितां सरितां : आनंदसागरीं मिळतां ॥
 कीं वत्सशिशुआं वरी वरिषतां : मेघवृष्टीं ॥ ३२२ ॥

- कीं महंता ची मती : दशोपनिषदां चिआं श्रुती ॥
 कीं सांबवादिका मूर्ती : पाळांती ईश्वरां तें ॥ ३२३ ॥
- चारौनि उतरतां गोवर्धना : कैसिआं तें धापसिआं पढिआसलिआं मनां
 कीं अंतराळौनि देवांगना : श्रीकृष्णवेधें ॥ ३२४ ॥
- वत्सां मीनलीआं धेनु : दर्शनै निवालिआं तनु ॥
 स्पर्शसुखांतें तें सहस्रवदनु : वाणौ नेणें ॥ ३२५ ॥
- तिअें वांसुखवें तरि जाणी : परि परमानंदु भरलासे मनीं ॥
 तेणें धातुआदिकरौनी : अमृत उळतांती ॥ ३२६ ॥
- वत्सां करितां स्थनधानु : धेनु चां न सावरे पान्हु ॥
 तेणें होतसें त्री-भवनु : क्षीरभरितु ॥ ३२७ ॥
- जैसें योगिअें हृदई प्रवेशविती : इंद्रियद्वारां ईश्वरमूर्ती ॥
 तैसिआं धेनु चाटितां दीसैती : वांसुखां तें ॥ ३२८ ॥
- गौळीं आलें गो-धनां पांठी : ते पुत्रमुखरूप देखौनि दृष्टीं ॥
 आनंदु जाला तो अे सृष्टीं : निरौपमू ॥ ३२९ ॥
- प्राकृतां अपत्यां चें आलिगण जालेआं भीवतीं सकळें जन ॥
 चरि तें कैवल्यानंदुधन : बालवेषें ॥ ३३० ॥
- नेणतां कीजें अमृत-पानु : तरी मानवां होअें अमर-पणु ॥
 तैसें पुत्र-भावें ब्रह्मालिंगनु : दे निर्वाणसुखा तें ॥ ३३१ ॥
- सगुणा इश्वराचिआं संगतीं : कैसीं जीवस्वरूपें नीवतीं ॥
 तें निरौता खुणू जाणेंती : भक्त-योगीजनु ॥ ३३२ ॥
- गार्दै गौळियां चें प्रेमु देखैनी : विस्मयो जाला रामा चां मणीं ॥
 मग ज्ञान दृष्टीं ठाकौनीं : निहाळितां जाला ॥ ३३३ ॥
- मग वदें बलिभद्र देउः हा देखो दिव्यशक्तीं चा प्रभा उः ॥
 कीं हा आपण चि देवां चां देउः ऐसें खेळतुसें ॥ ३३४ ॥
- कवण जाणें यां चें महिमाण : एणें मुखा माजी दाविलें त्रिभुवन ॥
 राक्षसी पूतने चें शोखण : केळें स्थनपाणु करितां ॥ ३३५ ॥

- आणीक एकु नवल जालें : जै अर्जुना चे रुख मोडिलें ॥
 तै आम्हां दिव्य-पुरुष दाखविलें : एणें श्रीकृष्णें ॥ ३३६ ॥
- अनंता सृष्टीं जेआं ची करणी : तो अवतरिला इअें मेदिनीं ॥
 भक्तकैवारी श्रीचक्रपाणी : मायायेणें ॥ ३३७ ॥
- जीवु प्रकृती पासोनि उजिडें : जेणें भव-बंध विघडे ॥
 तो हा करितुसें पवाडें : आती रक्षावेआं ॥ ३३८ ॥
- ऐसें निरधारिलें ज्ञान-पथें : मग पाळाइलें वत्सगोपाळां तें ॥
 तंव अवधी चीं वस्त-रूपें मूर्ते : पढियासलीं ॥ ३३९ ॥
- एरें प्राकृते कांई जालीं : तंव देखें ब्रह्मेनीं नेलीं ॥
 भणें हां चि खेळतुसें अणेकीं खेळीं : स्वामी माझा ॥ ३४० ॥
- तंव शंकर्षणु देवां तें भणें : तुझें महिमानु कवण जाणें ॥
 जेणें एके शक्ती चेनि गुणें : ब्रह्मां अपमानिला ॥ ३४१ ॥
- देवा तुझें अवतरण : दुष्ट दैत्यु निर्दलन ॥
 शरणागता चें उद्धरण : करावेआं ॥ ३४२ ॥
- वस्तु संबंधें बोधु पातैला : भणऔनि स्तुती करौं लागेला ॥
 तंव हास्य करौनी श्रीकृष्णें मोहिला : बलिभद्रदेउ ॥ ३४३ ॥
- मग गात प्रभुचरित्रां तें : आनंदवीतु त्रीभुवनां तें ॥
 पुढां करौनि वांसुरवां तें : आले गोकुळा माजी ॥ ३४४ ॥
- ययां परी प्रत्यदीनीं : देउ खेळे गोकुळ-चुंदावनीं ॥
 तंव से जाली मनीं : चतुराननां ॥ ३४५ ॥
- ब्रह्मेआ चां क्षण एकु भरिला : तं संवत्सरू पालिटैला ॥
 मग तो आपुलें केलें पाहौ आला : मर्त्यलोकां ॥ ३४६ ॥
- तंव विवरों लागैला चिर्तीं : हा देखा सत्यलोकिचा पती ॥
 अधुना गाई स्त्रियां कांई करीतीं : निन्हा मोहाकुळां ॥ ३४७ ॥
- परि नेणें ईश्वरां चें महिमान : जेणें आनंदवीलें त्रीभुवन ॥
 तेआं चीं होतीं तेआं व्याकुलपण : हें कैवी घडे ॥ ३४८ ॥

- सिंहा चें बल विसरैला : जसा गजु मदां चढला ॥
 तैसा असासितु बोलों लागैला : चतराननु ॥ ३४९ ॥
- चोरा शंखा पाठीं धावीनिला : हरिणाश्रु मारिला ॥
 हिरण्यकशिपु विदारिला : अतुलबलिआं ॥ ३५० ॥
- तें शक्तिसामर्थ्यु कें गेलें : कां तें अमिमानु सांडिलें ॥
 कीं अवक्रिअे ब्रम्हु अवतरैलें : हें साच मानों ॥ ३५१ ॥
- कीं मानुषपणां आवगला : भणऔनि सत्यलोकां एउ विहाला ॥
 कीं नवल प्रपंचु रचिला : तें देवराअें ॥ ३५२ ॥
- ऐसे विवरितुं चतुराननु : आला निज भुवनां पासौनु ॥
 तंव प्रतापु देखिला गहणु : विज्ञान शक्तीं चा ॥ ३५३ ॥
- पावेआं सिंगां चा गजरीं : पडिसादु पडितांअें अंबरीं ॥
 सुताल ताल घोळ मोहरी : वातांतीं ॥ ३५४ ॥
- विसरौनि देह-भावां तें : गातु श्रीकृष्ण-चरित्रां तें ॥
 गोपवांसख आनंदभरितें : देखियेगीं ॥ ३५५ ॥
- भणें मीं आला एथें : तंव तिअें आणिली गोपि-नाथें ॥
 ज्ञान-दृष्टीं पाहें मागौतें : तंव देखें सत्यलोकीं ॥ ३५६ ॥
- पुनरपि पाहे भू-मंडळीं : तंव समवेतु वत्सगोपाळीं ॥
 श्रीकृष्णु मिर्वतुसैं गोकुळीं : जो सृष्टीं निरोपसु ॥ ३५७ ॥
- यथां परि दो ठाईं पांतां : संदेहां पडिला सृष्टी कर्ता ॥
 तंव आणिक एकु जाला देखतां : तें परिअेसां पां ॥ ३५८ ॥
- सकळ हीं चतुर्भुज गोपाल : करीं शंख चक्र गदा कमळ ॥
 पीतांबरधारीं सुनिळ : कौस्तुभकंठी ॥ ३५९ ॥
- पदकीं नीळेंआं ची खेवनी : भुजीं अंगदां ची भिरवणी ॥
 मकरकुंडलें श्रवणीं : झळकतांतीं ॥ ३६० ॥
- सकळ-मुकुट-पाटवर्धन : वन-माळां विराजमान ॥
 आवर्वें श्रीवत्स-लंछन : देखिअले ॥ ३६१ ॥

- तंव निन्हां विस्मयो पातैला : मग मनीं निर्धारें लागैला ॥
 तंव एकैकू ब्रह्मा देखिला : एकैका पासीं ॥ ३६२ ॥
 धरोनी साकारू मूर्ती तें : एकैका पासीं सकळें तत्त्वं ॥
 उपासतातीं एकमेकां तें : शक्तिचक्रें ॥ ३६३ ॥
 ब्रह्मा विष्णु महाकाळु : सकलसव्हानदिग्वाळु ॥
 सप्तसमुद्रापृकुलाचळ : सूर्नधारी ॥ ३६४ ॥
 आणिकें हीं महाभूतें खेचरें : शुद्धदेवतां जलचरें ॥
 तिअें देखिलीं सपरिवारें : अळगतां ॥ ३६५ ॥
 ते व्हेळीं मज गमलें ऐसें : जे देवां तें थोरें विसुगसें ॥
 भणऔनि दारवाळा पांतुसैं : सर्वदळा चा ॥ ३६६ ॥
 कीं देवतां तें सदा अळगतां : परि तें रूप कहीं न देखतीं ॥
 भणऔनि पाहों आलीं श्रीमूर्ती : परब्रह्मा ची ॥ ३६७ ॥
 श्रीकृष्णां चीं नवलें कवतुकें : जो नारायणु नाभीकमळीं कूकें ॥
 तो ब्रह्मांडें देखताअें अनेकें : भू मंडळीं ॥ ३६८ ॥
 चतुराननां नाहीं मनीं : ते व्हेळीं भणो लागैला चितीं ॥
 अधवें साचु कीं भ्रांतीं : तें जाणावे ना ॥ ३६९ ॥
 जैसें साटके चें अग्निस्त्रंभनु : तैसा जाला चतुराननु ॥
 कवण मीं कवण स्थानु : ऐसा विसरौनि गेला ॥ ३७० ॥
 एकैका गोपालां चीं रिद्धी देखौनु : भूलैला चतुराननु ॥
 परि एकैका सीं थोर अमिमानु : जाणुपणा चां ॥ ३७१ ॥
 ऐसैं आं ब्रह्मेआं चिआं कोडी : रोम-कूपीं असतीं एकी कडी ॥
 तेआं रूपा ची थोरी केवढी : कवणुं जाणें ॥ ३७२ ॥
 तेआं ईश्वराचें करणें : ठाउवें करो आला ब्रह्म पणें ॥
 सुखें असैं ना लेंवखुवेंपणें : सत्यलोकीं ॥ ३७३ ॥
 सांडा सांडां अहंकारां : अनुसरा श्रीचक्रधरा ॥
 मग जाणाल परात्परा : विचारा तें ॥ ३७४ ॥

- तो ची धेआवां मनीं : तेआं चें पवाडे आइका वे कार्नीं ॥
 भणे कैशवराजु मुनी : श्रोतेयां तें ॥ ३७५ ॥
 हे चि नारदु भणे ब्रह्मेआं तें : आझौनि सांडौनि अहंकारा तें ॥
 उल्लगै श्रीकृष्णा तें : भ्रांती फिट्टावेआं ॥ ३७६ ॥
 मग ब्रह्मसुतु गोकुळा सीं आला : तेणें श्रीकृष्णु देखिला एकला ॥
 विस्मयो पाओनि भणों लागैला : नेणीजें चरित्र तुझें ॥ ३७७ ॥
 माते पितया देखतां : बळां भूलि ठाके सर्वथा ॥
 तो बोलु कवणां सर्वज्ञनाथा : हें विचारि पां ॥ ३७८ ॥
 मशंकां चें पाहावेआ ताराण : कांई सिंहा चें विचरण ॥
 तुझी शक्ती विश्व-मोहन : तेथ ब्रह्मा कांई ॥ ३७९ ॥
 राउळीची चोगी केली थोरी : ते उपसाहावा जी मुरारी ॥
 कां सृष्टिकर्ता पूर्व धरी : भणओनियां ॥ ३८० ॥
 नारदा चेआं बोला हासिनिला : भणें म्हातारपणें भूलैला ॥
 मग अपराधु उपसाहिला : कृपा-वंतें ॥ ३८१ ॥
 प्रसन्न जाला देवां चां राउः आकर्षिला दिव्यशक्ती प्रभाउः ॥
 तवं देखिलें तें जालें वाउः एकला श्रीकृष्ण साचु ॥ ३८२ ॥
 फीटली ब्रह्मेआं ची भ्रांती : देउः देखिला आनंदमूर्ती ॥
 चिद्धणु श्यामल-कांती : पुतळा कैवल्याचा ॥ ३८३ ॥
 आरोगितु निगाला : तेणें चि वेपें नटला ॥
 गोपवांसुरुवें पाहों लागैला : वना माजी ॥ ३८४ ॥
 तो चि दधी-भाता चा उंडा वामकरी : आवळें वेळें आलेआं चिआं
 फडतरीं ॥
 धरिलिआं असतीं आंगूलिआं माझारीं : परमानंदे ॥ ३८५ ॥
 मग दातारा जवाळिकें आला : विनत्कंधरें नमस्कारु केला ॥
 मग तो विणवितां जाला : करां जोडौनीं ॥ ३८६ ॥
 भणें जालेआं रवीचा प्रकाशु : न दिसें खयोतांचा अभासु ॥
 तैसा माझियां बुद्धि चा विकाशु : तुज पुढें ॥ ३८७ ॥

- परमाणु ची केसनी थोरीं : परि मेरू सीं हीं करी सरी ॥
 तैसीं मिआं केली परी : तूं सीं देवा ॥ ३८८ ॥
- मशकां प्रौढी खग-पती सीं : विरुळेआं शेखें सीं सरी सीं ॥
 तैसैं मिआं केलें तुजसीं : प्रभु आदिनाथः ॥ ३८९ ॥
- कीं कोल्हा मर्दे न सांभाळी : सिंहेन सीं बोले विरुदावली ॥
 तैसीं मिआं केली थोरी आगळीं : तूं तें नेणौनिआं ॥ ३९० ॥
- उदरीं करी चलनवलनां : तेआं दुःखां जाहीं गणनां ॥
 माते सीं निन्हा लोभाळुपणा : तेणें बालकें जीती ॥ ३९१ ॥
- रोगिआं विरुद्ध बोलतां : वरि वैद्यु अवेळु करितां ॥
 तरि तेआं कैचें जीवितां : सांघै जी देवा ॥ ३९२ ॥
- आठऔनि अपकारां तें : पृथिवी सांडी जरी धैर्यां तें ॥
 तरि चतुर्विधां भूतां ग्रामां तें : संवरितें कवण ॥ ३९३ ॥
- देउ सहजे ची कृपालु : शरणागत-जनवत्सलु ॥
 आर्त्तां सीं निन्हां मयाळु : अनाथ-नाथु ॥ ३९४ ॥
- आतां शरण आलों दातारा : अहो जी प्रभु श्रीचक्रधरा ॥
 अ-निमित्य-बंधो करुणाकरा : सकळ हीं उपसाहावें ॥ ३९५ ॥
- तूं न होतांसीं भृत्य-वत्सलु : न करितांसीं आनंदा चां सुकालु ॥
 तरि संसाररूप दुःकालु : जीवां केवीं जातें ॥ ३९६ ॥
- तूं न करितांसीं उदारपण : नेदितांसीं आपुलें ज्ञान ॥
 तरि घोर संसार-भ्रमण : जीव केवीं जातें ॥ ३९७ ॥
- तूं नेदितांसीं आनंद-धणु : आपुलें सन्निधानु ॥
 तरि जीवां सीं मोक्ष-साधनु : कवणु करितें ॥ ३९८ ॥
- तूं नेदितांसीं कैवल्यपती : आपुली नित्यभक्तीं ॥
 तरि परमानंदा ची प्राप्ती : केवी होतीं ॥ ३९९ ॥
- तूं निराकार निर्गुणु : जरि न होतांसीं सगुणु ॥
 तरि पातितां चां कुढावा कवणु : करिता सांघें ॥ ४०० ॥

- तूं परब्रह्मीचा राणा : जरि न करितांसीं साकारपणा ॥
 तरि जीवु बापुडे कवणा : उद्धरितें ॥ ४०१ ॥
- तूं श्रीकृष्णा न करितासीं अवतारूं : तरि कवणु फेडिता भूमी चा भारू
 दैत्यां चां करौनि संहारूं : कवण स्थापिते देवां तें ॥ ४०२ ॥
- तूं न होतासीं आदिकारण : तरि आम्हां कैचें ब्रह्मपण ॥
 कर्म फलीं समर्थपण : देवां सीं कैचें ॥ ४०३ ॥
- तुझे सहजगुण ऐसैं : अवतरलासीं मांयावेषें ॥
 कैवल्य देआवेआं दोषें : शरणागतां सीं ॥ ४०४ ॥
- ऐसैं अनंत अवतारूं : एकैकीं पंवाडें केलें अपारूं ॥
 वरि गुणवतीं परमाणु तारूं : परि तें न वाणवतीं ॥ ४०५ ॥
- मीं देवा कांई करीन स्तुती : सांघें माझी केउतीं मती ॥
 जो भूलवीआ एकी शकीं : तुमचिआ ॥ ४०६ ॥
- परि तेंकुरुआं चें बोलणें बोलणें . मायबापां कोडिसवार्णें ॥
 तैसैं माझें स्तुती करणें : श्रीकृष्णा तुज पुढें ॥ ४०७ ॥
- दीपें अवाळिजें दिणकरूं : क्षीराब्धां दुधा चां पाहौनेरूं ॥
 तैसा तुज पुढां मती चा विस्तारूं : आइके सर्वज्ञाथा ॥ ४०८ ॥
- जरि होअे रवी ची दिती : तरि डोळें सकलां तें देखती ॥
 तुझेनि प्रसादें वाणीजेती : चरित्रु तुझे ॥ ४०९ ॥
- तुझियां पुण्यकथां नाइकित्यां : जीवां नाहीं पवित्रता ॥
 तरि परमार्गी योग्यता : केवि होअें ॥ ४१० ॥
- ऐसैं कवणुसैं आचरितु : जेणें चोखाळे आत्मतरवु ॥
 एक तुझे चरित्रामृतु : वांचौनिआ ॥ ४११ ॥
- जन्हीं देखिजैलु इंद्रियां तें : जाणिजैलु मनां-पवना तें ॥
 तरि न पविजे पर-पथा तें : तुझिअे कृपे विण ॥ ४१२ ॥
- यम-नियमु-आसनीं : सकलें योगुसाधनीं ॥
 तुझे नि बोलें विणु ब्रह्मज्ञानीं : रीगावां नाहीं ॥ ४१३ ॥

- अहंकारें मुक्ति मानिती : परि आत्मतत्वां नेणतीं ॥
 प्रकृती वेगळें न होतीं : कव्हणीं काळीं ॥ ४१४ ॥
- पवनादिकीं धारणा : जीवां नाहीं चोखाळेपणा ॥
 तेथ कर्मां चीं केउतीं गणना : मुक्तिमार्गी ॥ ४१५ ॥
- सहजें ची आवडे प्रकृती : वरि श्रवणीलें फलां ची श्रुती ॥
 तेणें दुणाविली जीती : ते जीवें न संडे ॥ ४१६ ॥
- जे प्रवर्तलें कर्म-मार्गी : नवसिधें सूति बंधना लागीं ॥
 तें वदती नाशिलें वीत-रागीं : सांडिलें प्रकृती तें ॥ ४१७ ॥
- आपणेआं सारिखें न देखती : तेआ तें कर्मनष्ट ऐसें भणतीं ॥
 जैसिआं पण्यगणां हासेती : कुत्रिहिआं तें ॥ ४१८ ॥
- जैसा विरहिणीं चंद्रु ताविता : चंद्रु न होअें नीवविता ॥
 तैसं पढियासति निवृतां : कर्म जडां सीं ॥ ४१९ ॥
- एकु प्रवृत्ती उपदेशिती : एकु तिआं ची तरळो भणती ॥
 एकमेकां तें वाणितीं : निंदीली ब्रह्मविद्वा तें ॥ ४२० ॥
- कर्मां चिअें वरगणे पाडिलें : अर्थ कामीं लुब्ध जालें ॥
 ते लुज वीणे कवणा चेनि बोलें : निवृत्त होती ॥ ४२१ ॥
- जेणें पंच पदार्थु मैळें : तेणें धूतां कहीं चि नुजळे ॥
 अपवित्रु संगें कवणी वेळें : पवित्रु नोहें ॥ ४२२ ॥
- तैसा कर्म कर्म-बंधु न फिट्टे : जेविसंबंधें मोहो न तुटे ॥
 हे अघटितु वटे : जरि तूं कृपा करीसी ॥ ४२३ ॥
- तें ची मुक्ती चें द्वार उघडलें : जरि संतां चां संगु घडे ॥
 उदंड आइकीं जेति पवाडें : श्रीकृष्णा तुझें ॥ ४२४ ॥
- तरीं ची भव-बंध तूटितीं : जरि भक्तां सीं होअे संगती ॥
 तुझीं लीलां नामें गाइजेसी : जेहीं हाकारिला एसीं ॥ ४२५ ॥
- जें पररूप निगुण : ते जाणवैल कवण ॥
 नामरूपवर्णां ची खूण : जेथ नाहीं ॥ ४२६ ॥

- जें सर्व-गत निराकारु : मना वाचे अगोचरु ॥
 कूटस्थ भणजे अक्षरुं : कैवल्य रूप ॥ ४२७ ॥
- परि हें सांवळें साकारुं : जेथ गुण असेति अ-पारुं ॥
 तें तुआं लीळां धरिलें सुंदरु : मनुष्य रूप ॥ ४२८ ॥
- या चें करों भणों वर्णनां : तरि श्रुती सी न होअे गुणा-गणना ॥
 पवाडें सहस्रवदनां : वाखाणजेति ना ॥ ४२९ ॥
- तूं सकलां चा पति : ऐसैं हें देव तूं ते नेणती ॥
 एन्हवीं अहंता कां उपजेति : देहांदिकीं ॥ ४३० ॥
- तूं एकु कैवल्याचा राणा : ऐसैं जीवा होतें जाणपण ॥
 तरि कैचें जन्ममरण : संसारा मार्जां ॥ ४३१ ॥
- अवधारी कैवल्यपती : आधीं ची जीवुं तूं तें नेणती ॥
 वरि पडिलें महा-मोहा चां हातीं : तेणें बांधौनि नेलें ॥ ४३२ ॥
- अहंते चें हुंवरगळां : ममते चें हात-खोडें सकळां ॥
 वरि कर्मां चिआं बहुतीं शांखुळा : घातलिआं ॥ ४३३ ॥
- कामक्रोधीं विभांडिले : अहंकारें विचंबिले ॥
 निन्हां भीके सवते केलें : मदमच्छरीं ॥ ४३४ ॥
- तृष्णाजलीं बडलीजतांती : व्याधिवियोगा चें घाअे पडितांती ॥
 ते व्हेळीं भले तें करों भणताती : काकुलतैलें ॥ ४३५ ॥
- लोभा चिअें आधारिअें घातिलें : ज्ञाने वीणु उपवासी पडिलें ॥
 नाना मळीं मलीनु जालें : जीवु बापुडे ॥ ४३६ ॥
- दीनानाथा चां कैवारी : सकलां बंध मोक्षु करी ॥
 ऐसां न देखे सचराचरीं : तूं एक वाचौनि ॥ ४३७ ॥
- तुआं देव सकळें सोडविलें : सुभट दैत्यु विभांडिलें ॥
 रा३७ बांदौडी हौनि काढिलें : असंख्यातु ॥ ४३८ ॥
- आपुलें नाम एकें घाडी : जें बंदिशाले हौनि काढी ॥
 बळें शांखळां खांडी : मोहाचिआ ॥ ४३९ ॥

- तुझे पवाडें जेथें चालती : तरि महामोहा तें विभांडीनि फेडिती ॥
 बांदिअें काढीनि आणिती : तुज पार्शीं ॥ ४४० ॥
- जे नेणतीं तुझा पथु : ते पडिलें संसारवनांतु ॥
 जेआं चां आम्हीं नेणौ प्रांतु : ब्रह्मा भणें ॥ ४४१ ॥
- अवतारी कान्हो जगजेठीं : तुझेआं ज्ञाना ची पडैलु दृष्टी ॥
 तरि मोहोचि नाहीं इअें सृष्टीं : ऐसैं होऔनी ठाकैल ॥ ४४२ ॥
- नाना फळीं फळतें : सुखदुःख-रसा तें श्रवतें ॥
 जेथ कर्म-तरुं आंदौलते : ब्रह्मकठाह वेन्हीं ॥ ४४३ ॥
- विचित्रा वेदवेळीं : दिसतीं सहजें सिद्धांअळीं ॥
 भावाभाव चिआं झाडौली : चहों कडे ॥ ४४४ ॥
- मार्गु लोपती विषअे तृणें : इंद्रियें चौताळतीं हरिणें ॥
 कव्हणा न येति संवहरणें : जैसें प्राणा चे रोहीं ॥ ४४५ ॥
- अहंकारुमद-भद्र-जाती : लोभु मत्सरुं महीषें जुंझती ॥
 मोहादिव्याघ्रु धांवती : लाहा सि अविद्ये चिआं ॥ ४४६ ॥
- बळें जागते विभांडुनु : डोडपणें राहिला मदनु ॥
 जेथ क्रोधपंचाननु : त्रसितु धर्म दिग्गजा तें ॥ ४४७ ॥
- गर्वाभिमानुपर्वता : जेथ दरी तृष्णा ममता ॥
 अज्ञानांधारें पडिता : भ्रमा चें काळवपें ॥ ४४८ ॥
- कालभुजंगा चिआं घेरणी : तैसिआं दिठीं डंकिती कामिनी ॥
 काम-विखें विखारा सर्पिणी : धुधुवातातीं ॥ ४४९ ॥
- प्रियाप्रियेवशजालीं : दर्शनस्नेहदावानळीं ॥
 तापत्रअें ज्वालावळीं : भूतें करपतांतीं ॥ ४५० ॥
- आटविअें भीतरील अंधारे : ज्ञानरदी ची प्रभा न संचरे ॥
 भणऔनि दिशा भूलौलीं वनचरें : मोक्षमार्गींचीं ॥ ४५१ ॥
- तूं आनंद-घनु मुरारी : प्रकटलासीं वनां-माझारी ॥
 तरि वरुषें अमृत-तुषारीं : आर्तजनांवरी ॥ ४५२ ॥

- नीववी आपुलां बोलीं : अवलोकीं कटाक्षीं सरळीं ॥
 जीवां सि करीं नवाळी : कैवल्य-सुखाची ॥ ४५३ ॥
- फेडावेआ अंधकारा तें : कांई वाणावें दिनकरा तें ॥
 तेवि जीवोद्धारावेआं तू तें : विणवावें न लगे ॥ ४५४ ॥
- तूं सकळांचा दातारू : अवतरिला सी ईश्वरू ॥
 तुझिअें दृष्टिपुढां संसारू : उभा न ठकें ॥ ४५५ ॥
- तुझेआ संगाची थोरी न वर्णवे : जेणें झाडां जालीं वंचपणें ॥
 देविका महिमा कवणु जाणें : तें सांघें श्रीकृष्णा ॥ ४५६ ॥
- महिमे चा नेणवे पारू : तूं ज्ञानविज्ञाना दातारू ॥
 वेधवतीदीक्षा-गुरु : चराचरा सीं ॥ ४५७ ॥
- तुझे पवाडें कांई वाणुं : अवतरिलासीं चतुर्भुज होंउनु ॥
 वसुदेवॐदेवकीं मोहनु . बालकु जालासीं ॥ ४५८ ॥
- विषदानुदेती पूतनां : ते तुआं पाटवीली वैकुंठ-भुवना ॥
 वैरें मुक्ती देवकी नंदना : भक्तां कांई देशीं ॥ ४५९ ॥
- तुझा शक्ती पराक्रमु पांता : कांई काकवकतृणावर्ता ॥
 रूखु मोडिलें हें वाणितां : थोरी न दिसें ॥ ४६० ॥
- परि नवल एकु जालें : जे नारद-शापें वृक्षत्व पातिलें ॥
 तें तुझेनि स्पर्शें उद्धारिलें : कुमर धनदा चें ॥ ४६१ ॥
- आणीक हीं पवाडे गहन : करिसीं कालिया चें दमन ॥
 गोवर्धना चें उद्धरण : वामकरांगुलीं ॥ ४६२ ॥
- केशिया उभा फाडौनी : चाणौर मोष्टिकु मोडौनि ॥
 कंसादीकु वधौनी : बांदिअे ॐडविशीं ॥ ४६३ ॥
- जरा-संडु जीणसी समरीं : पांडवां चा होंसीं कैवारी ॥
 गोपी सहितु द्वारकापुरीं : राज्य करीसीं ॥ ४६४ ॥
- तू अवतरिलासीं ईश्वरू : भणऔनि ते हीं प्रतापु न होअे थोरू ॥
 परि वाणितां होतसें उपकारू : आर्त्तजनां सीं ॥ ४६५ ॥

- अहो जी प्रभु करुणाकरा : हे विणवणी अवधारा ॥
 अळगो देआं श्रीचक्रधरा : आणिकें काज नाही ॥ ४६६ ॥
- जय जय परात्परा परमेश्वरा : जय निर्गुणा निराकारा ॥
 जय प्रमाणां अगोचरा : परमपुरुषा ॥ ४६७ ॥
- जय अनंतरूपा अव्यक्ता : जय निर्गुणा गुणातीता ॥
 जय चराचरुभर्ता : विश्वरूपा ॥ ४६८ ॥
- जय जय श्रीकृष्णा मेघश्यामा : जय अमूर्त्ता परब्रह्मा ॥
 जय गोपी-बल्लभा आत्मयारामा : जगमोहना ॥ ४६९ ॥
- जय जय त्रिभुवनजीवना : जय सकलानंदघना ॥
 जय सकलफलनिधाना : आदिपुरुषा ॥ ४७० ॥
- जय अगाधबोधदायका : जय शक्तिप्रदा वेधका ॥
 जय सकलभूतां नंदका : आनंदमूर्त्ते ॥ ४७१ ॥
- जय सुरवरवंद्या मुकुंदा : जय नित्यानंदकंदा ॥
 जय आर्त्ता अभयप्रदा : कृपावंता ॥ ४७२ ॥
- जय सकलाधारुं अपारा : जय सर्वगत साकारा ॥
 जय गोपवेष पैठारा : कान्हो जगजेठीं ॥ ४७३ ॥
- जय अनंतानंतमहिमा : जय अनामेआं सहस्रनांमा ॥
 जय परदैवा परमधामा : परमात्मरूपा ॥ ४७४ ॥
- जयाव्यथा कमलनअेना : जय अच्युता प्रसन्नवदना ॥
 जय सकलजीबुजीवना : आनंदरूपा ॥ ४७५ ॥
- जय जय कैवल्यपती : जय भक्तजनां परमगती ॥
 जय परममंगलमूर्त्ती : परमेश्वरा ॥ ४७६ ॥
- स्तुती करितां देअ मानवला : ब्रह्मेआं नाभी-कारु दीन्हला ॥
 मग तो वांसरुवें आणितां जाला : क्षेणा माजी ॥ ४७७ ॥
- सत्यलोकीं आलखती बांधिली : तैसीं अमृतें दृष्टीं पातलीं ॥
 मग तिअें गोपवांसुरुवें उगानिलीं : गोपिनार्थे ॥ ४७८ ॥

- मग देवा चैनि राअे श्रीचक्रपाणी : ब्रह्मेआं दीधली पाठवणी ॥
 मग तो लागौनि श्रीचरणीं : विणविता जाला ॥ ४७९ ॥
 अवधारी कैवल्य-दानी : तूं ची वसावा माझां मनीं ॥
 सदां देखावांसी लोचनीं : श्रीकृष्णराया ॥ ४८० ॥
 जें पातलें तुझा योगु : तेआं भक्तां चां मज देई संगु ॥
 जेथ तुझिअें कथेचा प्रसंगु : होअे निरंतरू ॥ ४८१ ॥
 आपुलेआं चा देअनि संबंधु : फेडिसीं महा-मोहा चा बंधु ॥
 तरि तूं अगाधा चा अगाधु : सुखलभू होसीं ॥ ४८२ ॥
 जेआं ची आइकौनि गुणकीर्ती : तन-मन-प्राणु नावती ॥ ४
 तो तूं देखौनि कैवल्य-पती : कवणु सांडौ शके ॥ ४८३ ॥
 परि तूं भणतांसीं तें करितां : थोर लाभुसैं गोपिनाथा ॥
 भणऔनि घालिलें दंडवतां : चतुराननें ॥ ४८४ ॥
 श्रीचरणीं ठेऔनि माथा : वदों लागैला सृष्टिकर्ता ॥
 मीं असैनु श्रीकृष्णा तुझा होता : मग ठाकें तें करीं ॥ ४८५ ॥
 असो ब्रह्मा निघाला निज-भुवनां : हें चरित्रु आइकौनि सुरगणां ॥
 जयजयकारी देवकी नंदनां : करीती पुष्पवृष्टी ॥ ४८६ ॥
 तंवं सकैळीं सहितु गोपाळीं : श्रीकृष्णें आरोगणा सारिलीं ॥
 मग वांसुरुवें आणिलीं : जिअें चरुतें होतीं ॥ ४८७ ॥
 मग पावेया चैनि सुसंदछंदें : हें चरित गातु परमानंदें ॥
 बीजें केलें प्रभु-गोविंदें : गोकुळा माजी ॥ ४८८ ॥
 गोपालु सांघैति घरोघरीं : पडिलों सर्प-मुखा माझारी ॥
 आजि राखिलों एणें मुरारी : नंदा कुमरें ॥ ४८९ ॥
 पर्वता सारिखा थोरू : तो लींळां वधिला विषारू ॥
 तेआं नामु अघासुरु : ऐसैं देअ भणैति ॥ ४९० ॥
 हें चरित्रु ब्रह्मा निज-भुवनीं : वैकुंठीं नारदु महिमानी ॥
 अमरावतिअे वेधें सुरगणीं : गाईजतुसैं ॥ ४९१ ॥

- सदां एकैकै अवतारैः चरितै केलीं अपारै ॥
 परि ययां एका पवाडेआं ईश्वरैः रूपै बहुतै धरिलीं ॥ ४९३ ॥
 या चरित्रा ची महिमा : न-वर्णवे प्राकृतमती आम्हां ॥
 जेथे देव-पिता महाब्रह्मा : भुलौनि गेला ॥ ४९३ ॥
 जेहीं आराधिला ईश्वरू : तरावेआं घोर संसारू ॥
 तेआं हा पवाडा निरंतरू : मनीं वसैलु ॥ ४९४ ॥
 जेआं सकलां पासौनि निवृत्ती : श्रीकृष्णीं परमप्रीती ॥
 तें चि जनु नीवतीं : एणें चरितामृतें ॥ ४९५ ॥
 जेआं चें मनु विषयीं न वेचे : जें किंकरू परदैवां जें ॥
 तेआं चिअें येई वाचें : चरित मुकुंदा चें ॥ ४९६ ॥
 जेतुलीं तीर्थे इणें क्षिती : वृत-दानें वाखाणेति ॥
 तेतुलीं सरिं न पवतीं : श्रीकृष्णचरिते सीं ॥ ४९७ ॥
 आणिके हीं क्षेत्रें यागु यजनैः पवित्रता नाहीं कव्हणें ॥
 एकें चरित्रश्रवणें : मुकुंदा चेनीं ॥ ४९८ ॥
 धमनी चिआं कौंडी आईकीं जतीं : परि केलिआं फळें चि देतीं ॥
 चरितुश्रवणें होअे भक्ती : परम-पुरुषां ची , ॥ ४९९ ॥
 सुर-गणां लावीनिला वेधु : भक्तां केला निज-बोधु ॥
 जनु पावविला परमानंदु : जेणें श्रीकृष्णें ॥ ५०० ॥
 तो मिआ महिमा वर्णिला नेणतां : परि हा संतोष मानिला महंता ॥
 जेणें जालें श्रवणामृता : हरिकथे चें ॥ ५०१ ॥
 आनंदतु भक्त सकळ : श्रोतेआं चें मन हो निर्मळ ॥
 जनु पाउं परम-मंगल : भणे मुनी केशवराजु ॥ ५०२ ॥
 हा सारासार वस्तू-विच्यारू : आइकावा करौनि आदरू ॥
 भणे पंडित दामोदरू : श्रोतेआं तें ॥ ५०३ ॥
 इति श्रीपरधर्म महामोक्षैकसाधने श्री-नागार्जुनोपदेशे
 श्रीदामोदरपंडितविरचिते वच्छहरण-श्रीमद्भागवती
 कथासंपूर्णमगमत् ॥ छ ॥ श्रीकृष्णापणर्मस्तु ॥

वच्छहरण कथा



टीपा व स्पष्टीकरण

प्राकृत भाषेंत 'त्स'बद्दल 'च्छ'चा उपयोग करतात, म्हणून या ठिकाणी 'वत्स' याबद्दल 'वच्छ' असें आलें आहे. याची दुसरी उदाहरणे--'मत्स्य' याबद्दल 'मच्छ', 'उत्संग' याबद्दल 'उच्छंग' अशीं पुष्कळ आढळतात. प्रस्तुत ग्रंथाची मराठी भाषा प्राकृताच्या जवळची असल्यामुळें ती प्राकृताचे पुष्कळ अनुकरण करते.

नमन — प्रथम सच्चिदानंदाला नमन करून नंतर कवि चक्रपाणीस नमन करतो. हें नमन संस्कृतांत आहे. 'चक्रपाणे' हें पद संबोधनात्मक असल्यामुळें बाकीचीं विशेषणें संबोधनात्मक घ्यावीं. 'परब्रह्म' व 'परानंद' अशीं निरनिराळीं पदे असावीं. त्याचप्रमाणें 'जीवोद्धार विहार' व 'श्रीचक्रपाणे' हीं पदेदेखील निराळीं घ्यावीं. 'स्वच्छंदोपात्तविग्रह' हें संस्कृतास अनुसरून 'स्वच्छंदोपात्तविग्रह' असें पाहिजे. परंतु जोडाक्षराच्याबद्दल साधें अक्षर वेण्यची प्राकृताची तऱ्हा येथें आली आहे. म्हणून या ठिकाणी 'त्स'बद्दल 'त' व 'च्छ'बद्दल 'छ' असें लिहिलें आहे.

अथः—जो परब्रह्म असून परमानंदस्वरूप आहे, ज्यानें स्वेच्छेनें शरीर धारण केलें आहे व जीवांचा उद्धार हाच ज्याचा विहार त्या तुला, हे श्रीचक्रपाणी माझें नमन असो.

ओंवी १—या ओंवींत परब्रह्माचें ध्यान केलें आहे. जेआं—'यत्' या संबन्धीसर्वनामापासून 'ज' हें संबन्धीसर्वनाम प्राकृतांत आलें व तेंच पुढें मराठींत येऊन 'ज' याचें पृष्ठीचें एकवचन 'जेआ' असें झालें. अपभ्रंशांत व प्राकृतांत विकल्पाच्या सबलतीनें कोणताही स्वर विकल्पानें सानुनासिक होऊं शकतो. येथें आपणांस असे स्वर एकवचनी व अनेकवचनी सर्रास सानुनासिक असल्याचें आढळतें. म्हणून 'जेआं'तील 'आ'वर अनुस्वार

आहे. वास्तविक त्याची जरूरी नाही. उदा०-पहा, ओंवी २-साकारां, नमनां, त्रीभवतुं इ०.

जन्मु-जन्म यांत शेवटचें अक्षर उकारान्त आहे. अशी चाल अप-भ्रंशांत फार आहे. ज्ञानेश्वरींतही प्रथमेचें एकवचन उकारान्त करण्याची चाल दिसते. या ग्रंथांतही पुष्कळ ठिकाणीं नामाचें प्रथमेचें एकवचन उकारान्त दिलें आहे. उदा०-आत्मारामु.

पासौनि-हें पंचमिचें एकवचनी रूप आहे. अशीं रूपें ज्ञानेश्वरींत आलीं आहेत. उदा०-क्लेशौनि, काष्टौनि इ०. हल्लीं आपण 'पासून' असें म्हणतो व त्याचा उपयोग शब्दयोगी अव्ययासारखाच आहे. पूर्वी 'पासून' यांतील 'उ'चा 'औ' करीत असत व शेवटीं 'न'ला पादपूर्क 'इ' लावीत असत. गुरुप्रसादे ही तृतीया आहे.

ओंवी २-त्रीभुवनुंजीवनां-'त्रि' असें ऋस्व पाहिजे. तेथें दीर्घ लिहिलें आहे. 'भवनुं' येथेंही उकार व अनुस्वार आहेच. याबद्दल 'जेआं'-चरील टीप पहा.-ओंवी १. अर्थ:-त्रिभुवनाचें जीवन जो श्रीकृष्ण, त्याला.

ओंवी ३--जे सकळ तीर्थांचें जन्मस्थान-ज्यापासून सर्व तीर्थें उगम पावतात. श्रीचक्रधर-हा महानुभावपंथाचा मूळ संस्थापक होय. याच्या संबंधें त्याच्या अनुयायांमध्ये फार पूज्यभाव व नितान्त निष्ठा असे. याची संपूर्ण माहिती कै० भावे यांनीं 'महाराष्ट्र सारस्वता'च्या तिसऱ्या आवृत्तींत दिली आहे. पंडित दामोदर हे महानुभावपंथीय असल्यामुळे त्यांनीं श्रीचक्रधराच्या चरणांना नमस्कार करणें साहजिक आहे.

ओंवी ४-मिआं-म्यां. उद्धरावेआं-उद्धारावया. प्राकृतांत ग, द, ह, य, क इ० व्यंजनांबद्दल 'अ' घालतात. त्याचप्रमाणें येथें होऊन शेवटच्या 'य'चा 'इ' होऊन मागील 'व'त मिळाला.

ओंवी ५-उद्धव हा श्रीकृष्णाचा भक्त होता. नागार्जुन हा चक्रधराचा श्रेष्ठ शिष्य होता. चक्रधर बदरिकाश्रमाकडे गेला त्या वेळीं नागार्जुन त्याजबरोबर होता. ब्रह्मविद्या शरणागता-ब्रह्मविद्येला म्हणजे उपनिषदांतील ब्रह्मविषयक तत्त्वज्ञानाला शरण जाणाऱ्या. श्रीप्रभूचेआं-याचा संबंध 'उद्धवादि भक्तां'कडे आहे.

ओंवी ६—**उँवीप्रबंधे**—ओंवीप्रबंधे—ओंवी वृत्तांत. **नागार्जुनाचेनि**—
नागार्जुनत्येन+इ—नागार्जुनच्चेन+इ—नागार्जुनाचेन+इ=नागार्जुनाचेनि. शेवटीं
लावलेली 'इ' पादपूरक आहे. 'नागार्जुनाचानि' हें 'प्रसादे' याचें विशेषण
असून दोन्ही तृतीया विभक्तींत आहेत.

भणे—म्हणे. प्राकृतांत 'म्ह'बद्दल 'भ' येतें. **केशवराजु मुनी** याच्या
सविस्तर हकीकतीकरितां प्रस्तावना पहावी.

ओंवी ७—**स्मरौ**—स्मरुं. येथें सर्वत्र 'उ'बद्दल 'औ' केलेला आढळतो,
अनुवाद-पुनरुच्चार, स्पष्टीकरण. **रसनां**—जीभ. **करीतुसे**—करीतसे—'त'
ला जोडलेला 'उकार' पादपूरक आहे. **वाणौ**—वर्णू. (वर्णू—वाणूं—वाणौ)
क्वणु—कोण. (कः पुनः—कउण—कौण—कोण.)

ओंवी ८—**वाणावा**—वर्णावा. अर्थः—ईश्वराचा महिमा मनाला अज्ञात
आहे. कवि त्याचें वर्णन कसें करणार ? या शंकेचा परिहार किंवा निरसन
असें कीं, कवि ईश्वराचें वर्णन आपल्या बुद्धीनें करणार असून त्यायोगानें
त्याची वाणी पवित्र होईल.

ओंवी ९—**निरौते**—निरुते—निश्चयात्मक. जीवु—जीव (कर्ता). **जेआं**
येथें ही द्वितीया आहे. **श्रुतीं भणतीं नेती**—श्रुतींनादेखील ज्याचें यथार्थ
आकलन झालें नाहीं. पहा—“अथात आदेशो नेति नेति,”—बृहदारण्यक,
२।३।६. वेदांनादेखील परमेश्वराचें यथार्थ ज्ञान झालें नाहीं. **भक्ति**—तृतीया.
लगे—लागे.

ओंवी १०—**जाणिजे**—जायते. **बोल**—बोल (तृ.). **परिश्रवणें**—परिसणें.
विणु—वीण—विना—शिवाय. **पविजे**—पाविजे—प्राप्यते. **आणिकें परि**—निराळ्या
रीतीनें, श्रवणाशिवाय अन्य रीतीनें.

ओंवी ११—अर्थः—डोळ्यांत अंजन घातलें नाहीं, तर भूमिगत द्रव्य
दिसणार नाहीं. नवी दृष्टि प्राप्त झाल्याशिवाय अंधकार जाणार नाहीं.
डोळां—सप्तमी. **दिशीं**—दृष्टि. प्राकृतांत कांहीं टिकाणीं 'ऋ'ची 'इ'
होते, व 'ष्ट'बद्दल 'श' होतो. **न वचे**—जात नाहीं. याला समानार्थक
पहा—जैसें डोळ्यां अंजन भेटे । ते वेळीं दृष्टीसि पाहांट फुटे । मग वास
प्राहिजे तेथ प्रकटे । महानिधि ॥—ज्ञानदेवी, १।२३.

ओंवी १२—**कांई**—काय. **चोखाळेंपण**—शुद्धि, निर्दोषत्व.

ओंवी १३—अर्थः—म्हणूनच आदिनाथ जो श्रांकृष्ण त्याने संगुणरूप मायावेप धारण केला, एरव्ही रूपरहित व निर्गुण अशा श्रीकृष्णरूपां पर-ब्रह्माचे शुकादिक महर्षि, वर्णन करुं शकले असते काय?

ओंवी १४—वर्णुक-वर्णन. उदा०—वागणें या क्रियापदापासून वागणूक, 'आराम'पासून 'आराणुक', 'नांदणें'—नांदणूक. . रंजॐ—रंजओ—रंजऊं. पवाडे—कीर्ति, मोडेपणा.

ओंवी १५—प्राकृतजण—अडाणी लोक. प्राकृतांत 'न'चा 'ण' होतो. मानवतीं—मान डोळावणें, संमति देणें. ॐडॐ—ओडओ—वोडवो—वोडऊ =पुढें करुं. षहा—'तेथ साउमा घेयावा उवावो । तंव वोडवला आनुप्रस्तावो —ज्ञानदेवी, १६।६२०. जीवणु—जीवन.

ओंवी १६—अर्थः—नागर किंवा सुंदर भाषेंत केलेलें सरस असें एकादें स्थल (प्रसंग) वर्णन च रसांचा अवलंब न करतां केलेलें श्रीकृष्णभजन या दोहोपैकीं कोणतें चांगलें? स्थल—स्थल प्राकृतांत 'स्थ'बद्दल 'स्थ' येतें.

ओंवी १७—आरिख—आर्षि ऋषेरिदमार्षम्—ऋषिप्रणीत. प्राकृतांत 'र्षि' यामधील 'र' व 'प' मध्ये 'इ' या स्वराचा समावेश होऊन 'रिष' झालें. त्याप्रमाणें आर्षि—आरिष पुढें 'ष'बद्दल 'ख' येऊन 'आरिख' असें रूप बनलें.

सें—असे. येथें संस्कृत संधिनियमास अनुसरून 'अ'चा लोप झाला आहे.

ओंवी १८—नाअेकु—नायकः प्राकृतांत 'य'बद्दल 'ए' लिहित, व 'ए'बद्दल 'य' लिहित. षहा—'यरव्ही'—ओंवी १३.

ओंवी १९—प्रस्तुत कथेसंबंधीं म्हटलें आहे. हे—ही कथा.

ओंवी २१—अमृतपाण—अमृतपान. वस्तू—भूमिगत धन.

ओंवी २२—वर्णिजैलु—वर्णन केलें जाईल. हें लभविष्याचें कर्मणिरूप आहे. शेवटचा उकार पादपूरक आहे.

ओंवी २३—'चंद्रचक्रौरां'—हीं दोन निरनिराळीं पदें समजावीं. 'चंद्रु' हा कर्ता आहे. नीववो—शांत करी. नीराजन—ओवाळण्याची आराति, नीलंजन. कळावंतु—चंद्रास कळावान् म्हणतात. एके गुणें—एका कापसाच्या वातीनें. मानी—तो मानून घेतो.

अर्थः—जो कळावान् चंद्र चक्रोरपक्ष्याचें जीवन असून सर्व जगाला आपल्या अमृतानिःसांदे किरणांनीं शांत करतो, तोच भक्ताची कापसाच्या वातीच्या

निलंजनानें केलेली आरति गोड मानून घेतो. चंद्रास ओंवाळण्याची चाल
आपणांस पुष्कळ ठिकाणीं आढळते.

ओंवी २४—तो यावद्दल 'ते' असें असावें. कारण 'संतोखती' हें
क्रियापद अनेकवचनीं आहे. **तोकडेआ**—(हिंदी) तोकड्या—थोकड्या—
थोकडे—लहान, अल्प. संस्कृत—स्तोकम् पहा—आमुचेया काजाचेनि पाडे ।
देखती आपलें जीवित थोकडें ।—ज्ञानदेवी, १।११२. **संतोखतीं**—संतोप्रती.
प्राकृतांत 'ष'वद्दल 'ख' लिहित.

ओंवी २५—**निऱ्हां**—अगदीं, केवळ. **निर्मळ**, मती, हे दोन शब्द
निरनिराळे असावे.

ओंवी २६ पासून ३० पर्यंत श्रीकृष्णकथेची महति वर्णिली आहे.

ओंवी २७—**चंद्रे** (तृ.) **चंद्रकांता** (पंचमी व्यावीं).

ओंवी २८—**वैकार**—या शब्दाचा निश्चित अर्थ लागत नाही. कदाचित्
'व्याख्याकार' यांचें हें प्राकृत रूप असावें.

ओंवी २९—**नव्हे**—होत नाही. **उरंगे ना**—हीनरंग होत नाही. **साडे**
पठहर—साडेपंधर—उत्तम सोने. पहा—“ साडेपंधरा सोने होते पालवण्या ”
—नामदेव अभंग. 'ध'वद्दल 'व्ह' आलें आहे.

ओंवी ३१—**कैवल्यकंदू**—कैवल्याचा सांठा.

ओंवी ३२—**गोपांगणा**—गोषांगना. **उँविअें**—(तृतीया). **दिगंगणा**
दिशारूपी अंगना. प्राकृतांत 'जू' व 'ण'चा विवेक नसे. तीच चाल मराठी-
नें येथें उचलली आहे.

ओंवी ३४—**भोगावती**—पाताळगंगा. **वेधें**—छंदें.

ओंवी ३६—**शुकानीं** परीक्षितिस सात दिवसांत भागवत सांगितलें.
सात दिवसांत सहा रात्रीं येतात.

ओंवी ३८—**श्रीकृष्णनामी** (सप्तमी) येथपासून ४३ पर्यंत श्रीकृष्ण-
नाम महात्म्य सांगितलें आहे.

ओंवी ३९—**लीलां**—तृतीया.

ओंवी ४०—**आनां**—अन्य.

ओंवी ४१—**देश-धडी होणें**—वाताहात होणें.

ओंवी ४२—**कृष्णमहिमेंसीं**—कृष्णमहिम्याशीं. ही सहार्थी तृतीया आहे.

अशा प्रकारची उदाहरणे ज्ञानेश्वरीत पुष्कळ आहेत. उदाहरणार्थ—
आदरेंसी १।५५. प्रपंचेंसी ६।४७५. आर्थी—(अस्ति)आहे किंवा आहेत या
अर्थी. पहा—जैसा स्वभावो माय-वापांचा । अपत्य बोले जरी बोवडा वाचा ।
स्तरी अधिक तयाचा । संतोषुचि आर्थी ॥—ज्ञानदेवी, १।६४.

ओंवी ४३—तीथें जन्मैलीं श्रीचरणीं-पहा-ओंवी ३ री.

पुनः ४४ पासून श्रीकृष्णकथामहात्म्य सांगितलें आहे.

ओंवी ४४—तरणी-सूर्य. निशानी-रणभेरी, डंका. पहा—“ घाव
घातला निशाणी ”-रुक्मि०, ५।१९. सांधीजेल-सांगिजेल-सांगितली
जाईल.

ओंवी ४६—वाचा-तृतीया. सरतेआं-सरते-ग्राह्य, मान्य कृतकृत्य.
या शब्दाच्या उपयोगाकरितां पहा—“ तरी न्यून तें पुरतें । अधिक तें सरतें ।
करून व्यावें हें तुमतें । विनवीत असें । ”—ज्ञानदेवी, १।८०. “तुका म्हणे
माती । केली कस्तूरीनें सरती । ”—तुकाराम.

ओंवी ४७—जेआं कवी (द्वितीया). पढिअें-पढियें-आवडता.

ओंवी ४८—भुलीं-भूल, ईकार पादपूरक आहे. ठेली-राहिली.

ओंवी ४९—तो वांचौनि-येथें ‘वाचौनि’ या शब्दयोगी अव्ययामार्गे
प्रथमा विभक्ति आली आहे. ज्ञानेश्वरीत शब्दयोगी अव्ययामार्गे, द्वितीया,
तृतीया, चतुर्थी किंवा षष्ठी येते. जसे-उपायेविण, पापावाचौनि. आण—
अन्य (अन्य-आन-आण).

ओंवी ५०—योगिअें-प्रथमेचें अनेकवचन. ज्ञानेश्वरीप्रमाणें येथेंही
अनेकवचनीं ‘ए’ प्रत्यय लागला आहे. तापत्रयो-प्राकृतांत विसर्गाचा
नामाच्या प्र० एकवचनी ओ होतो, तो येथें राहिला आहे. या ‘ओ’चाच
अपभ्रंशानें ‘उ’ होतो. आपणांस उकारांत नामें या ग्रंथांत पुष्कळ
सांपडतात. तापत्रयामध्ये आधिदैविक, आध्यात्मिक, आदिभौतिक अशा तीन
ऐहिक दुःखांचा समावेश होतो.

५१ व्या ओंवीपासून ५४ व्यापर्यंत श्रीकृष्ण हा ‘नवां रसांचें विधान’
कसा आहे, तें स्पष्ट दाखविलें आहे. त्या त्या प्रसंगाला, त्या त्या रसाची
श्रीकृष्ण केवळ मूर्तिच होती हें या चार ओंव्यांत सुंदर वर्णिलें आहे. पण
येथें आठव रस सांगितले आहेत. वीररसाचा उल्लेख येथें केलेला नाही.

पहा-शृंगार वीर करुण रौद्र हांस्य भयानकाः । वीभत्साद्भुत शांताश्च नव-
नाट्ये रसाः स्मृताः ॥—नाट्यशास्त्रे भरतमुनिः ।

ओंवी ५१—जै-जेव्हां. देउं देओ-देवो-देवः गौळनीं, तृ०
शृंगारु-शृंगाररस.

ओंवी ५२—जसोदा-यशोदा-तृतीया. प्राकृतांत 'य'बद्दल 'ज' व
'श'बद्दल 'स' येतें.

भेडाविला-भिवविला. 'भी' धातूंचें प्रयोजकरूप—'आव' या प्रयोजक
प्रत्ययामागें 'ड' घालण्याची चाल गुजराथीवरून घेतली आहे.

उठाविला-उत्थापिला (प्रयोजक). विखारु-विप्रारु. हळीं आपण
'विप्रारी' असें म्हणतां.

जिंतिला-जिंकिला. तै रुद्रु जाला-त्यावेळीं रौद्ररसाची मूर्ति झाला.
ओंवी ५४—अणिवारु-अनिवार. तेथचिं असे-तें त्याचें नित्य-
स्वरूपच आहे.

५६ व्या ओंवीपांसून ब्रह्मस्वरूप श्रीकृष्णाचें विरोधाभासात्मकवर्णन
सुरू होतें. हें उपनिषदांतील 'ब्रह्मा'च्या वर्णनाप्रमाणेंच आहे. ५६.१

ओंवी ५८—अनामआ-अनामा. मूळांत 'म' व 'आ' जो प्रत्यय त्यांचा
संधि केला नाही. कुमरे-मुलगे. अंतौरे-अंतौरी-अंतुरी-स्त्री. येथें
'आंतौरे' हें अनेकवचनी रूप आहे. पहा-तैसें प्रकृतिजालेषणें । पुरुषा गुण
भोगणें । उदासु अंतौरिगुणें । आतुडे जेवी ॥"—ज्ञानदेवी,—१३।१०१४.

आत्म-आंरामा (द्वितीया) संधी न करतां तसाच शब्द ठेविला आहे.
पहा—'अनाम-आ'—ओंवी ५८.

ओंवी ५९—पालकीं-पालखीं-पाळण्यांत. पहा—"आधारशक्तीचा
अंकीं । वाढविसी कौतुकीं । हृदयाकाशपलकीं । परिये देसी निजेः॥"
—ज्ञानदेवी, १२।५.

सूते-(सूर्णें या प्राकृत क्रियापदापासून).सूर्णें-घालणें, ठेवणें. येथें कर्मणी
प्रयोगाप्रमाणें उपयोग केला आहे. हा अधिकालंकार आहे.

ओंवी ६१—आती-आथी-अस्ति.

ओंवी ६२—आतप्रसंग-मर्यादेचें उल्लंघन.

ओंवी ६३—कवन-कवण-कोण. दैवें-नशीब, दैव.

गोकुळें-(तृ.) गोकुळानें-कधीं कधीं नामें एकारान्त ङ्घ्रीस पडतात.
अर्थ:-गोकुळाचें हें केवढें भाग्य!

ओंवी ६४—परदैवं-परदेव-श्रेष्ठदेव. गोपी परिअं देती-गोपी झाकें देती. पहा-“माझेनि स्मरणें जाण । परिये देणें बालका ।-एकनाथी भांग-वत, १२।१७९. “हृदयाकाशपल्लकीं । परिये देसी निजे”-ज्ञानदेवी, १२।५.

ओंवी ६६—प्रामाणां-प्रमाणां प्रत्यक्ष, अनुमान व आगम अर्शां तीन प्रमाणें आहेत. वासुरुवे-वासरूं या उकारांत नपुंसकलिङ्गी नामाचें प्रथमेचें अनेकवचन. असे प्रयोग ज्ञानेश्वरींत पुष्कळ आढळतात. उदा० गोरुवें, हातिरुवें इ०.

ओंवी ६७—आखरीं-(सप्तमी)-आखर-गांवाजवळील शेत. ज्ञानेश्वरींत हाच शब्द ‘आगर’ असा आला आहे.

ओंवी ६८—येथें सूर्य संवगड्यांचीं नांवें आलीं आहेत. पेंधा-पांगळा, मोडका. वडजा-अत्यंत कुरूप मनुष्यास दिलेलें विशेषनाम.

सुधामा-सुदामा असावा. वगडा-खेळकर, थोटा. पहा गुजराथी “वगडो”

ओंवी ६९—गोवळें—गवळी. मुखरीं-मुख्य.

एरूं सहस्र संख्या वेन्ही-दुसरे सहस्र संख्येच्यावर होते. मीतलें-मिळाले.

ओंवी ७०—येथें तोंडानें वाजविण्याच्या वाद्यांचीं कांहीं नांवें आलीं आहेत. तोरमी-वाद्यविशेष. मोहरी-पुंगी, मुरली. पहा-रामविजय, २५।१४३. लुकाराम, २३८६. डांगा-काठ्या. पहा-ज्ञानदेवी, १५।२५१.

नागेतां-निघतां. गाजीनिले-गर्जिनिलें-गाजले. जुन्या मराठींत भूतकालवाचक धातुसाधित अव्ययापुढें ‘ल’ जोडण्याची चाल आहे. संस्कृत-मध्ये ‘त’ या भूतकालवाचक धातुसाधित प्रत्ययाऐवजीं पुष्कळ धातूंना ‘न’ लावतात. हीच रीत मराठीनें व हिंदीनें पद्यामध्ये उचलली आहे. मराठी कवितेंत या ‘न’पुढें ‘ला’ जोडतात. पहा—“ते दोन्ही शब्द अंचाट मिळाले एकवट ।”—ज्ञानेश्वरी. कधीं कधीं ‘न’ द्वित्त असतो. जसें—“धर्मप्रति धाविन्नला”—रुक्मिणीस्वयंवर. येथें आपणांस “गाजीनिले”

असें रूप गर्जितले-गर्जिनलें-गर्जिन्नलें-गाजीनले-गाजीनिलें अशा पायऱ्यां-
नीं आलें आहे. 'निलें' यांतील 'इ' पादपूरक आहे.

ओंवी ७१— देव विमानांतून श्रीकृष्णाचा खेळ पाहण्यास येतात.

ओंवी ७२— अमरावती-इंद्राची राजधानी.

ओंवी ७३— विसुरैले-विसरलें. अन्मिःवें-उन्मखिं-उन्मेष-ज्ञान,
उल्लास. पहा—“ देव उन्मेष सूक्ष्मेशणु । विघ्नराजु । ”—ज्ञानदेवी, १।१५.

ओंवी ७४— तंतुलेआं-तितक्या.. पथी लाविते जाले-मार्गाळा
लाविते झाले.

ओंवी ७५— अर्थः—तेव्हां एकत्र जमलेल्या गोपाळांनीं म्हटलें कीं,
“ अरे वासरांचे वेगळे वेगळे कळष करा.”

थोवेकारी—एकत्र जमलेले. कल्पी कळपीं. (प्रचलित मराठींत
'ल' 'व' 'प'मध्ये 'अ' शिरला आहे.) तुकडीमध्ये.

एक टेकितु महि-बळें पावळीं-कांहीं अशक्त (पामर) अशी पृथ्वी-
च्या-जमिनीच्या आश्रयानें राहोत, हालचाल न करतां तेथेंच वसोत, व
कांहीं समोर जावोत. पावळी-तुच्छ. पहा—ज्ञानदेवी, २।३१३.

साउमा—सामोरा. नीगेता-निघोत.

ओंव्या ७७-७८—यांत गोपाळांचें स्वरूप व वेषवर्णन आलें आहे.

ओंवी ७७—धातु-गैरिक धातु, गेरू, काव, पिवडी इ०.

एकें—कांहींजण. बाहाकते-बहकते-फांकते. पहा—“ आयोध्येमाजि
सुवास बहकत ”—रामाविजय, १०।२१. तुलनेकरितां पहा-गुजराथी 'बेहेक'.

वरी-आणखी. मसी-शाई. बाउली-टिकली.

ओंवी ७८—मोरविसा-मोरपिसां. (तृ.) 'प'बद्दल 'व' घालण्याची
चाल. वेठी-वेष्टी-वेष्टण.

७७ व ७८ ओंव्यांना समानार्थक पहा.

फुलांचे गळां घालिती दिव्य हार, स्वनाथासवें ते करिती विहार ॥

स्वकौशल्य ज्या गुंज माळांत, नाना गळां घालिती, ते करिती तनाना ।

शिरीं बांधिती मोरपत्रें विचित्रें, शरीरावरी रेखती दिव्य चित्रें ॥ १ ॥

नसोनी उणें रत्नमुक्तां सुवर्णां, उगाळूनियां मृत्तिकावर्ण वर्णा ॥

—वामनपंडित, वनसुधा, १।१६, १७, १८.

ओंवी ७९ येथून ८२ पर्यंत श्रीकृष्णरूपवर्णन दिले आहे.

सोनेसळा—जरतारी पीतांबर. पहा—“ पांघुरली होती सोनेसळी । ते फेडोनियां वेगळी । ”—ज्ञानदेवी, ६।२८४.

ओंवी ८०—वीरागंठी-वीरगुंठी-वीराला शोभण्यासारखी केंसांची गांठ. पहा—“ अविरळ कुख्यांची मस्तकीं वीरगुंठी ”- सामराजकृत रुक्मिणी-हरण, ८।११८.

ओंवी ८१—वेताटी-छडी. मरगाज-मरकत-हिरवा. हटोपरीं-हडानें. तोडरी-तोडर-पादभूषण. बाउली-बाहुली, मूर्ति. तोडरी बाउली घालणें किंवा काढणें-तोडरावर दैत्यांचीं चित्रे काढलीं होतीं. कदाचित् त्यांच्यावरील जयाचें हें चिन्ह असेल.

ओंवी ८२—अर्थः—श्रीकृष्णाच्या मनोहर स्वरूपास दृष्ट लागेल म्हणूनच जणुं त्याच्या कपाळीं काळी टिकली लावली होती.

ओंवी ८३—सवैल-(वि०) सोबत्यांचे. पहा—ज्ञानप्रबोध (मानभावी ग्रंथ) २४२.

द्वितीयार्धाचा अर्थः—पेंढारी (चोरणारा) श्रीकृष्ण आपल्या खेळ-गड्यांना म्हणाला, “ जा रे तुम्हीं दैत्य व्हा ”—“ तुम्ही दैत्यांचीं सोंगें घ्या ” व त्याप्रमाणें ते (संवगडी) व्रीदें-बहाणा करूं लागले.

ओंवी ८४—ठाइं ठाइं-स्थानीं स्थानीं. उँडतुतु-ओंवी १५ वरील टीप पहा. वातु—वाजतो. सुहावें-आवडीनें पहा—ज्ञानदेवी, १५।१६८.

पवाढ-गतिं. दैत्यु विभांडाचें-दैत्याचें निर्दलन करणाऱ्याचें (श्रीकृष्णाचें).

८५ पासून ८८ पर्यंत गोषाळांच्या खेळाचें वर्णन दिले आहे.

ओंवी ८५—शशी तिरणे-एक प्रकारचा खेळ. कोणता तें निश्चित सांगतां येत नाहीं हमामा-एक खेळ. हुंबळी-हमामा वेळी-वेळीं.

ओंवी ८६—तगर-मेंढा. कानडींत ‘ठगर’ म्हणतात.

ओंवी ८७—राजहंसागति-‘राजहंसा’ हें ‘गती’चें विशेषण आहे. दोन्ही शब्द एका विभक्तींत आहेत. ही रीत संस्कृताची आहे.

तितुरवाउली-तित्तिरपाउलीं. येथेंही ‘प’बद्दल ‘व’ आलें आहे. कदाचित् ही वाचणाराची चूक असेल.

याः क्रीडावर्णनास समानार्थक पहाः—वामनपंडित-वनसुधा.
 खगाचिया साउलिच्याच संगें । ते धांवती हास्यरसप्रसंगें ॥
 हंसाचिया दाखविती गतीतें । जे लाधले हंसगुरूगतीतें ॥
 मुखें वासुनी लोचनभ्रूतटातें । उभारूनियां वांकुल्या मर्कटातें ॥
 अहो ! दाविती शब्द तैसे करिती । असे खेळती बाळ निःशंकरीती ॥
 वर्नी देखती मेघनीळास मोर । प्रमोदें करी नृत्यलीला समोर ॥
 तयासारिखे नाचती तोक सारे । खुणावूनि अन्योन्य कीं 'तो कसारे!'

ओंवी ८८—रुंझी-रुंजी-गुंजारव. पसाअेदान-पसायदान-

प्रसाददान. पहा—“ आता विश्वात्मकें देवें । येणें काग्यज्ञें तोषानें ।
 तोषौनि मज द्यावें । पसायदान हें ”—ज्ञानदेवी, १८।१७९४.

इतक्यांत कंसानें कृष्णवधार्थ अघासूर नांवाचा दैत्य पाठविला व तो
 सापाच्या रूपानें तेंथें आला. त्या दैत्याचें वर्णन ८९ पासून सुरू होतें.

ओंवी ९०—त्या दैत्याच्या तोंडाचा विस्तार आकाशाप्रमाणें व्यापक
 होता.

ओंवी ९१—त्या दैत्याच्या मनांत असें होतें कीं, “ ज्यानें पूतना
 व ब्रकासूर मारले तो नंदाचा मुलगा आपण गिळून टाकावा. या एकट्या
 श्रीकृष्णाच्या संहारानें सहजच सर्व गौळ्यांची संहार होणार आहे.

पूतनाणि-पूतना+आणि. गिळौ-गिळूं.

ओंवी ९२—पैजा-पैज. 'पैजां' शब्द ज्ञानेश्वरींत आला आहे.
 पहा—“ अमृताचोनि पैजा जिंके ” वंदावन-वृंदावन. प्राकृतांत कोठें
 कोठें 'ऋ'चा 'अ' होतो. कळौ-कवळो.

द्वितीयाधर्चा अर्थः— काळ महाकाळास ग्रासावयास यावा त्याप्रमाणें
 म्हणजे काळाकडून महाकाळास ग्रासणें जसें अशक्य त्याप्रमाणें अघासुरा-
 कडून श्रीकृष्णाचा नाश होणें अशक्य. येथें काळसर्परूपी अघासुर, महाकाळ
 (श्रीकृष्ण काळ्या रंगाचे होते) श्रीकृष्णास ग्रासावयास आला आहे.
 श्रीकृष्ण काळाचे काळ असल्यामुळें त्यांना अघासुरानें गिळणें केवळ
 अशक्य आहे पहा—“ कालः कलयतामहम् ”—भगवद्गीता, १०।३०.

ओंवी ९३—अर्थः—पतंगानें अग्नीस किंवा अंधकारानें सूर्यास
 ग्रासणें जितकें अशक्य तितकेंच अघासुरानें श्रीकृष्णास ग्रासणें अशक्य

होय. तो (अघासुर) जगुं काय आपला देह श्रीकृष्णास समर्पण करून त्याच्याजवळ मुक्ति मागण्याकरितांच आला आहे. श्रीकृष्णाकडून अघासुर-वध खात्रीनें होणार हा कविसंकेत होय.

आपगवे-आपणवे.-स्वतः आपण. पहा-ज्ञानदेवी, १४।५१.

येथेंही पुनः 'प'बद्दल 'क' आहेच.

ओंवी ९४.—आंगवग-शक्ति. पहा—ज्ञानदेवी, ७।९२.

पातिनिले-पातले. लागीनिले-लागले. (याकरितां ७० व्या ओंवीतील 'गाजीनिले'बरील टिप पहा).

ओंवी ९५.—निरुते-खरें. ठाकितें-ठाकतें-साध्य. पहा-ज्ञानदेवी, १०।१८०.

ओंवी ९६.—वाळगोपाळांना प्रचंडः सर्परूपीं अघासुर पर्वताप्रमाणें वाटला व त्यांची दिशाभूल झाली.

याला समानार्थक पहा—

“ ऐमै विचारुनिच राजवाटे निजे, पहातां गिरिराज वाटे ।

मोठा धरी देह भुजंगमाचा जो नाशकर्ता स्थिरजंगमाचा ॥ ७ ॥

—वामनपंडित, वनसुधा, २.

ओंवी ९७—घाटु टेकळिआ तेचि दशन-टेकळ्या व घाट असावे त्याप्रमाणें त्याचे दांत. उजुवाट तेचि रसना-त्याची जीभ एक सरळ लांब रस्ताच होती. कपाटु तेचि वदना- त्याचें तोंड म्हणजे एक मोठें कपाटच होतें.

ओंवी ९८.—साउमे-समोर. पहा-ज्ञानदेवी, १६।६२.

ओंवी ९९—अर्थः-तो पर्वतच आहे अशा बुद्धीनें-समजुतीनें ते समोर गेले व त्याचा शब्द ऐकतांच ते त्याला सर्प म्हणूं लागले. याप्रमाणें त्यांना (गोपाळांना) त्याचें (अघासुराचें) खरें सर्परूप समजलें.

ओंवी १००—वरिपडे होणें-प्राप्त होणें, सांपडणें. पहा-ज्ञानेश्वरी, २।२०१. “ आणिक नका करुं चेष्टा । व्हाल कष्ट वरपडे ”—तुकाराम अभंग.

ओंवी १०२—अर्थः-त्याप्रमाणें पुढें होते ते गोपाल भुलले व मार्गें होते ते पाहतां पाहतां (त्या सर्पाच्या पोटांत) शिरले.

न विचारिता—विचार न करतां. मैळलेनी—मळलेल्या. पहा—इंग्रजी
Beaten Track.

ओंवी १०३—अर्थ:—याप्रमाणें बहुतेक गोपाळ त्या सर्परूपी अघासुरा-
च्या पोटांत शिरले व तितक्यांत श्रीकृष्ण त्याच्या दृष्टीस पडला. नाहींतर
त्यानें तितक्या सर्वांना मिठी मारून गडप केलें असतें.

ओंवी १०४—तेसनी—तेवढीं (तत्समान). किडरुवे—सर्पानें. (तृतीया)
त्या सर्पानें एका कुशींतच सर्व वासरें व गोपाळ सामाऊन टाकले
म्हणजे त्यांचा समावेश करून टाकला.

ओंवी १०५—आतां काई कीजे—आतां काय करविं ?

ओंवी १०६—तडवा—तळवा—तळहात. आपलेआंचा—आपल्या
गोपाळांचा व वासरांचा.

ओंवी १०८—अभिमन्यूची पत्नी उत्तरा इच्या पोटांतील गर्भान्ना
नाश अश्रुत्थाम्यानं ब्रह्मास्त्रानं केला. उत्तरेच्या विनंतीवरून श्रीकृष्णांनीं
तो गर्भ पुनः जिवंत केला. तोच पुढें परिश्रित या नांवाने प्रसिद्ध झाला.

ओंवी १०९—जोहरीं—अग्निप्रलयांत. पांडवांस लाक्षागृहांतून
श्रीकृष्णांनीं वाचविलें त्यास अनुलक्षून आहे.

कां कोपलेल्यां दुर्वासुमुनी—दुर्वास ऋषि गगावृष द्रौपदीचें सत्व
घेण्याकरितां भोजन मागूं लागले. त्या वेळीं श्रीकृष्णानें पांडवांची लाज
राखून दुर्वासास तृप्त केलें.

ओंवी ११०—द्वारकेंतील एका ब्राह्मणाचे पुत्र जन्मतःच मरत असत.
या गोष्टीचा दोष ब्राह्मणानें श्रीकृष्णावर लादल्यामुळे श्रीकृष्णांनीं अर्जुनासह
यमलोकांस जाऊन ब्राह्मणाचे सर्व मृतपुत्र परत आणले. अशी महा-
भागवतांत कथा आहे.

जमलोकीं—यमलोकीं. अर्जुनेन सीं—(सहाथीं तृतीया)—अर्जुनासह.

मृत्यापत्ये—मृतापत्ये—(द्वि०).

ओंवी ११३—हर्षु—हर्ष. द्वितीयार्थाच्या उर्ध्वे—गृष्टीचा संहार ही
ज्या श्रीकृष्णाची केवळ लीला, त्याचें वळ तो गडप कसा जाणणार ?

ओंवी ११४—अघासुरपणु—अघासुरपण—दैत्यन्व.

ओंवी ११५—मनुपवन—मनाची व प्राणाची.

ओंवी ११६—अर्थः—अघासुराचा आत्मा ब्रह्माकडे लागला व ब्रह्मस्वरूप परमात्मा श्रीकृष्ण अघासुराच्या पोटांतून बाहेर आले. मग त्यांनीं आपले सर्व आश्रितजन दैत्याच्या पोटांतून बाहेर काढले.

ओंवी ११७—पवनीं—प्राणवायूमध्ये. मनपत्रनु—मन आणि पवन—प्राण.

ओंवी ११८—अर्थः—अघासुराच्या शरीरापासून जो तेजःपुंज असा आत्मा निघाला तो श्रीकृष्णस्वरूपी मिळून गेला. याप्रमाणें आत्मा परमात्म्याच्या ठिकाणीं लय पावला. अघासुराचा येणेंप्रमाणें अंत झाला.

ओंव्या ११४, ११५, ११६ व ११८ यांना समानार्थक श्लोक पहा—
स्वभक्तांसि जो देव सर्वस्व दे हा । अघाच्या मुखीं वाढवीतो स्वदेहा; ।
जसा वायु दाटे, तसें दुःख वाटे । निघे प्राण तो ब्रह्मरंध्राच वाटे ॥ १ ॥
भुजंगांतुनी मूर्ति जेव्हां निघाली । अघज्योति तै झेप येऊनि घाली; ।
त्यांतुनि बाहेर जो देव यावा । नमीं दाखवी तेज तो दिव्य यावा ॥ २ ॥
सवत्सें मुलें जीं मृतें त्यांस देवें । पहातांचि तीं ऊठती हो सदैवें ।
तयायुक्त बाहेर जेव्हां निघाला । हरी मुक्ति दे ज्योतिरूपा अघाला ॥ ३ ॥

—वामनपंडित, वनसुधा, ४.

ओंवी ११९—अर्थः—श्रीकृष्ण अघासुराच्या शरीरांत शिरल्यावर त्यांनीं त्याला कांहीं दिलें असलें पाहिजे, म्हणूनच त्याचें अंतरंग आत्मज्ञानानें प्रकाशमान झालें, किंवा त्यामध्ये विशेषप्रकारचें ज्ञान प्रकटलें, तें मोठे लोकच जाणतील. दिन्हले—‘दिन्ह’ हें ‘दा’पासून झालेल्या दिण्ण या पालि किंवा प्राकृत अव्ययाचें रूप आहे. यालाच ‘लें’ हा प्रत्यय ‘दिन्हलें’ असें रूप बनलें आहे.

ओंवी १२१—तृणचरें—वासरें. एके मुक्ति पाववीली वैरें—अघासुराला त्याच्या श्रीकृष्णाबद्दलच्या वैरानें त्याच्या हातून मरण येऊन मुक्ति मिळाली.

ओंवी १२२—जवळिकां—जवळ असणाऱ्यांना. अवदीप्ती—थोर तेज शान. ब्रह्मसुखा—‘ब्रह्मसुखा’ असें असावें.

ओंवी १२३—तिर्यंचे—पशुपक्ष्यादि.

ओंवी १२७—आपण देऊं वाणी जेआं तें-ज्यांचें वर्णन देव आपणच करतो. शरीरसंपत्ती-(तृ०).

ओंवी १२९—सदाफल-असा एक शब्द असावा.

ओंवी १३०—श्रवतां-स्रवतां. साद्रव सद्रव-रसार्द्र.

फलपुष्परस-असा एक शब्द असावा. पुडुरा-पुढारा-पुडारा-पुढें. त्यावरूनच नंतर श्रेष्ठ, वरिष्ठ असा अर्थ झाला.

ओंवी १३१—पापिअे-पापी लोक. मोकारा-मोकाटा-मोकळीक.

ओंवी १३२-अर्थः—वृंदावनाच्या सुनीलवर्णानें तें केवळ आकाशाचें प्रतिबिंब वाटे व तेथील नवविकसित पुष्पें तारागणासारखीं भासत. ही उपमा अत्यंत हृद्य आहे. पुढील ओंवींतील कवीची उत्प्रेक्षाही बहारीची आहे.

ओंवी १३३—अर्थः—“दिवसां तारागण दिसत नाहीं या दोषाचें उसनें फेडावयासच जणुं काय (नक्षत्रांनीं आकाशाला वेढावें त्याप्रमाणें) वनश्रीनें वृंदावनाला वेढून टाकिलें होतें.” फुलें हीं तारागणाप्रमाणें उज्ज्वल असल्यामुळें व वृंदावनही आकाशाप्रमाणें निळें असल्यामुळें, तारागणांचा दिवसां न दिसण्याचा दोष नेहमीं विकासणाच्या वृंदावनपुष्पांनीं भरून काढला अशी कविकल्पना आहे. दी-दिवस.

येथून १३४-१३९ पर्यंत वृंदावनांतील वृक्षांचें वर्णन दिलें आहे. एक ओळ झाल्यावर त्याच्या आंत दुसऱ्या झाडांची ओळ, त्याच्या आंत तिसरी अशी एकंदर वनाची रचना आहे.

ओंवी १३४—अर्थः—“वनाच्या बाहेर असणारे षण विशाल आकाराचे साल ताल तमालादि वृक्ष आपल्या अंगानें (जणुं काय. आंतील सुवास जतन करून ठेवीत होते. ते वृक्ष) रक्षणकर्तेच होते.

राखणाइतु-राखणाथित-रक्षणयिता-रक्षणयितृ. पहा—“भक्तांचा वेळायितु”—मुकुंदराज.

ओंवी १३५—भीतरांली-आंतली. उच्चां-उंच.

आंदौळतांती-झोकें घेतात. उंचपणामुळें झाडें वाऱ्यानें हांलत, त्याचें शब्दचित्र दिलें आहे.

ओंवी १३६—आंतुली आंगी-आंतल्या अंगाला.

साकरनिवोनी-साकरलिंबू. मधुकावडिआं—मधुकाकड्या-एक प्रकारची वाळकें. मातुलंगो-म्हाळुंग.

ओंवी १३७—वरिखतु-वरिषतु-वर्षत. वडप-वृष्टि.

मोप-अमुप (वि०)-पुष्कळ, पहा—“ तें आपुलेपणें अमुप ”—एकनाथी भागवत, १।२३. येथें मोप हें नाम आहे.

ओंवी १३८—प्राजतिक-प्राजक्तिक-पारिजातक.

ओंवी १३९—आरू-अंगविस्तार. आवार.

वरील वृक्षवर्णनास समानार्थक पहा.

झाडें पुष्पफळें करुनि सुफळें केळी वरी पोफळें ।

नारेळें सजळें विचित्र उजळें हीं रम्य सीताफळें ॥

तैसी ही प्रवळें स्वसंचित वळें जीं तुंवळें जांवळें ।

पुष्पें हीं विमळें अशोक वकुळें कुंदादिकांचीं कुळें ॥

—वामनपंडित, वनसुधा, ४।८.

ओंवी १४० पासून १५३ पर्यंत वृंदावनांतील सरोवरांचें वर्णन केले आहे.

ओंवी १४०—चंद्रमंडळाकारें-सरोवरें. चंद्राच्या निरनिराळ्या आकारासारखी वर्तुलाकार, अर्धवर्तुलाकार होतीः व त्यांचा पृष्ठभाग चंद्र-विद्याप्रमाणें स्वच्छ असे.

या सरोवरवर्णनास समानार्थक पहाः—

पाळीयुक्त तळीं असी न सुतळीं स्वर्गीं न वा भूतळीं ।

वायूतें विमळीं जळीं सकमळीं जी पाळिती शीतळीं ॥

अंतर्घ्राह्य अली महाशतदळीं भृंगावळी सांवळी ।

विंदू त्याच दळीं कसा डळमळी घे पैज मुक्ताफळीं ॥ ८ ॥

—वामनपंडित, वनसुधा, ४.

ओंवी १४१—वृंदावनांतील सरोवराचें जल प्राशन करतांना पशूंनीं देखील परस्परांतील वैरभाव विसरला. वाणाच्या कादंबरींतील जावाली ऋषीच्या आश्रमवर्णाची येथें आढवण होते. पहा—“ अयमुसृज्य मातरमं-जातकेसरैः केसरिशिशुभिः सहोपजातपरिचयः प्रक्षरत्क्षीरघारमापिबति कुरंग-शावकः सिंहीस्तनम् । एष मृणालकलापाशंकिभिःशशिकरधवलं सटाभारं मामीलितलोचनो बहुमन्यते द्विरदकलभैराकृष्यमाणं मृगपतिः । इदमिह

कापिकुलमपगतचापलमुपनयति मुनिकुमारकेभ्यः स्नातेभ्यः फलानि ।
 एते च निवारयन्ति मदांधा अपि गंडस्थलीभांजि मदजलपाननिश्चलानि
 मधुकरकुलजानि जातदयाः कर्णतालैः करिणः । ” पुनः कालिदासाच्या
 ऋतुसंहारांतील निदाघवर्णन पहा—“ अवाङ्मुखो जिम्हगतिः श्वसन्मुहुः ।
 फणी मयूरस्य तले निषीदति ॥ १३ ॥ ” “ न हंत्यदूरेषु गजान्मृगेश्वरो ।
 विलोलजिह्वश्चलिताग्र केसरः ॥ १४ ॥ ” “ प्रवृद्धतृष्णोपहता जलार्थिनो न
 दंतिनः केसरिणोऽपि विभ्यति ॥ १५ ॥ ” “ कलापिनः क्लान्तशरीरचेतसः ।
 न भोगिनं घ्नन्ति समीपवर्तिनं । कलापचक्रेषु निवेशिताननं ॥ १६ ॥ ”
 “ उत्प्लुप्य भेकस्तृषितस्य भोगिनः । फणातपत्रस्य तले निषीदति ॥ १८ ॥ ”
 “ विषाम्निसूर्यातपतापितः फणी । न हन्ति मंडूककुलं तृषाकुलः ॥ २० ॥ ”

ओंवी १४२—रोवंतांती—रुवंति—ओरडतात. चितळ—चित्रमृग, यास
 लहान शिंगें असून पाठीवर पांढरे ठिपके असतात.

ओंवी १४३—विकाशत—विकासते.—‘श’ ‘ष’बद्दल प्राकृतांत ‘स’ येतो.
 झांका—झापड. चकर. कुंद—एक पुष्पवेल.

ओंवी १४४—स्फुटिका—स्फटिक.

ओंवी १४५—सोवाणी—सोपानी. पहा—ज्ञानदेवी, ११।४२४. मांवाणी
 काव्हो—कान्हो असैं असावें.

१४६ पासून पुढें ७ ओंव्यांत वृंदावनाच्या सरोवरावरील मुनिजनांचें
 तपश्चर्यावर्णन दिलें आहे.

ओंवी १४६—द्वितीयार्ध—कांहीं मुनी लाकडासारखे ताठ होऊन
 परमतत्वामध्ये (श्रीकृष्णरूपी परब्रह्मामध्ये) लय पावले होते.

‘काष्ठीभूत’ असा एक शब्द पाहिजे. ‘अभूततद्भावे च्विः’—पाणिनीसूत्र.

ओंवी १४७—निरौपिती—सांगती. याला समानार्थक पहा—“ कथयं
 तश्च मां नित्यं तुष्यन्ति च रमन्ति च । ”—भगवद्गीता.

ओंवी १४८—प्रथमार्ध—कांहींजण जीव व परमात्मा एक मानीत
 होते. (या ठिकाणीं शांकरमताचें दिग्दर्शन केलें आहे.) व. कांहींजण
 परमात्मा हा सेव्य व जीव हा सेवक या भावानें उपासना करीत होते.
 (हा रामानुजपंथ होय.) निरालंबी—निराश्रय, शून्य.

ओंवी १४९—कांहींजण इडा, सुपुत्रा व पिंगला यांपैकीं मधल्या सुपुत्रा नाडीचा (शक्तीचा) आधार घेऊन व पुरुषार्थचक्र, विशुद्धचक्र व अग्निचक्र या तीन चक्रांवर (वज्रांवर) आघात करून, शरीरांतील अग्नीमध्ये फुकटे जाणाऱ्या अमृताच्या उपयोगानें शरीर अमर करीत होते.

ओंवी १५०—कांहींजण, सुपुत्रेवर जोर देऊन व आधारचक्र, मूलचक्र व नाभिचक्र या तीन पीठांना ओलांडून व अग्निचक्राच्या द्वारानें (पूर्णागिरी) जाऊन ब्रह्मरंध्रामध्ये असणाऱ्या चित्कलेचा आस्वाद घेत होते.

ओंवी १५१—कांहींजण नाभिचक्र, मूलचक्र, आधारचक्र, अग्निचक्र, विशुद्धचक्र व पुरुषार्थचक्र या शरीरांतील सहा चक्रांच्या सरळ मार्गानें जाऊन, प्राणायामानें पुरुषार्थचक्र, विशुद्धचक्र व अग्निचक्र हीं मेरुचीं तीन शिखरें ओलांडून, आत्मा ब्रह्माण्डीं नेत होते.

वरील वर्णन हटयोगाचें आहे. प्राणायामानें एकाग्रचित्त करून आत्मा ब्रह्माण्डीं नेण्याचे हे निरनिराळे प्रकार सांगितले आहेत. सर्वांचा उद्देश चित्कलेचें आस्वादन हाच होय. अशा प्रकारचें वर्णन ज्ञानेश्वरींतील सहाव्या अध्यायांत विस्तारानें आलें आहे. पहा—“ इडा पिंगळा एकवाटती । गाठीं तिन्ही सुटती ॥ साही पदर फुटती । चक्राचे हे ॥ ” ६।४४. गोरक्ष-गीतेंतही असें वर्णन आलें आहे.

ओंवी १५२—‘सोऽहं’ किंवा ‘तत्त्वमसि’ इत्यादि वाक्यांची प्रतीति होऊन राहिलेले. कांहींजणांना परब्रह्माच्या सहजानंदाचा बोध झाला होता. पहा—“ आनंदम् ब्रह्मणो विद्वान्न विभेति कदाचन । ”

उन्मती अवस्था—विरक्तावस्था.

ओंवी १५४-१६१—फुलझाडांचें वर्णन.

ओंवी १५४—यांतील मंदार व कल्पलता यांना दिलेली उपमा अनुरूप आहे. उंतवरा-ओतवरा-ऊत, भर, झोत. परंतु याचा निश्चित अर्थ लागत नाही. ‘उत’ यापासूनच हा झाला असावा. पहा—ओथिवळा A common trem for the Droppings from a tree after a Shower—मोल्स्वर्थ. हा शब्द १६३ ओंवीमध्ये पुन्हा येतो. तेथें थोडा निराळा अर्थ आहे.

ओंवी १५५—अर्थः—कांहीं वृक्षांना रसभरित फळें होतीं तर कांहीं

सुवासिक फुलांनीं फुलले होते. कांहींचीं कंदमुळें व पानें अमृताचीं होतीं, त्यांचीं नावें कांहीं ठाऊक नाहींत, इतकीं तीं पुष्कळ आहेत.

ओंवी १५६ — योजनसुगंध-ज्यांचा सुवास एक योजनभर पसरत होता. पहा-‘योजनगंधा’. पाडळ-पाटलवृक्ष.

अलीकुळामंदवकुल—पहा-“ यैनामंदमिलिंदे, दलदरविंदे दिनान्यना-प्रियत । ”

ओंवी १५८ — उधाती-उधवणें, उसळणें, भडकणें. (सं०-उद्धृत). लावनी-लागवड.

ओंवी १५९ — खेळकुलिआं-खेळकुल्या-खेळण्याच्या जागा. पहा-घरकुल. पहा-“ साहित्याचिया खेडकुलिया : सुदेशिया द्रोलांचिया चिपुळिया :—मानभावपंथीय भास्कर कविकृत शिशुपालवंधांतील उतारा. —भावे-सारस्वत, आ. ३, पा. ८६.

वाहाकणें-पहा-टीप ७७ ओंवी. आणुआणी-अग्रांअग्रांतून, अंकुरांतून.

ओंवी १६१ — दीवसें-धिवसें-प्रबळ इच्छेनें.

ओंवी १६३ — द्विजवरुं-पक्षिश्रेष्ठ.

ओंवी १६४ — सवादेति-संवादेति.

ओंवी १६५ — आडी-आदिपरंपरा असा अर्थ असावा. क्षेणु-क्षणु-क्षण. देव यमुना नदी पहावयास येतात. १६८ पासून कालिंदीचें उत्प्रेक्षा-युक्तवर्णन सुरू होतें.

ओंवी १६९ — ओळगितां—आश्रय करतां. सायुज्यता-मुक्तीचे चार प्रकार आहेत. समीपता, सलोकता, स्वरूपता व सायुज्यता. सायुज्यता म्हणजे परमेश्वरामध्यें मिळून जाणें. सरूपता म्हणजे परमेश्वरस्वरूप पावणें. द्वितीयार्थ-ज्या श्रीकृष्णाचें सान्निध्य प्राप्त झाल्यामुळें कालिंदीसारख्या जड वस्तुलाही सरूपता प्राप्त झाली. कारण दोघांचाही रंग एकच निळा.

ओंवी १७० — तरंगिणी-यमुनानदी.

ओंवी १७१ — पढियासलें-प्रतिभासलें. तरंगांना हस्ताची दिलेली उपमा संस्कृत काव्यांत आढळते. पहा-तरंगहस्त :—कालिदास, रघुवंश.

ओंवी १७३ — फुण-पुनः, मणीं-मनीं.

ओंवी १७५—अर्थः—अगोदर पुराणांत वर्णिलेली व त्यांत आणखी देवाच्या पायाला स्पर्श करून आलेली त्यामुळे तिला तिथीची अग्रगण्य असं नांव प्राप्त झाले. विरुद-व्रीद. 'व्र'मध्ये एक उकार शिरला आहे. विरु+उ+द.

ओंवी १७६—सोमकांत-चंद्रकांतमणि. मुर्त्तागर्भ सूक्तिसंपुट— ज्यांच्या पोटांत मोती आहेत असं शुक्तिसंपुट.

ओंवी १७७—किळ-प्रभा, तेज. के-काय! मौवाळ-मोवाळ—
—मृदु. पहा—“ पहा हे मऊ शीतल स्वच्छ वाळू । रुचे अन्न येथे क्षुधा-
तुच्छवाळू ॥ —वामनपंडित, वनसुधा, ४।६.

ओंवी १७८—अर्धांग-स्त्री. आंगाथिलें-पुष्ट होणें, पहा-बळाथिलें,
तेजाथिलें. ठीकलग-टिकलग-शोभिवंत. सप्तांग-२ हात, २ पाय, २
कान व मस्तक; असे सात अवयव.

ओंवी १७९—उचलनी-उत्थान.

ओंवी १८१—चक्रवाकपक्षी आपल्या सहचरीला एक क्षणभरही सोडून
रहात नाही आणि यज्ञ करतांना यजमान व त्याची पत्नी जवळ अंसाचे
लागतात, म्हणून चक्रवाकपक्ष्यांना यज्ञदीक्षिताचें दिलेलें साम्य यथार्थ आहे.
ढोंक-ढोंग, किंवा “disproportionately lofty and
long” असा मोल्स्वर्थने दिलेला विशेषणासारखा अर्थ घ्यावा.

ओंवी १८३—जडें-जड वस्तु.

ओंवी १८४—पांखिरुवें-पांखरें. अनेकवचनी 'रु'चें 'रुवें' होतें.
वेधु (तृ.). १८६ व १८७ ओंव्यांमध्ये पुन्हा पशूंच्या निर्वैरत्वाचें वर्णन
आलें आहे. याकरितां १४१ वरील टीप पहा. येथे आलेलें वर्णन
विस्तृत आहे.

ओंवी १८६—पांखवां-(स.)-पंखाखालीं. हातिरुं-हत्ती.

ओंवी १८७—पालखतीं-पालखटीं-पालखट=नागपुराकडे मांडी.
आलखट पालखट असं आम्ही हल्लीं म्हणतो. पानिअंडा-(स.)-जळ-
पात्र, हा शब्द ज्ञानेश्वरींत आला आहे. पहा-ज्ञानेश्वरी, ९।२१४; १६।२२८.
“सत्रावियेचे पाणियाढें”—एकनाथी भागवत, ९।१२७. पाणोठा हा

शब्द असावा. पानवडा हा शब्दही ज्ञानेश्वरींत आला आहे. (१६।४०७)—
धुण्याची किंवा आंघोळ करण्याची जागा.

ओंवी १८८—पाळांति-टेहळतात. हळीं आपण 'पाळत ठेवणें'
असें म्हणतो.

ओंवी १९१-१९३—नुसत्या कर्ममार्गांच्या आचरणानें ईश्वरप्राप्ति
होत नाही.

ओंवी १९२—अधमर्षणीं-संध्येंतील अधमर्षण मंत्र " ॐ ऋतं च
स्त्यं चात्रीद्धात्तपसोऽध्यजायता । " इ०.

ओंवी १९३—घाटीं-घाटांवर. कोडी-कोटी.

ओंवी १९४—अरुतें-अलीकडे.

ओंवी १९५—दवडो पांती-दवडूं पाहातात. परावस्तूते-परब्रह्माला.

ओंवी १९६—विषयारामा-विषयामध्यें रममाण होणाऱ्यांना. पहा—
" अघायुरिंद्रियारामो मोघः पार्थ स जीवति "—भगवद्गीता, ३.

ओंवी १९७—साउमीली-पुढें होतें.

ओंवी १९९—श्रीकृष्ण यमुनेच्या वाळवंटावर भोजन करण्याची
सूचना करतात.

ओंवी २००—थडिंवा-तीरावर. टेंकिली-लागली. पहा—ओंवी ७५.

ओंवी २०१—मोटा-गांठोडी. पहा—तुकाराम, २७१७.

ओंवी २०२—चरित्र-(कर्ता).

ओंवी २०३—नीडें-नीटें-थेट, वरोवर. अघव-सर्व. याला समाना-
र्थक असे श्लोक पहाः—

“ निजमुख कवणाही आड दृष्टी असेना
रचुनि बसवि ऐसी भोंवतीं बालसेना ।
हरिवदन पहाया सर्व दृष्टी भुकेल्या
म्हणुनि बहुत पंक्ती मंडलाकार केल्या ॥ ”

“ असे कर्णिका अंबुजामाजि जेंवी, मुलां मध्यभागीं बसे कृष्ण जेवी ॥ ”

ओंवी २०४—विश्वतोमुख हे श्रुती—“ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो
विश्वतो बाहुरुत विश्वतस्वात् । संबाहुभ्यां धमति संमदत्रैर्द्यावाभूमि जनयन्देव
एकः ॥ ” साचु केली-खरी केली.

ओंवी २०५-२०९—श्रीकृष्णासभोवतीं गोपाळ कसे जमले होते याचें वर्णन निरानिराळ्या कविकल्पनांनीं केलें आहे.

ओंवी २११—पांतीकरी-पंक्तीस बसणारा—ज्ञानेश्वरी, ११।२.

ओंवी २१२—पोमिनी—‘पद्मिनी’ याचें प्राकृतरूप असावें.

ओंवी २१४—अर्थः—श्रीकृष्णांनीं हातावर धरलेला दहीभात व आंवळे बेल जणुं काय आपल्या गोपाळांना उदारपणानें देऊं केलेलीं ब्रह्मपदेच होतीं.

ओंवी २१६—रळिया रापदळिया—रळी—विनोद. पहा—ज्ञानेश्वरी, ११।५४४. “ भीमक्या भली केली रळी ”—रुक्मिणीस्वयंवर, (माडगांवकर—ज्ञानदेवी). ‘रापदळिया’ हें राभदळ-राभस्य असें रूप असावें. कारण मानभावी ग्रंथांत “ परीं इहीं अधुना कव्हणी हीं रळीं राभस्ये शब्दु नेदावा. पां ” असें वाक्य आढळतें, पहा—सारस्वत, आ. ३ री, पान ६३. कदाचित् हा शब्द ‘खंदळ’-दाणादाण ” या शब्दापासून झाला असेल. यावरूनच पुढें चेष्टा असा अर्थ आला असावा.

ओंवी २१७—आडपडनुं—आडपड—नु असे निरनिराळे शब्द असावे. आडपड—आडपडदा—मर्यादा. किंवा आडपडणें—नमस्कार घालणें, गोपाळांची हसून मुरकुंडी वळत होती. पहा—“ तेया आडपडौनि प्रायश्चित्त घेयावे ”—सारस्वत—भावे, आ. ३ री, पान ६३. ज्ञानेश्वरींत हा शब्द आला आहे. १३।३७६.

ओंवी २१८ पासून श्रीकृष्णाचें वर्णन आलें आहे. या सर्व वर्णनासुद्ध समानार्थक पहाः—

“ बंशी नादतटीं तिला कटितटीं खोवूनि पोटीं पटीं
कक्षे वाम पुटीं स्वगृंग निकटीं वेताटिही गोमटी ।
जेवी नीरतटीं, तरूतळवटीं श्रीश्यामदेहीं उटी
दाटी व्योम घटीं सुरां, सुख लुटी घेती जटी धूर्जळी ॥

—वामनपंडित, वनसुधा, ४।३१.

ओंवी २२१—चंद्रकिरणांचा स्पर्श होतांच चंद्रकांतमाणि द्रव पावतात, तद्वत्च श्रीकृष्णापदनखांचा स्पर्श होतांच भक्तांतःकरण द्रव पावतें.

ओंवी २२३—ओहरते—ओसरतें, निमुळतें असा अर्थ असावा.

घनीं—घणानें. आपण घोंटीव असें म्हणतां.

ओंवी २२४—पव्हरे यशे निरंगे-रंगेला-पव्हरे यशेनिं रंगे-रंगिला
असें असावे. 'पव्हर'बद्दल ओंवी २९ पहा. मालगंठी-रेशमी किंवा
जरतारी मालाबद्दल प्रसिद्ध अशा देशाचें नांव असावे. २९९ सारस्वत
पहा—“ सेलामध्यें प्रदेशीं मिरवितु सजनी मालगंठीं पवेशा.” भास्कराच्या
ईशस्तुतींतील उतारा.—सारस्वत-भावे, आ. ३री, पान ९२.

ओंवी २२५—क्षुद्र घंटिका-लहान घंटा. पहा—“ त्याचि रुणद्धुणिती
क्षुद्र घंटिका अर्थध्वनि । ”—ज्ञानदेवी, १।७.

ओंवी २२६—सांभव वेधु-सामवेद.

परिवंटा-कडोसरी. हा शब्द कोशांत सांपडत नाहीं.

ओंवी २२७—अर्थः—श्रीकृष्णरूपी ब्रह्मांडगोलाच्या आंत येण्या-
जाण्याचें द्वारच जणुं काय असें जें नाभिकमळ त्यावर केंसाचा भोंवरा
शोभत होता.

ओंवी २२८—अर्थः—(रोमावळीवर कवीची कल्पना) मुक्तिरूप क्षेत्रा-
मध्ये आनंदरूपी वेल लावली आहे कीं काय अशी श्रीकृष्णाच्या हृदया-
वरील रोमराजि पाहून वाटत होतें. किंवा ती रोमावळी म्हणजे मुनि-
जनरूपी भ्रमरांची ओळच होती.

मानभावपंथीय कवि-भास्कराच्या ईशस्तुतींतील उतारा पहा-भावे-
सारस्वत, आ. ३री पान ९२.

“ नाभीस्थानीं सुखोली विकसितु भ्रमरीं सुंदरा रोमराजी.”

ओंवी २२९—त्रिवळी-भोटावरील तीन वळ्या. पहा—“ वलित्रयं चारु
वभार बाला । ”—कुमारसंभव. उल्लास-भरती येणें असा अर्थ असावा.

ओंवी २३०—कौस्तुभ सें-असे दोन निराळे शब्द असावे. एकावळी-
एकावली-एकपदरी माळ. सें-असें. 'अ'चा लोप झाला आहे.
इंग्रजींत आपण 'it is'बद्दल 'ts' असें लिहिलेले पाहतों.

ओंवी २३२—संग-संघ. फूटा-पांघरण्याचें पांढरें वस्त्र किंवा शेला.
मानभावी ग्रंथांत हा शब्द पुष्कळ ठिकाणीं आढळतो. पहा-मोकळे केश
कळापु : कटीप्रदेशी फूटा :—भास्कर कविकृत श्रीकृष्ण चरित्रांतील उतारा-
भावेकृत सारस्वत, पान ९४. पुनः “ श्रीमुकुटीं टोंपरें उळगवीती : गोसावी
फूटा प्रावर्णुं करीती : ”—भावे देवव्यासकृत पूजा अवसर (नित्य दिनचर्या)

यांतील सारस्वतांत घेतलेला उतारा—भावे—सारस्वत, पान ९८. पुनः “बाहिर-
चासु ॐळगवीती : फूटा प्रावर्णु करीती—सारस्वत, पान १००.

ओंवी २३५—अर्थः—श्रीकृष्णाच्या मुखाचें चांगुलपण काय वर्णावें !
तें सदोदित किती प्रसन्न ! जर चंद्रावर कलंक नसता तर तो श्रीकृष्ण
मुखाची सेवा करण्यास योग्य झाला असता. चंद्रावर डाग असल्यामुळें
श्रीकृष्णमुखाची सेवा करण्यासही तो योग्य नाही. व्यतिरेक अलंकार.

ओंवी २३६—पांता-पाहतां. धडे-धडा. Calm reliance or
satisfaction. धडे पडणें—दिपणें असा अर्थ असावा. पडता—पडत—
एक काना जास्त दिला आहे.

ओंवी २३७—अर्थः—श्रीकृष्णाचा प्रत्येक अवयव म्हणजे मदन त्यांच्या-
वरून ओंवाळून टाकावा असें त्यांचें चांगुलपण ! त्या श्रीकृष्णमुखासारखा
भाग चंद्राला कोठून असणार !

ओंवी २३८—पढळ-पटल.

ओंवी २४०—जैसे काने मातुतु—कानाला एखादी गोष्ट ऐकविण्यास
जातात कीं काय ? आपांग दृष्टीचें हें लक्षण आहे.

ओंवी २४१—भूमंडळें—भ्रूमंडळें—भुंवया.

ओंवी २४२—माजीं—मज्यें. खेवनी—णी—जडाव.—शानेश्वरी, १।५.
ठेंगणी होणें—हलकी वाटणें.

ओंवी २४३—यांतील कल्पना अत्यंत मनोहर आहे. श्रीकृष्णांच्या
कपालप्रदेशावर अर्धचंद्राकृति टिळा होता. त्यांचे कृष्णकुरल कुंतल हे
जणुं एक भ्रमरांची ओळच व ती भ्रमरावली श्रीकृष्णांच्या मुखकमलाच्या
सुवासाला लुब्ध झाली होती. श्रीकृष्णाचे सुंदर कुरळे केस मुखापर्यंत
लोळत होते. पहा—“ लोळत कच मुखमधुवरि ।” विद्याहरण—खाडिलकर.

ओंवी २४४—निहटीं—तळाला. विरलीं—विरडी—दोरी.—हरि-
विजय, ७।१।८४.

ओंवी २४५—द्वितीयार्ध. तो माझ्यासारख्या प्राकृत माणसाकडून
एका जिभेनें वर्णन करणें शक्य नाही.

ओंवी २४६—आरोगन—भोजन. पांतु ठेले—पहात राहिले.

ओंवी २४७—अन्नब्रह्म हे वचन—“ अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात्.”

ओंवी २५०—सर्व देव श्रीकृष्णांचें तें वनभोजन पाहून आपल्याशींच विचार करतात.

ओंवी २५१—पारुखे ना-पारुखणें, वंद होणें.—ज्ञा०-१।२४६.
आगमन-जन्ममरणाची यातायात.

ओंवी २५२—निभ्रांति-निश्चयपूर्वक.

ओंवी २५३—अर्थः-श्रीकृष्णांचें उष्टें मिळावयाला जर सायास किंवा त्रास वाटतात तर मग तेथें त्याच्या सेवेची इच्छा कंसली? (सर्व देव म्हणतात) श्रीकृष्णाच्या कृपेशिवाय आपण होऊनच या भोजनसमारंभांत आपण शिरू नये. उसिटे-उष्टे-उषिटे-उसिटे. 'ष' व 'टे' यामध्ये इ हा स्वर येऊन 'ष'चा 'स' झाला आहे. आसु-आस, इच्छा.

ओंवी २५४—ब्रह्मदेवाला मोठा विस्मय वाटतो व तो बोलू लागतो.

ओंवी २५५—कांवीं-कानीं. लिहिणाराची ही चूक असेल.

ओंवी २५६—यांतील 'कें कें'नीं केलेली वाक्यरचना संस्कृतांतील क, क्क या वाक्यरचनेप्रमाणें आहे.

ओंवी २५७—ब्रह्मदेव येथें वासरें चोरून नेण्याचा विचार करतो. यावरूनच याला, 'वच्छ-हरण' असें नांव दिलें आहे. श्रीकृष्णानें मागल्या सारखाच अवतार याही वेळीं घेतला आहे किंवा अगदीं नवीनच अवतार घेतला आहे, याची ब्रह्मदेव परीक्षा करू इच्छितो. निरधार-निर्धार. येथेही 'र' व 'ध' यांमध्ये 'अ' शिरला आहे. नवाइसें- 'नवाई' व 'सें' असे दोन शब्द असावे.

ओंवी २६०—चरतें चरितें-चरत चरत. नटणा-लीला असा अर्थ.

ओंवी २६१—येथें ब्रह्मदेव गोपाळांचेही हरण करतो. जमनु-यमुनेकडे.

ओंवी २६२—अर्थः-ज्या ईश्वराच्या प्रवृत्तीनें कोटि ब्रह्मदेव उत्पन्न होतात, त्याला वासरांना परत आपण्यास त्रास कसला ?

ओंवी २६३—पवाडा-कीर्ति.

ओंवी २६४—अर्थः-या कारणाकरितां श्रीकृष्णांनीं अज्ञान पांघरलें, तों इकडे ब्रह्मा आपल्या स्थानास निघून गेला व त्यानें तीं गोपवासरें

देवार्ची या भावनेने त्यांना चांगला सुकाळ केला. सुरवाडु-सुकाळ, सुख-राऊळीची-देवाची, राज्यमंदिराची.

ओंवी २६५—ब्रह्मदेवानें वासरें आपल्या ब्रह्मलोकास नेलीं यावर-कवीच्या कल्पना पुढील चार श्लोकांत आल्या आहेत.

ओंवी २६६—ईश्वराचें पण-ईश्वरत्व.

ओंवी २६७—श्रीकृष्णरूपीं ब्रह्माचें सांनिध्य मिळाल्यामुळें वासरांना व गोपाळांना जणुं सिद्धावस्थाच प्राप्त झाली किंवा ब्रह्मदेवानें त्यांना ऋद्धि भोगण्याकरितांच सत्य लोकाला नेलें असेल.

ओंवी २६८—साहानुक-सानक-निर्वाहार्थ दिलेली इनाम जमीन-शेखी-शेवटीं.

ओंवी २७०—निःहां. ओंवी २५ वरील टीप पहा.

ओंवी २७२—जीवन-मुक्त-जीवन्मुक्त.

ओंवी २७४ (श्रीकृष्णानें वत्सांचें व गोपांचें रूप घेतल्यानंतर) ज्यांची जशी जशी प्रकृति, आकृति किंवा वर्तणूक असेल त्यात्या प्रमाणें त्यानें एका वेळेस त्यांचीं रूपें घेतलीं.

ओंवी २७५—जर अज्ञानी लोक “ एकटा श्रीकृष्ण अनेक गोपाळ व वासरें कसा झाला ” अशी शंका घेतील तर तिचें समाधान असें कीं, एकच चंद्र शंभर घटांमध्ये प्रतिबिंबित होतो. तीं वासरें व ते गोपाळ श्रीकृष्णाचीं प्रतिबिंबेच होतीं.

ओंवी २७६—मण्यांच्या ओळीमधील दोन्याप्रमाणें किंवा आकाशांतील मेघावलीप्रमाणें परमेश्वर हा सर्व भूतांच्या ठायीं आहे किंवा सर्व-भूतांचाच समावेश त्याच्यामध्ये झाला आहे. पहा-सूत्रे मणिगणा इव-गीता.

ओंवी २७७—वेदांनाही करण्यास अशक्य असा वरील संशयाचा निकाल कोण करणार आहे? ज्या वेळीं आदिगुरु श्रीकृष्ण कृपा करील त्याच-वेळीं वरील सर्व संशय फिटून जाईल.

ओंवी २७८—कामारी-(सं० कर्मकारी)-काम करणारे चाकर. पहा-ज्ञानदेवी, १६।३५३. “ कामारी वटिक सेवेचे सेवक ”-तुकाराम अभंग.

ओंवी २८०—वासरें कोणकोणत्या रंगाचीं होतीं तें सांगतात.

दूधवडीची-दुधाच्या वडीच्या रंगाची. सोनेखैरी (?)

रोदेची-रगतरोडा किंवा रक्तचंदनाच्या वर्णाची असावी.

कांबरी-कवरी; कवऱ्या रंगाची. भांगीरा तेजाथिलीं-सुवर्णातील तेजा-चा आश्रय केलेलीं. 'आथिला' असं रूप जोडून केलेली पुष्कळ क्रियापदे मुक्तेश्वरापर्यंत आढळतात. पहा-“ विराट नगरीं बळाथिळा ”-विराटपर्व-मुक्तेश्वर. जुआं सांगडीं-(?) जोडीजोडीची असा अर्थ होऊं शकेल.

ओंवी २८१—मोहरीं-मोरीं-कवरीं, करड्या रंगाची. पारडीं-(?)

वाघी-वाघाच्या रंगाचीं. चितळीं-चित्रमृगाच्या रंगाचीं. पुंडी-पुंडूक असलेली असा अर्थ होईल. देशसाया-(?) कोसी-रेशमी कोशाच्या रंगाची.

ओंवी २८२—जाऊपें-जुळें मूळ. धवळीं-धवळ रंगाचीं. तांबी-सूर्याच्या उदयास्ताच्या वेळच्या तांबड्या वर्णाची. नेपाळी नेपाळचें तांबें लालपणांत प्रसिद्ध असावें. येथें नेपाळी हे तांबी याचें विशेषण घ्यावें लागेल.

ओंवी २८३—बहत-बृहत्, मोठें. वानें-वणें.

द्वितीयार्ध-तें श्रीकृष्णाचें मोठें काळें स्वरूप पोटांतलि वासरांना दिसत असे.

ओंवी २८४—अर्थ:-गोपींची गोष्ट काय सांगावी! त्यांचीही तचि स्थिति झाली. लाकडामध्ये “ कीटकभृंग ” न्यायानें किडा ज्याप्रमाणें भृंग होतो त्याप्रमाणेंच त्याही श्रीकृष्णरूप होणार नाहींत काय?

ओंवी २८५—आतां गोपाळांच्या वर्णाचें व रूपाचें वर्णन सांगतात. तारसें-तरसाच्या रंगाचें. वेंभळें-वेंधळे असं असावें-वावळट.

भुरळें-भुरक्या रंगाचें. पींगळें-पिंगट रंगाचें. हल्लीं आपण “ भुरटें, पिंगट ” असं म्हणतां. पूर्वीं 'ट'करतां 'ळ'चा उपयोग करीत असत असं दिसतें.

ओंवी २८६—दीघडें-उंच, दीर्घ. दांतिरे-दांत पुढें आलेले.

राखोडें-ओंठ तुटके. फेंगडें-पाय फांकून चालणारें. जामुन-यामुन-काळ्या रंगाचें.

ओंवी २८५ व २८६—मध्ये सर्व गोपाळांचा उल्लेख नपुंसकलिंगा-मध्ये केला आहे. हें वात्सल्याचें लक्षण आहे.

ओंवी २८८—ज्यांचे जे जे श्रृंगार, वस्त्रें व अलंकार होते ते ते, तो आदिनाथ श्रीकृष्ण झाला.

ओंवी २८९—जीं जीं त्यांचीं (ब्रह्मदेवानें हरण केलेल्या गोपाळांचीं) आयुधें होतीं, त्यांनीं, व जसजसे त्यांचे राजस-तामसादि स्वभाव होते तसतसे अंगिकारून त्यांनीं, श्रीकृष्ण नटला होता. त्या त्या गोपाळांवरहुकूम श्रीकृष्णानें भूमिका घेतली होती. 'तोरमी' याबद्दल येथें 'तारपी' आलें आहे. पहा—ओंवी ७०.

ओंवी २९०—अवगौनि—भासून, दिसून. तो वाणौ नेणिजे—तो वर्णन करण्याचें ज्ञान नाही.

ओंवी २९१—अमृताच्या एका तुषाराला (थेंबाला) जो राजी आहे, त्याला अमृताचा समुद्र मिळावा, किंवा ज्याला परमाणु दुर्लभ वाटतो त्याला तेजाचा पर्वत सांपडावा. माणिजे—मानिजे.

ओंवी २९२—धस्पूसत—गडबडीनें, असा अर्थ. हल्लीं आपण 'धुस-फुसत' असें म्हणतो व त्याचा रूढ अर्थ निंदाव्यंजक झाला आहे.

ओंवी २९५—ज्यांच्या घरीं परब्रह्माचीं सालंकृत मुलें होतीं (कारण श्रीकृष्णच तीं मुलें झाला होता) त्याचें दैववर्णन करण्यास जरी शेघाकडे तोंडें मागितलीं तरी तें वर्णन करणें शक्य नाही.

ओंवी २९६—त्यांच्या दैवाची थोरवी किती उच्च कोटीपर्यंत पांचली होती ! कीं गुण, आकाररहित असें परब्रह्म हट्ट करून गौळणीजवळ जेवण मागतें. आळि—हट्ट. पहा—ज्ञानेश्वरी, ११।५७९.

ओंवी २९७—चाटु—मनाला संतोष देणारा. जो श्रीकृष्ण मोठ-मोठ्या देवांना व योगीजनांना देखील दुर्लभ तो आपल्या भक्तांना कसा सुलभ झाला होता याचें वर्णन २९६ पासून ३०२ पर्यंत आलें आहे. यावरून 'देव भावाचा भुकेला' हा या श्लोकांचा इत्यर्थ आहे.

ओंवी २९८—स्वाहाकार—देवांना अग्निद्वारे हविर्भाग देण्याकरितां केलेला यज्ञ. परी—रीत, तन्हा.

ओंवी ३००—सुलभु—सुलभ. देहाद्रिभां—देहेंद्रिआ.

ओंवी ३०१—अध्वरीं—यज्ञांत.

ओंवी ३०२—तो गोवळ गौळिआंसी-गवळ्यांना तो आपल्यांपैकींच एक गवळी आहे असं वाटत होतं.

ओंवी ३०३—विज्ञान-माया, असा अर्थ घ्यावा.

ओंवी ३०४—वाइला-वायका. पाढिअेताति-पढियेणें-आवडणें.

ओंवी ३०५-३१५—श्रीकृष्णरूपीं वासरांना व गोपाळार्भकांना पाहून गाईंना व गोपींना आवरुं नये असा पान्हा फुटला. त्याचें वर्णन कवीनें आपल्या उत्प्रेक्षांनीं सजविलें असून वासरांच्या रूपानें श्रीकृष्ण प्रत्येकाच्या घरीं वास करीत असल्यामुळें घरोघरीं होत असलेल्या उत्सवाचें वर्णनही ब्रह्मारीचें केलें आहे.

ओंवी ३०५—ओरसे-वोरसे-पान्हा सोडणें. न धरे-न आंवरे.

ओंवी ३०६—दूधपीरू-दूध पिणारा पूर्वींच्या मराठींत 'रू' प्रत्यय लावून क्रियापदाचीं नामें करीत असत.

पाहोंनरुं-पाहुणेर-आतिथ्य. मज पांतां-गाईंच्या व गोपींच्या पान्हांनीं भरलेली नदी म्हणजे क्षीरसागरच व तो सर्व देखावा आपण पाहतों आहों असं कवीस वाटतें. इंग्रजीतील me-thinks पहा.

ओंवी ३०८—परगुणें-पक्वान्णें-पहा—“ कां पाहालेन सुयाणें ! जालया परगुणें । पढियंतें ये पाहुणें । स्वर्गोनियां ॥—”ज्ञानदेवी, १४।२१६.

मादणें-स्नान असा अर्थ असावा. पहा—“ सर्वज्ञा आठादिसा क्षौरुं. चौ दीसा मादनें : ”—भावे सारस्वत, पान १००.

ओंवी ३०९—षडधीं-षडूसीं. प्राकृतांत जोडाक्षराबद्दल सार्धे अक्षर येतें. नींबलोण-दृष्ट काढण्यासाठीं कडू लिंबाचीं पानें, मीठ इ० पदार्थ ओंवाळून टाकणें. सहवाणु-सहवासु असं असावें.

ओंवी ३१०—क्षीरोदक-पितांबर-पहा 'क्षीरोदक नेसविला'-मुक्तेश्वर. आदिपर्व, ययाति आख्यान, अ० १९. पासवडेआं-दुहेरी जाड वस्त्र. पहा—“ चांदणिया पासौनि कोंवळा : मृणाल सुतांचा पासवडा घातला ”—भास्करकृत, शिशुपालवध. वीजणें-वारा घालणें.

ओंवी ३११—पाहातेआं पाहारां-पाहाटेच्या पाहण्यांत. प्रहर-पाहरा उपहौडलें-पहुडले-निजले हल्लीं आपण 'उ' गाळून टाकतो.

ओंवी ३१३—चतुर्विधा दंडी-चार प्रकारचे छंद किंवा तंतुवाद्यें.

सुहार्वा-आवडीने. पहा-शानदेवी, १५।६८. नागारी-नगरात राहणारे लोक. पहा-“गोसावी श्रीमंता श्रीकरीं, नागरापरी गुळणा करीती”-भावे-देवव्यासकृत पूजा (अवसर). जाणाचा-ज्ञानाचा.

ओंवी ३१५—मंगलोच्यारु-मंगलोच्चारु. प्राकृतांत ‘च्च’बद्दल ‘च्य’ लिहितात.

आतां श्रीकृष्ण बलरामाबरोबर नित्याप्रमाणें वांसरें चारण्यास वृंदावनास जातात.

ओंवी ३१७—खीरारीं-गवळी.

ओंवी ३१९—माडांची-मातांची.

ओंवी ३२०—वंवाळैलिआ न संवरेति-मोठ्यानें ओरडून ध्वनि केला तरी त्या आवरत नव्हत्या. संवरेति-सावरणें, आवरणें. त्या घेऊ जणुं काय ईश्वराच्या शक्तिच होत्या, कारण ईश्वराची शक्तिदेखील आवरणें शक्य नाहीं.

ओंवी ३२१—आघाडा-अर्धकडा या संस्कृत शब्दापासून झाला असावा.

ओंवी ३२२—त्या गाईचें व गोपचिें प्रेम म्हणजे एक दुधानें भरलेली आनंदरूपी सागरास मिळणारी नदी, किंवा ती वांसरांवर व अर्भकांवर वर्षाव करणारी मेघवृष्टिच होती.

ओंवी ३२३—किंवा तें प्रेम म्हणजे एक साधूचें मन किंवा ती दहा उपनिषदांगत श्रुतिच किंवा शंकरादिकांची मूर्तिच होती.

पाळांति-टेहळणी करतात.

ओंवी ३२४—गोवर्धन पर्वत उतरतांना गडबडीनें येणाऱ्या गाई मनाला कशा भासल्या? जणुं काय त्या श्रीकृष्णाच्या छंदानें आकाशांतून देवांगनाच उतरत होत्या. धापसिया-धापा टाकणाऱ्या, अर्थात् गडबडीनें जाणाऱ्या. पहा-“जा तुम्हीं एकी धापसिया : तुम्हा लागलिया गोमाशिया”-भावेकृत सारस्वत पान ८८. पढिअसल्यां-प्रतिभासल्या, ओ. १७१.

वारौनि-वरून. अंतराळ-आकाश.

ओंवी ३२५—सहस्रवदनु-शेष. त्याला शंभर तोंडें आहेत असं मानलें आहे.

ओंवी ३२६—जाणी-ज्ञानी. धातु आदिकरौनि-गैरिक धातु, पिवडी काव इत्यादि. ओळतांती-पाझरतांत.

ओंवी ३२७—स्तनधान-स्तनदान. न सावरे-आवरत नाही.

ओंवी ३३०—आलिंगण-आलिंगन. भीवतीं नीवतीं असें असावें.

ओंवी ३३१—न समजतां जर अमृतपान घडलें तर मनुष्यांना अमरपण प्राप्त होतें. त्याचप्रमाणें येथें श्रीकृष्णरूपी परब्रह्मानेंच आपल्या पुत्रांचीं रूपें घेतलीं आहेत हें न जाणून गोपीनीं जे पुत्रस्वरूपी परब्रह्माला आलिंगन दिलें त्यानें त्यांना निर्वाणसुख प्राप्त झालें. निर्वाण-मोक्ष. पहा—“ स्थित्वा-स्यामंतकालेऽपि ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति । ”—भगवद्गीता. ब्रह्मनिर्वाण-ब्रह्मामध्ये मिळून जाण्याचा मोक्ष.—गीतारहस्य.

ओंवी ३३२—सगुणोपासनेचें महत्त्व वर्णिलें आहे.

ओंवी ३३३—राम-बलराम. श्रीकृष्णाचा वडील भाऊ.

ओंवी ३३५—एणें मुखामाजी दाविलें त्रिभुवन-यशोदेनें लहानपणीं माती खाल्ती म्हणून हात बांधून तोंड उघडण्यास सांगितलें असतां श्रीकृष्णांनीं तिला आपल्या मुखांत त्रिभुवन दाखविलें, ती कथा येथें उल्लेखिली आहे. शोखण-शोषण.

ओंवी ३३६—अर्जुनाचे वृक्ष मोडले-नित्याप्रमाणें श्रीकृष्णाला उखळाला बांधून यशोदा कामास निघून गेल्यावर श्रीकृष्ण तें उखळ ओढीत जवळच असलेल्या दोन अर्जुन वृक्षासन्निध गेला. श्रीकृष्णाचा स्पर्श होतांच ते वृक्ष मोडून खालीं पडले. कारण ते अर्जुनवृक्ष म्हणजे नारदशापानें वृक्ष झालेले कुबेरपुत्र होते. अशा प्रकारें त्यांचा उद्धार झाला.

दिव्यपुरुष-दोन कुबेरपुत्र, जे त्या मोडून पडलेल्या वृक्षापासून प्रकट झाले.

ओंवी ३३८—प्रकृति व पुरुष यांच्या साहचर्यानें सर्व संसाराची उत्पत्ति होते. तोच पुरुष प्रकृतीपासून निराळा झाला असतां संसारबंधाचा नाश होतो. आती-आर्ति-पीडा.

ओंवी ३३९—पाळाइलें-टेहळून पाहिलें. पहा-पाळांति-ओंवी ३२३. द्वितीयार्ध-त्या वेळीं सर्वच वत्स व गोपाळ मूर्तिमंत ब्रह्मस्वरूप भासलीं. कारण श्रीकृष्णानें त्या सर्वांचें रूप घेतलें होतें व खरें वत्स-गोपाळ ब्रह्मदेवानें हरण करून नेलें होतें.

ओंवी ३४१ — ब्रह्मां अपमानिला-नानारूपें धारण करणाऱ्या एकाच शक्तीनें तूं ब्रह्माचा गर्व हरण करून, त्याला खाली पाहावयास लाविलें आहेस.

ओंवी ३४५ — से-स्मरण, आठवण. पहा—“ म्हणोनि यथा वारवाणा-। पासीं से आली चौगुणा । ना म्हणों नये देखणा । होसी ज्ञानी ॥
—ज्ञानदेवी, १३।६४६.

ओंवी ३४६ — संवत्सर-साठ वर्षांचा एक विभाग. आपण वासरांचें हरण केल्यानंतर त्याचा काय परिणाम झाला हें पाहावयास ब्रह्मदेव येतो.

ओंवी ३४७ — विवरों-स्पष्टीकरण करूं लागला.

ओंवी ३४८ — ब्रह्मदेवाला ईश्वराचा महिमा कळला नाही. ज्यानें सर्व त्रिभुवनाला आनंद दिला तोच त्याच्या व्याकुळपणाला कारण होईल हें कसें घडेल? वांसरें नेल्यावर सर्व गोकुळ व स्वतः श्रीकृष्ण हवालदील झाले असतील अशी ब्रह्मदेवाची कल्पना होती पण ती निराधार होती.

ओंवी ३४९ — असासित-अशासित-निरर्गल. पहा—“ एसें बोलोनि असासीत । पाठी धाविन्नली आक्रंदत । ”—मानभावपंथीय भास्करकवि-
सारस्वत पान ९१.

ओंवी ३५० — ब्रह्मदेवाचें स्वगत भाषण येथून सुरू होतें. वांसरांचें हरण झालेलें पाहून श्रीकृष्ण गर्प बसले हें पाहून त्याला आश्चर्य वाटलें. ज्यानें पूर्वी मोठमोठे राक्षस मारून पराक्रम केला त्याचा तो पराक्रम, अभिमान व सामर्थ्य आज लयाला गेलें किंवा काय अशी ब्रह्मदेवाच्या मनांत शंका आली. श्रीकृष्णानें मनुष्यरूप धारण करून पृथ्वीवर अवतार घेतल्या-कारणानें तो कदाचित् वांसरांची मुक्तता करण्यास आपल्या सत्यलोकाला यावयास भ्याला अशीही कोती कल्पना ब्रह्मदेवास आल्यावांचून राहिली नाही.

चोरशंख-एका दैत्याचें नांव. यानें देवांना जिंकून वेद चोरले व समुद्राच्या तळाला नेऊन ठेवले. तेथून ते विष्णूनें मत्स्यावतार घेऊन परत आणले.

हिरण्याक्ष-हा हिरण्यकशिपूचा भाऊ असून, त्यानें पृथ्वीस समुद्रतळाला नेली. तेथून विष्णूनें वराहावतार घेऊन तिला वर आणली. पहा—महा-भागवत स्कंध ३ अ० ३-१३.

ओंवी ३५१ — अवक्रिये—अपमानास.

ओंवी ३५२ — विहाला—म्याला.

ओंवी ३५४ — वातांती—वाजतात. पहा—ओंवी ८४.

ओंवी ३५५ — ब्रह्मदेवास गोपाळ व वांसरें श्रीकृष्णाचें भजन करीत असलेलीं गोकुळांत दिसलीं.

ओंवी ३५६ — आपण मर्त्यलोकास आल्यावर श्रीकृष्णानें तीं वासरें नकळत इकडे आणलीं असतील म्हणून ज्ञानदृष्टीनें पाहूं जातां तीं ब्रह्मदेवास आपल्या सत्यलोकांत दिसून आलीं.

ओंवी ३५७ — पुनः त्यानें पृथ्वीवरील गोकुळांत दृष्टि फेंकतांच त्याला तीं वासरें व ते गोपाळ श्रीकृष्णासह असलेले आढळून आले. ब्रह्मदेवास गोपाळ व वासरें, दोन्ही ठिकाणीं श्रीकृष्णांनीं आपल्या विज्ञानशक्तीनें दाखविलीं. निरोपसु—निरुपसु असें असावे.

ओंवी ३५९ — ब्रह्मदेवास आणखी विशेष असें दिसून आलें कीं, सर्वत्र गोपाळ चतुर्भुज व शंखचक्रादि आयुधांनीं युक्त असे आहेत. सारांश, सर्वत्र कृष्णरूप दिसूं लागले.

ओंवी ३६० — खेवनी—कोंदण. (मार्गें पहा.) मिरवणी—थाट, शोभा.

ओंवी ३६१ — पाठवर्धन—अधिकार पदवी वाढविणारे.

श्रीवत्सलंछन—विष्णूच्या छातीवर शंकरांनीं खूण केली त्यापासून श्रीवत्स असें नांव पडलें. आधवे—आघवे.

ओंवी ३६२—३६४ — आणखी एक चमत्कार झाला. विस्मित होऊन ब्रह्मदेव पहिल्या चमत्काराबद्दल मनार्शी निर्णय करतो, इतक्यांत प्रत्येक गोपाळाजवळ एक एक ब्रह्मदेव असा प्रकार त्यास दिसून आला. सर्व तत्त्वे, सर्व शक्ति, सर्व देवता, समुद्र, कुलपर्वत इत्यादि त्याला मूर्तस्वरूपांत प्रत्येकाच्या परिवारासह तेथें दिसले.

ओंवी ३६४ — सकलसव्हान—सकलसवाहन. सर्व आपल्या वाहनासहित.

ओंवी ३६६ — व्हेळीं—वेळीं. थोरे—थोडे. विसुर असें—असे दोन शब्द असावे. दाखाळा—दाखला. या शब्दाबद्दल शंका वाटते.

ओंवी ३६८ — नारायणनाभिकमळी—असा एक समास पाहिजे. कूर्के—ओरडे.

ओंवी ३७० — साटकेचे-हाटकाचे-सोन्याचें. अग्निस्तंभन-अग्नि-स्थायी करणें.

ओंवी ३७२ — रोमकूप-शरीराच्या कातडीचें रंध्र. एकी कडी-एकीकडे.

ओंवी ३७३ — ईश्वराची-श्रीकृष्णाची-करणी समजून घेण्याकरितां ब्रह्म-देव जातीनें मृत्युलोकास आला ! आपण ईश्वराचे वालक, म्हणून सुखानें सत्यलोकांत रहावयाचें नव्हतें ! एवढा उपद्राप कशाला पाहिजे होता ?

ओंवी ३७७ — नारद गोकुळास येऊन तो श्रीकृष्णाची भेट घेतो.

ओंवी ३७८ — नारद श्रीकृष्णास म्हणतात, “ माझ्या वडिलांकडे (ब्रह्मदेवाकडे) पाहिलें तर ते मोठ्या भ्रांतींत पडले आहेत. तर हे सर्वज्ञ-नाथ श्रीकृष्णा, याचा दोष कोणाकडे याचा विचार तूच कर.” वळां-(तृ०).

ओंवी ३७९ — मशंकां-मशका-बुंदुरटें. ताराण-तारुण्य-ज्वानी. पहा-त्राण, सत्त्व.

ओंवी ३८० — राउळीची-श्रीकृष्णाच्या मंदिराची. उपसाहावा-क्षमा करावी. पूर्वधरी-पूर्वापार चालत आलेला.

ओंवी ३८१ — म्हातारपणें भूलैला-ब्रह्मदेवाला म्हातारचळ लागला.

ओंवी ३८२ — वाओ-मिथ्या.—ज्ञानदेवी, ८१२४८ साचु-सत्य. (सत्य-सच्च-साच-साचु).

ओंवी ३८४ — आरोगित-भोजन करीत.

ओंवी ३८५ — ओंवी २१३ पहा. फडतरीं-शब्द कोठेंहीं निघत नाहीं. फडकें किंवा पान असा अर्थ घ्यावा.

ओंवी ३८६ — ब्रह्मदेव श्रीकृष्णाजवळ येऊन अत्यंत विनयानें आपलें शिर खालीं नमवून दोन हात जोडून त्यांस विनंती करतो.

ओंवी ३८८ — केसनी-केवढीं. पहा — ‘तेसणी’. ओंवी १०४. सरी-बरोबरी. परी-तन्हा.

ओंवी ३८९ — खगपती-गरुड. विरुळे आं-विरोळ्यास-विरोळा-एक प्रकारचा पाण्यांतील साप. शेखेंसी-शेपेंसीं-सहार्थीं तृतीया. सरीसीं-सरशी, श्रेष्ठत्व.

ओंवी ३९० — विरुदावली-ब्रीदावळी.

ओंवी ३९१ — जीती-जगतात.

ओंवी ३९२—सांघै-सांग.

ओंवी ३९३—भूतांग्रामांते-भूतांच्या समुदायास. संस्कृतप्रमाणें येथें नामाप्रमाणेंच त्यांच्या विशेषणांची विभक्ति कायम ठेविली आहे. नाहीं तर “चतुर्विध भूतांग्रामांते” असें चाललें असतें. संवरितें-सांवरीते, धारण करितें.

ओंवी ३९४—मयाळु-मायाळु.

ओंवी ३९५—अनिमित्त्य-अनिमित्त.

ओंवी ३९७—नेदितासीं-न देतासीं.

ओंवी ४००—कुढावा-रक्षण.

ओंवी ४०४—दोषें-अपराधानें.

ओंवी ४०५—गुणयुक्त परमाणुदेखील तारक होतात. किंवा तारणारे परमाणु पुष्कळ सांगतां येतील.

ओंवी ४०६—जो भूलविला एकीशक्ती-ओंवी ३४१ पहा.

ओंवी ४०७—कोडिसवाणे-मनोहर.

ओंवी ४१०—परमार्ग-मोक्षमार्ग.

ओंवी ४१३—रोगावां-शिरकाव.

ओंवी ४१४—त्रिगुणात्मक जड प्रकृति व सचेतन पुरुष यांची जोडी जमली म्हणजे सृष्टीतील कर्में सुरू होऊं लागतात; पण ज्या दिवशीं प्रकृति वेगळी व पुरुष वेगळा असें पुरुषास ज्ञान होतें त्या दिवशीं तो प्रकृतीच्या या खेळापासून मुक्त होतो. परमपुरुषास न जाणतां जे प्रकृतीपासून वेगळे होत नाहींत ते सृष्टिनियमानुसार जन्ममरणाच्या फेऱ्यांत सांपडतात. मग मोक्ष कुठला ?

ओंवी ४१६—अगोदर माणसाला त्रिगुणात्मक प्रकृतीची आवड, त्यांत आणखी त्याला वरून गोड (पण परिणामी कटु) अशीं फलें ऐकावयास मिळालीं म्हणजे, त्याचे जन्म दुष्पट होतात व त्याचा जीव जन्ममरणाच्या चक्रांत सांपडतो.

ओंवी ४१७—येथून केवळ कर्ममार्गी लोकांची निंदा सुरू होते. जे कर्ममार्गींचेच केवळ अवलंबन करतात ते जणुं काय जवसानेंच आपणास बंधनांत अडकवून घेतात. वीतराग (सर्वसंगपरित्यागी) लोकांनीं जो

त्रिगुणात्मक प्रकृतीचा त्याग केला आहे तो त्यांच्या (कर्ममार्गी लोकांच्या)
मते मोठाच प्रमाद होय. अशाच प्रकारच्या कर्मकांडनिंदेकरितां पहा-
भगवद्गीता, २।४२-४६.

ओंवी ४१९—ताविता-ताप देणारा.

ओंवी ४२१—वरगणे-वांटणीत.

ओंवी ४२३—घटे-घटे असं असावे-घडे. येथून कृष्णभक्तीचा व
संतसंगाचा महिमा सांगितला आहे.

ओंवी ४२५—हाकारिला-हाकारणं-हाक मारणं.

ओंवी ४२८—लीळां--(तृ०)

ओंवी ४३३—हुंवर-गळां-दोन निरनिराळे शब्द असावे. हुंवर--(?)
-लोडणें. हातखोडा-गुन्हेगाराचे हात अडकविण्याकरितां केलेली
लांकडाची चौकट. सांखळा-शृंखला.

ओंवी ४३४—विचंविले-श्रम पावले, पहा—ज्ञानदेवी, ६।४९.

ओंवी ४३५—बुडलीजतांती-बुडलीजतांती असं असावे.-बुडले
जातात.

ओंवी ४३७—तू एक वाचौनि-येथेदेखील 'वाचौनि'याच्यामागे प्रथमाच
आहे.

ओंवी ४३८—बांदौडी-बंदीवास.

ओंवी ४४०—वादिअं-बंदिए-बंदीजन.

ओंवी ४४३—श्रवते-स्रवतें. ब्रह्मकठाह-ब्रह्माण्ड. वेन्ही-पर्यंत.

ओंवी ४४४—वेधवेली-वेदवेली-वेदरूपी वेली. झाडौली-झाडोरा,
दांट झाडी.

ओंवी ४४५—विषयरूपी तृणांनी परब्रह्माचा मार्ग झांकून गेलेला
आहे व इंद्रियरूपी हरीण चवताळलें असून त्यांचा रोध केला असतां ते
प्राणाप्रमाणें कोणालाच आवरत नाहीत.

ओंवी ४४६—भद्रजाती-हत्ती. पहा-ज्ञानदेवी, १।१३३.

लाहासी-लहासी.

ओंवी ४४७—डोडपणें-दोडपणें-द्राडपणें. जागतें-जागृत असणारे.

ओंवी ४४८—काळवपें-काळोख. पडतां-पडत-आकार वृत्तसुखार्थ.

ओंवी ४४९—घेरणी-घेरणें किंवा हेरणीं न्याहाळणें. डंकित्ती-डंखणें,
-दंश करणें. धुधुवाताती-धुधुवणें-फुत्कार टाकणें. पहा-ज्ञान-
देवी, १८।७१२.

ओंवी ४५०—‘प्रियाप्रिये वश जालीं’-अशीं तीन तुटक पदें असावीं.

ओंवी ४५१—भीतरील-आंतील. आटवी-अरण्य.

ओंवी ४५३—नवाळी-प्राप्ति. पहा—ज्ञानदेवी, ४।१५८. “तुझी
जाहालिया नवाळी ॥ करिसी अज्ञान कंडोळी” कथा कल्प०. १।१.

ओंवी ४५४—विणवावे-विनवावें.

ओंवी ४५६—झाडां जालीं वंद्यपणें-झाडांना देखील वंद्यपणा आला.

ओंवी ४५७—वेधवती-वेदवती-पृथ्वी. किंवा वेधवती-चित्तवेधक.

ओंवी ४५९—‘विष दानु देती’ अशीं तीन निराळीं पदें असावीं.
देती-देणारी.

ओंवी ४६०—काक बकतृणावर्त-राक्षसविशेष. रुखु मोडिले इ०
३३६ ओंवीवरील टीप पहा.

ओंवी ४६३—केशि-राक्षसविशेष. चाणूर मुष्टिक-कंसाच्या पदरचे
कृष्ण हननाकरितां ठेवलेले राक्षस पहिलवान.

ओंवी ४६७ पासून ४७६ पर्यंत ब्रह्मदेव श्रीकृष्णाची स्तुति करीत आहे.

ओंवी ४७५—कवलनयेना-कमलनयना.

ओंवी ४७७—मानवला मानवणें-मान डोलावणें, मान्य करणें.

पहा—ज्ञानदेवी, १८।८७१.

नाभीकारू-नाभिकार भिऊं नको असें म्हणणें, अभय. पहा-“दैविकी
उदारवाचा । जें उद्देश दे नाभिकाराचा । तें नवरसद्वीपींचा । थाऊ लाभे ॥”
—ज्ञानदेवी, १०।७, क्षेणा-क्षणा.

ओंवी ४७८—आलखती-अलक्ष्य-अदृश्य. उगानिलीं-उगाणणें-
झाडून एकंदर सांगणें. पहा-ज्ञानदेवी, १६।४१. “नाणी कांहीं मना ।
करुनि पाषाचा उगाणा ॥” तुकाराम अभंग. अमृतें-वासरांचें
विशेषण आहे.

ओंवी ४८२—सुखलभू-सुखलभ्य-सुखेन लभ्यः.

ओंवी ४८३--नावती-नीवती असें असावें.

ओंवी ४८४—ब्रह्मदेव श्रीकृष्णास दंडवत्-साष्टांग नमस्कार घालतो.

ओंवी ४८५—मी असैनु श्रीकृष्ण तुझा होता-यापुढें मी तुझा झालेला असा राहीन.

ओंवी ४८७—चरुतें-चरत, 'उकार' पादपूरक आहे हें मागें सांगितलेंच आहे.

ओंवी ४८८—सुसंदछंदें-सुशब्द छंदे. बीजें-गमन. पहा—“ तिजें-कडोनी येतुसे वारा । देखौनि धांवे सामोरा । आडपडे म्हणे घरा । बीये कीजो ॥—ज्ञानदेवी, १३।३७६. “ म्हणे उसणें आणितें मेळवूनि । करावें विजें शीघ्र आतां पतीनीं । ”—कचेश्वरकृत सुदाम चरित्र, श्लोक.

ओंवी ४९१—गाईजतुसे-गाइलें जातें.

ओंवी ४९७—व्रत-दाने-व्रतें दानें. पवतो-पावती.

ओंवी २९९—योगशास्त्रामध्यें कांहीं शिरांचा कोंडमारा करतात असें ऐकण्यांत येतें, पण तो योगनिरोध केल्यावरच त्याला फल मिळतें. या श्रीकृष्णचरित्राच्या श्रवणानें मात्र परमगुरुषाची भक्ति घडते. तुलनेकरितां पहा.

“ वितरत्याभिवांचितं दृशा, परिदृष्टः किलकल्पपादपः ।

हृदये स्मृत एव धीमते नमतेऽभीष्टफलप्रदो भवान् ॥ ”

—उपमन्युकृत शिवस्तुतिः ।

ही श्रीकृष्णचरित्रश्रवणाची फलश्रुति सांगितली आहे.

श्रीकृष्णार्पणमस्तु ।



परिशिष्ट पहिलें

‘वच्छ-हरणां’तील कठीण शब्दांचा कोश

अ

अर्धांग-स्त्री
अवदीप्ती-तेज, ज्ञान
आखर-गांवाजवळची जमीन
आंगवण-शक्ति
आथी-आहे
आंतौरे-स्त्रिया
आंदौळणें-झांके घेणें
आपणवे-आपल्या आपण
आरु-आवार
आरोगन-भोजन
आलखती-अलक्ष्य
ओडवणे-पुढें होणें-करणें, प्राप्त होणें
ओतवरा-भर
ओळगणें-आश्रय करणें

उ

उगाणणें-झाडून सांगणें
उपसाहणें-क्षमा करणें
उपहौडले-निजले

क

कामारी-काम करणारे चाकर
किडरु साप
किळ प्रभा
कुढावा-रक्षण

ग

गुण-कापसाची वात

च

चोखाळणें-निर्मळ होणें

ज

जाउषें-आवळें जावळें मूल

त

तडवा-तळहात

तरणी-सूर्य

तृणचरे-वांसरें

तेसनी-तेवढी

तोकडे-अल्प

द

दी-दिवस

देखोवेखी-पाहतां पाहतां

ध

धमनी-नाडी

धातु-गेरु, काव इ०

न

नवाळी-प्राप्ति

निधान-भूमिगत द्रव्य

निरवधि-अमर्याद

निरालंब-निराश्रय

निरौते-निश्चयात्मक]

निन्हा-अगर्दी, केवळ
निवाड-निवड
निशानी-रणभेरी, डंका
नेटकें-सुंदर

प

पाडिसाद-प्रतिशब्द
पाढिअें-आवडतें
पाढिआसलें-प्रतिभासलें
परगुणें-पक्वान्नें
परिअे-झोंके
परिहार-निरसन
पवाडें-कीर्ति
पसाएदान-प्रसाद देणें
पाईकवण-सेवा
पाजातिक-पारिजातक
पांती-पाहती
पांतीकर-पंक्तीस बसणारा
पालक-पाळणा
पाळांती-न्याहाळती

क

वाउली-टिकली, चित्र, मूर्ति
वीज-गमन
व्रीद-बहाणा

भ

भोगावती-पाताळगंगा

म

मातु-गोष्ट
मोकारा-मोकळीक

मोहरी-पुंगी

र

रसना-जीभ
रौवणे-ओरडणें

व

वच-जाणें
वडप-वृष्टि
वरिपडे-प्रात
वस्तु-भूमिगत द्रव्य
वाणावे-वर्णावे
विरुळा पाणसर्प
वरिगुंठी-वीराने वांधलेली केशाची गांठ.

वेताटी-छडी
वेधें-छदानें

श

शेखीं-शेवटीं

स

संवरणें-सावरणें
साउमें-सामोरे
साचु-स्वरें
सुहाव-आवड
से-स्मरण
सोवाण-सोपान

ह

हमामा-एक खेळ
हांतिरु-हत्ती
हुंबली-हमामा

परिशिष्ट २ रे

‘वच्छ-हरणा’च्या भाषेस लागू पडणारे भाषाशास्त्राचे सामान्य नियम



(१) यकारांत व हकारांत विरहित अकारांत नामें अथवा विशेषणें उकारांत होतात. उदा०-परिहारु (८), दूषणु (९), अखांडितु (२५), सुरवाडु (२६४).

(२) ष किंवा क्षच्याऐवजीं ख येतें. उदा०-संतोखती (२४), मनुष्यवेखें (६३), पाखरां (१८६), हखु (११३).

(३) ज्या शब्दांत रेफयुक्त ष आहे, त्यांतील षवद्दल ख होऊन रेफावद्दल त्याच्यामागे रि किंवा री येते. उदा०-आर्ष-आरिख (१७).

(४) ऋ चा अ, इ, उ होतो. उदा०-ऋजुकारे-रुजुकारे (१५१), बृहत्-बहत (२८३), दृष्टी-दिर्शी (११), वंदावनमार्गी (९२).

(५) प् ज्या वेळीं शब्दाच्या आरंभीं नसेल तेव्हां त्याचें व होतें. उदा०-आपणवे (९३), सोवाणी (१४५).

(६) संस्कृतांतील ‘प्रति’करितां षडि किंवा षडि येतें. उदा०-षडि-आसलें (१७१), षडिसाद (३५४).

(७) शब्दांच्या आरंभीं ट नसतां त्याचें ड होतें. उदा०-पाडळ (१५६), कोडी (३७२), नीडे (२०३).

(८) शब्दांरंभीं न नसतां त्याचें ण होतें. उदा०-माणिजे (२९१), गोषांगणा (३३).

(९) श, ष, वद्दल स येतें. उदा०-दोसें (१३३), जसोदा (५२), सिंग (७०), असासित (३४९).

(१०) त्य चा च होतो व च वद्दल च्य येतें. उदा०-साचु (२४७), मंगलोच्यारु (३१५).

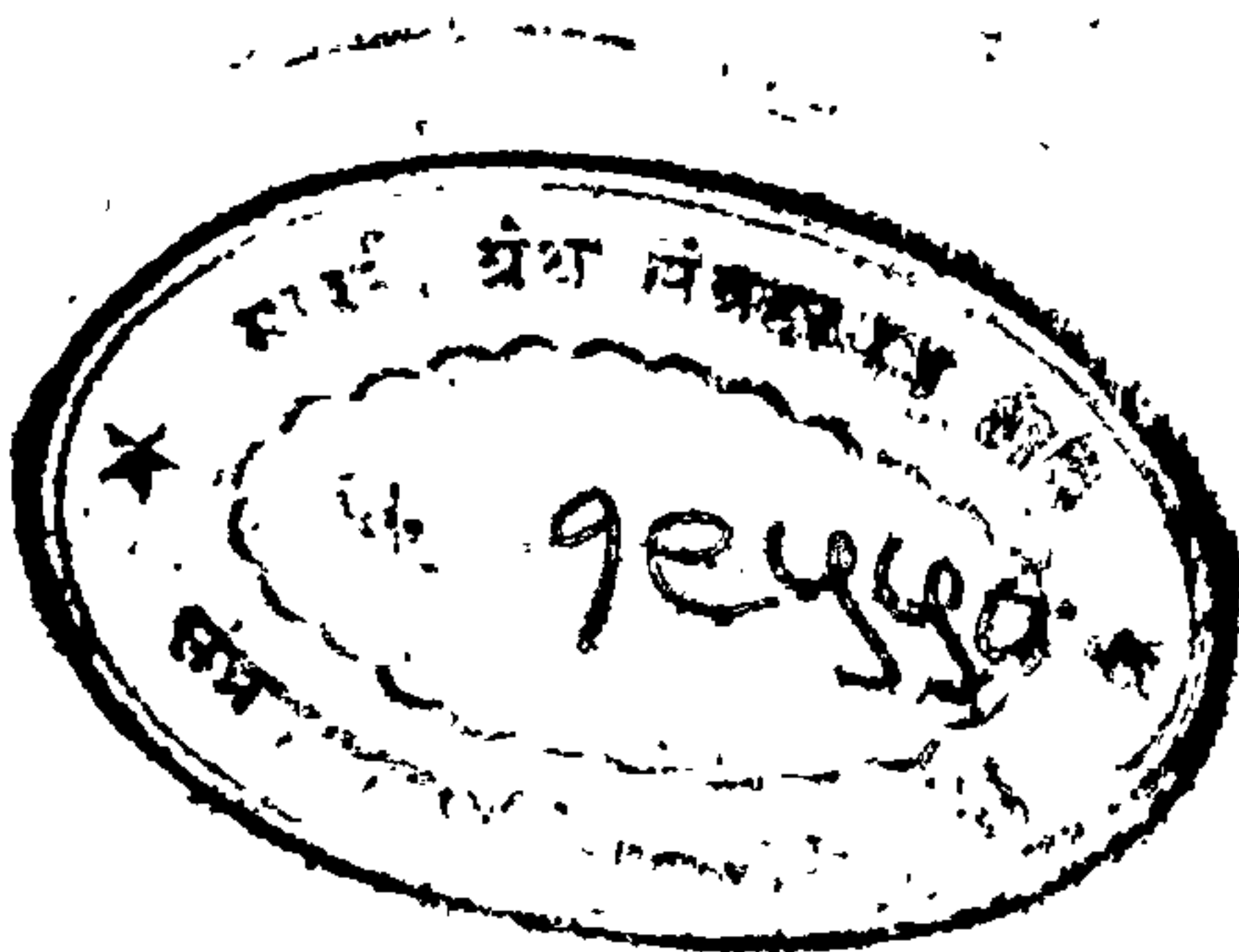
(११) ज्या दोन व्यंजनांचें एक जोडाक्षर होतें, त्यांपैकी एकांत किंवा दोन्हींत मध्येच स्वर येऊन मिसळतो. उदा०-ब्रीद-विरुद (१७५), उष्ट्रे-उसिष्टे (२५३), त्राण-ताराण (३७९), जीवन्मुक्त-जीवनमुक्त (२७२).

(१२) जोडाक्षराकरितां साधें अक्षर येतें; व असें होतांना जोडाक्षरा-मागें असणारा वर्ण दीर्घ होतो. उदा०-प्राजक्तिक-पाजक्तिक (१३८), प्रसाददान-पसाधेदान (३१४), कर्मकारी-कामारी (२७८), पांक्ति-करी-पांतिकरी (२११).



REFBY 0019550

REFBK-0019550



शुद्धिपत्र

मूळग्रंथ

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
५	२१	हो औनि	होऔनि
११	२६	प्रसंगु	अतिप्रसंगु
६	२०	आला	आली
७	२४	तिंतूरवाउली	तिंतुरवाउली
१५	११	झाकोळतेंआं	झाकोळलेआं
१७	८	वाणीति	वाणीति
१९	११	एककीं	एकैकीं
२२	२२	देशशाया	देशसाया
२३	२४	लकुरुवें	लेकुरुवें
११	२६	जेवण	जेवन
२४	२५	नींब लोणु	नींब-लोणु
११	२६	वीडां	वीडा
२६	६	तें सहस्रवदनु	सहस्रवदनु
२७	१५	लागैला	लांगैला
२८	२६	देखिअले	देखिअलें
३२	२१	आत्मतत्त्वु	आत्मतत्वु
३६	२४	गोपी	गोपां

टीपा व स्पष्टीकरण

पान	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
३	१८	भक्ति	भक्ती
११	२०	बोल	बोलु
६	२६	विधान	निधान
७	२८	आतप्रसंग	अतिप्रसंगु
८	२७	मिळाल	मिनले

पान	औळ	अशुद्ध	शुद्ध
१०	१८	अंड तुतु	अंडवतु
"	२०	पवाढ	पवाडे
११	११	अघासूर	अघासुर
१३	१७	कोपलेल्यां	कोपलेआं
१४	२१	प्रत्यय	प्रत्यय लागून,
१५	५	फलपुष्परस	फलपुष्परसु
१६	१	मधुकावडिआं	मधुकाकडिआ
"	२६	आश्रमवर्णाची	आश्रमवर्णनाची
"	२६	मुसृज्य	मुत्सृज्य
"	२७	क्षीरधारमा	क्षीरधारमा
१९	१९	बंधांतील	वधांतील
२०	५	शंपुट	संपुट
२१	२८	संपदत्रैद्यावाभूमि	संपदत्रैद्यावाभूमी
२३	१	रंगेला	रंगिला
"	९	परिवंटा	परिवटां
"	२४	' ts	' ts
२४	१४	मातुतु	मातुतें
२६	२४	श्रीकृष्ण	श्रीकृष्ण
२७	२	भांगीरा	भांगारी
३०	१९	शंकरादिकांची मूर्तिच होती	सामवेदादिकांच्या मूर्तिच होत्या
"	२५	पढि असल्यां	पढिआसलिआं
३१	२७	भासलीं	भासले
"	२९	नेलें होतें	नेले होते
३७	१८	कवलनअेना	कमलनअेना
३८	७	वीये	वीजें
"	१२	२९९	४९९